

MIRADES REPUBLICANES AL TERRITORI

Maria Sisternas

“Ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feinada”

Una conversa amb Jordi Sánchez

Calàbria, 166 entresol
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Joan Manuel Tresserras

VICEPRESIDENTA

Alba Castellví

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETÀRIA

Filo Tió

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Marta Cid

Josep Huguet

Georgina Linares

Enric Marín

Montse Palau

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Guillem Dorca

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

Maria Julià

Lourdes Masdeu

Dolors Mauricio

COMUNICACIÓ

Carla Genís

PROJECTES

Pere Sàbat

IMATGE

Carme Pujol

ARXIU I BIBLIOTECA

Alfons Codina

CASA IRLA

Rosa Cuenca

eines⁴⁶

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a: **eines@irla.cat**

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-2007

ISSN PAPER
2013-1518

ISSN ELECTRÒNIC
2013-5505

appec

editors de revistes i digitals

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DISSENY GRÀFIC
Carme Pujol
cpujol@irla.cat

ARXIU I BIBLIOTECA
Alfons Codina
acodina@irla.cat

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Sofia Lozano

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Guillem Dorca
gdorca@irla.cat

REDACCIÓ
Pere Sàbat
psabat@irla.cat

COMUNICACIÓ
Carla Genís
cgenis@irla.cat

ADMINISTRACIÓ
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

Maria Julià
mjulia@irla.cat

Lourdes Masdeu
lmasdeu@irla.cat

Dolors Mauricio
dmauricio@irla.cat

sumari

MIRADES REPUBLICANES AL TERRITORI

4

PORTAL

Reptes de l'equilibri territorial per a la Catalunya sencera

Juli Fernández Olivares

6

CONNEXIONS

Endreçem el territori?

Joan Tort i Donada

16

Ruralitzar les polítiques: un gran repte de país

Carme Ferrer Cervelló

26

Governar Catalunya, governar els territoris

Mariona Tomàs Fornés

36

Països cooperants

Josep Huguet

56

NAVEGADOR

El rol de Catalunya a l'Euroregió Pirineus-Mediterrània

Júlia Mumany Pesarrodona

72

FÒRUM

Maria Sisternas

“Ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feinada”

Una conversa amb Jordi Sánchez

86

VARIABLES

Seguretat humana i ocupacions: un repte en la frontera de drets

Ramon Codina

100

FULL DE CÀLCUL

Més enllà dels monopolis tecnològics. Recuperar la potència social i cognitiva de les nostres dades

Alejandra López

110

ARXIU

**Salvador Seguí, el Noi del Sucre.
Del líder al mite**

Teresa Abelló

120

EXPLORADOR

**Justícia Transicional:
estat de la qüestió**

Clara Morer

130

FINESTRA

**"Els fonaments jurídics
de la riquesa i la desigualtat"**

Katharina Pistor

144

CLÀSSIC

**Declaració sobre els drets
de les persones pertanyents
a minories nacionals
o ètniques, religioses
i lingüístiques**

Assemblea General de l'ONU

148

TRIBUT

Montserrat Roig

Marta Vives Masdeu

150

FILMOTECA

L'insult

Moha Amazian

152

PINZELL

Som escatològics

Ricardo Muñoz

154

GALERIA

El fred de colors

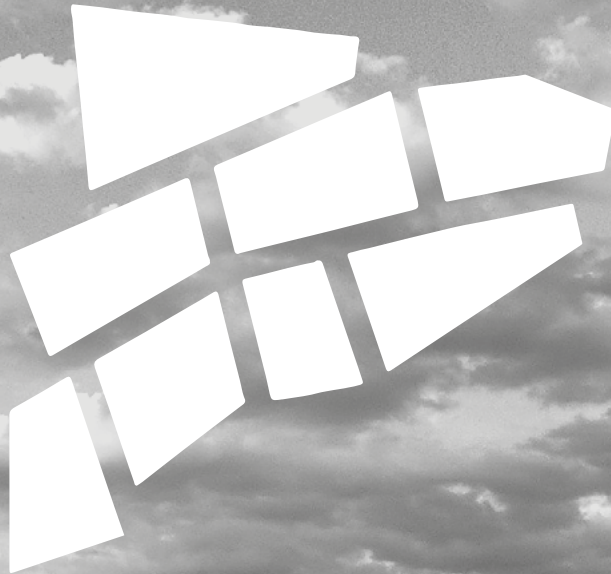
Lluc Queralt

158

LLIBRERIA

portal

Reptes de l'equilibri territorial per a la Catalunya sencera

Juli Fernández Olivares

Conseller de Territori de la Generalitat de Catalunya

@julifernandez

El territori català és tan ric com divers en la seves característiques demogràfiques, econòmiques i geogràfiques, amb àmbits de muntanya, rurals, metropolitans, litorals i d'interior. Les polítiques públiques han de reconèixer aquestes realitats per atendre el país sencer. Davant d'escenaris d'emergència climàtica, de necessitat de polítiques d'arrelament i equilibri territorial, de reptes energètics i hidrològics, les polítiques territorials són fonamentals per aportar solucions.

L'impuls de l'Agenda urbana de Catalunya, de l'Agenda rural o de l'Estratègia Pirineu, són exemples del compromís per planificar de forma coordinada les polítiques arreu del país. Un compromís liderat des del Govern i compartit amb el conjunt d'actors implicats.

L'Agenda de pobles i ciutats Catalunya 2050 té l'objectiu de promoure la rehabilitació per millorar l'habitabilitat i la qualitat urbana, afavorint la descarbonització i l'eficiència. Al mateix temps, l'Agenda Rural pretén reconèixer les necessitats específiques d'aquests territoris i treballa conjuntament amb iniciatives com

la redacció de l'Estatut del Municipi Rural.

En aquesta línia, l'Agenda Estratègica del Pirineu disposa ja dels principals projectes tractors per generar noves oportunitats. Alhora, avancem en l'avantprojecte de llei de muntanya per desenvolupar eines específiques, en el projecte Arrelament, en situacions de despoblament, i en eines específiques per als micropobles. L'atenció a la realitat pròpia del litoral es fa a través d'un pla de protecció i un conservatori del litoral, mentre que en els àmbits metropolitans, treballem en les necessitats de governança i planificació pròpies com és el cas del Pla Director Urbanístic del Camp de Tarragona.

Un conjunt ampli d'eines que han de respondre als reptes transversals que tenim com a país. Al capdavant, el repte del benestar i la millora de la qualitat de vida garantint el dret a l'habitatge amb el futur Pla Territorial Sectorial d'Habitatge que es desplegarà en àmbits específics. També en el repte ecològic per la importància de la biodiversitat i la cura del sistema agroalimentari, tenint en compte el relleu generacional

de la pagesia, la gestió forestal i els recursos renovables.

I, de forma destacada, el repte d'assolir un territori ben connectat i cohesionat que garanteixi oportunitats de desenvolupament i accés als serveis bàsics. Una accessibilitat que volem garantir amb un bon transport públic; per això volem gestionar tot el transport públic, a tot arreu i per a tothom. Un transport adaptat arreu del país, amb eines com el transport a la demanda, sostenible i amb una xarxa que tingui com a eix vertebrador un sistema ferroviari integral de Catalunya, potent i fiable.

Un país en xarxa que estigui dotat d'un sistema d'infraestructures resilients i competitives, que tingui en compte tant les grans inversions com les petites, el manteniment de la xarxa viària i la millora de la xarxa de camins veïnals i rurals.

El futur del país passa per disposar de millors eines de planificació i governança que permetin la integració i compensació entre els diversos territoris, en les que el país sencer tingui capacitat de desenvolupar les seves polítiques garantint a la gent, visqui on visqui, un futur ple de qualitat de vida. ■

connexions

Endrecem el territori?

vista prèvia >

Pel que fa a l'organització territorial, la Catalunya d'avui és una Catalunya poc ambiciosa. El seu model actual és, en bona mesura, una simple actualització de la divisió territorial de la dècada de 1930, que al seu torn ja era una posada al dia dels partits judicials que va imposar anteriorment —sobre la base d'un estudi previ de les àrees d'influència de les ciutats mitjanes i petites— l'Estat espanyol. En cada moment de canvi institucional, s'ha optat per acceptar la inèrcia del que ja s'estava duent a terme, sense aportar gaires innovacions. Davant d'una situació d'estrès territorial com va ser la pandèmia de la Covid-19, aquestes tensions de l'arquitectura territorial es van veure més nítidament que mai.

Joan Tort i Donada

Catedràtic de Geografia de la Universitat de Barcelona

jtort@ub.edu

Dibuixar el país és parlar d'infraestructures, d'escoles, hospitals, és parlar d'energia renovable o de la transformació feminista. Però també, i sobretot, és parlar de com l'organitzem. Com estem? Com ho fem? El que proposem en aquest escrit és un exercici prospectiu, articulats a través d'una sèrie d'idees-força, al voltant d'allò que són, ara mateix, els problemes irresolts de l'organització territorial de Catalunya. A l'efecte, partim d'una doble consideració: d'una banda, la constatació del caràcter obert, i en certa manera permanent, que té a casa nostra el debat sobre el territori; de l'altra, la particular convicció que tot el que fa referència a l'ordre territorial afecta d'una manera molt directa la ciutadania i que, justament per aquest motiu, exigeix una atenció prioritària no només en el pla de la teoria sinó també, i molt particularment, des d'una perspectiva material, aplicada i pràctica.

Introducció

Per regla general, hem de tractar de fonamentar sempre una volun-

tat d'interpretar les problemàtiques del territori, i en particular les que concerneixen la seva ordenació i organització, des de l'òptica del coneixement geogràfic —entès des d'una perspectiva integradora, global i de síntesi.

En concret, i en el marc del present article, convé recuperar dues referències bibliogràfiques que, tot i l'interval de temps que les separa, ens permeten contextualitzar adequadament els punts de vista que s'exposaran. D'una banda cal fer referència a l'article «Consideracions sobre la vigència històrica i actual del topònim Segarra», publicat al 1986 —o sigui: just un any abans de l'aprovació del paquet de lleis del Parlament conegut genèricament com les LOT, és a dir, «Lleis d'organització territorial»—; es tracta, en essència, i prenent com a base concreta d'estudi el territori de la Segarra, d'una anàlisi sobre l'envergadura de les disfuncions en el pla de la «consciència comarcal» que el mapa comarcal de la Generalitat de 1936 presentava, i que, com s'apuntava a l'article referenciat, potser hauria estat important, en el pla de la discussió parlamen-

tària, tenir en compte.¹ De l'altra, es pren com a referència un treball del 2008 que, amb el títol «Interrogants sobre l'organització territorial», formalitzava la ponència que dos anys abans havia defensat a les Jornades sobre l'Organització Territorial, a l'Institut d'Estudis Catalans; ponència que, al seu torn, va permetre plantejar no solament un diagnòstic detallat sobre l'estat general de la qüestió sinó posar també sobre la taula una sèrie de situacions anòmales i de problemàtiques de detall, a diferents escales, que continuaven sent uns condicionants negatius, i de primeríssim ordre, sobre l'orga-

1 Vegeu, TORT, «Consideracions sobre la vigència històrica i actual del topònim Segarra». La contradicció entre «identitat territorial» i «diversitat d'àmbits funcionals» que es fa present a la Segarra de forma molt viva en els treballs de la Ponència per a divisió comarcal de la dècada de 1930, resulta, en bona mesura, paradigmàtica de la complexitat i de les dificultats que representava tirar endavant aquest propòsit per al conjunt del territori de Catalunya. A l'article ens fem ressò d'un fragment del llibre de la Ponència de la Divisió Territorial, del 1933, que il·lustra d'una forma prou eloqüent —i extrapolable en bona mesura a altres territoris de delimitació complexa— sobre aquestes dificultats: «Som davant d'un fet que, en certa manera, resulta una paradoxa; tal volta no hi ha comarca en què el nom sigui més viu i arrelat en llavis de tothom, però, en canvi, tal vegada no existeix un tros del nostre territori més difícil de puntualitzar en l'assenyalament de la línia divisòria que pugui enquadrar els seus límits precisos o aproximats». Vegeu GENERALITAT DE CATALUNYA, *Divisió territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis*.

Les qüestions relacionades amb l'organització territorial són, sense cap mena de dubte, un dels camps temàtics que ha generat més controvèrsia científica

nització territorial catalana.² Atès que, després de tants anys, el context de 2023 no ha variat de manera significativa —almenys en el sentit que s'hagin registrat gaires millores i avenços que es puguin conceptualitzar com a destacables en relació amb les problemàtiques estructurals—, considero important subratllar que en aquell treball de 2008 es fixava un esquema, a manera de «fotografia global», en el tema que ens ocupa, i que ara mateix es pot subscriure, encara, tant en el pla general com en els aspectes de detall.

Com a qüestió preliminar, és fonamental que el debat prioritzi la dimensió pública i ciutadana de l'organització del territori

Les qüestions relacionades amb l'organització territorial són, sense

2 Les referides Jornades van tenir lloc el juny de 2006 —precedides d'un seminari sobre l'organització territorial que s'havia celebrat l'estiu abans en el marc de la XXXVII Universitat Catalana d'Estiu—, i van aplegar un total de setze ponències d'experts, estructurades en quatre grans parts diferenciades per àmbits temàtics i escales, i una taula rodona. Els resultats, aplegats en el volum TORT; PAÛL; MALUQUER (eds.), *L'organització del territori. Un rept per al segle XXI* buscaven essencialment aportar al debat del moment sobre el territori i la seva gestió una base potent i actualitzada de materials d'estudi, de reflexió i de discussió.

cap mena de dubte, un dels camps temàtics que ha generat més controvèrsia científica i ha mobilitzat més diversitat d'opinions en el conjunt de la producció bibliogràfica catalana contemporània que es pot conceptualitzar com a geogràfica; en concret, des dels darrers decennis del segle XIX i fins al moment present. El geògraf Lluís Casassas (1922-1992), un autor per molts motius clau dins el camp que ens ocupa, expressava aquesta idea d'una manera prou concloent en un text de 1991: «Des de sempre, la preocupació per l'ordenament de la cosa pública ha caracteritzat de manera constant l'obra de molts autors d'aquest país, convençuts que el benestar públic és la primera de les qüestions que s'haurien de tenir en compte. Per això, el coneixement del país no és una finalitat en si mateixa, sinó que cal posar-lo, el coneixement del país, al servei de la comunitat».³

La menció expressada de la noció de «benestar públic» ens dona una pista transcendental per disposar-nos a abordar les qüestions territorials tot defugint el risc de caure en els

3 CASASSAS, «Sobre l'anàlisi comarcal i la seva vigència».

paranys de l'academicisme o d'un excés de retòrica. Perquè aquesta noció, en bona mesura intercanviable amb la de «bé comú», ens confronta amb una exigència de principi que, per si sola, podria resultar higiènica i clarificadora: benvingut sigui, el debat, quan d'ell se'n deriva una acció concreta i real en favor d'una millora, del nivell que sigui, en el pla general dels interessos públics. Reprenent els arguments i les raons que aporta Casassas: «La qüestió del repartiment comarcal no és un aspecte fútil creat per a entreteniment de vagarosos, ja que, al cap i a la fi, de l'organització territorial d'un país depenen, en bona part, l'evolució i el desenvolupament de les seves activitats generals i perquè, com a conseqüència dels repartiments administratius, l'estudi de molts fets humans —emplaçaments, pràctiques econòmiques, relacions veïnals, xarxa de comunicacions... i de molts aspectes físics, morfològics o bioclimàtics s'ha de fer de forma fragmentària, amb una pèrdua considerable de visió de la globalitat».⁴ En altres paraules, i com ens recorda oportunament l'autor esmentat: és important prendre consciència que

4 Ibidem.

Probablement la paraula «discordança» sigui una de les que resumeix millor, a dia d'avui, el mapa general de l'estructura político-administrativa del país

el debat territorial, més enllà de la rellevància que té el pla de les identitats —més abstracte i subjectiu—, té una transcendència material del màxim nivell en tots els ordres de la nostra societat. I, en darrera instància, s'acaba projectant sobre la vida quotidiana de qualsevol persona. Convé que no ho perdem de vista.

La persistent vigència d'un diagnòstic: la discordança

Probablement la paraula «discordança» sigui una de les que resumeix millor, a dia d'avui, el mapa general de l'estructura político-administrativa del país. Discordança i manca d'encaix entre els múltiples nivells —o modalitats, o esquemes— de divisions territorials en joc. No sembla, per descomptat, un escenari desitjable; sobretot, tenint en compte els antecedents i les particulars connotacions que presenta a Catalunya el debat sobre el territori i que deixàvem apuntats a l'epígraf anterior.

I, tanmateix, un escenari com el de la pandèmia de la Covid-19, que tantes coses ha capgirat, ha servit també, amb les singulars problemàtiques

i contradiccions relacionades amb límits i amb jurisdiccions i competències que ha fet aflorar, per a fer evidents, amb claredat i fins i tot amb contundència —particularment, en relació amb les dinàmiques dels confinaments i els desconfinaments—, les múltiples costures i els descosits que presenta, a diferents escales, el mapa geopolític de Catalunya. Jesús Burgueño (1963) ho ha resumit de forma expressiva: «*La Covid-19 ha fet tangibles les línies i els colors del mapa; partions i demarcacions que fins ara havien restat amagades*».⁵ La Covid-19 ha fet, senzillament, una severa «posada al dia» d'una situació problemàtica que, lluny del que podria semblar si ens atenim a la retòrica política més habitual, no només no ha millorat, en determinats aspectes, l'eficiència de l'acció administrativa i de la gestió dels serveis públics en relació amb la situació vigent abans de les LOT aprovades al 1987, sinó que, en determinades qüestions, fins i tot es podria pensar que l'ha empitjorat. A data d'avui, quan fa més de dues dècades que la Comissió d'experts creada per acord del Govern

5 BURGUEÑO, «El territori de Catalunya s'organitza... en regions sanitàries?».

de 3 d'abril de 2000, a instància dels diferents grups del Parlament de Catalunya, va lliurar l'«Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya» —conegut genèricament com a «Informe Roca»—, és profundament decebedor haver de constatar que el «diagnòstic de situació» que es formulava a les pàgines inicials d'aquell document continua sent àmpliament vigent: «*És evident [...] que l'actual model d'organització territorial de Catalunya presenta problemes importants, que tenen conseqüències negatives per a la ciutadania. Una profusió d'instàncies administratives que provoca una escassa racionalitat del model; un minifundisme municipal que no troba en les instàncies comarcals una eina prou adequada de correcció; una delimitació provincial qüestionada que genera una confusió d'àmbits d'actuació de l'Estat i de la Generalitat, que no és idònia i que dona una enorme complexitat a l'organització territorial del país [...] Aquesta situació és la causa de la insatisfacció que l'actual model d'organització genera en territoris, forces polítiques i entitats socials i culturals del país*».⁶

6 Comissió d'experts creada per acord del Govern de 3 d'abril de 2000. *Informe sobre la revisió del*

L'organització del territori, en el context d'una Catalunya vinculada amb l'Estat espanyol —que és, ara per ara, la que tenim—, apunta per la seva pròpia lògica a uns nivells o escales de desplegament que difícilment podrien pensar-se en exclusiva

Abans que cap altra cosa, seria fonamental que els diferents partits polítics del país fossin capaços de prendre nota, amb caràcter general, de l'abast, de la profunditat i de les implicacions de la situació de «discordança», a múltiples nivells, en relació amb el diagnòstic de la situació. Als propers epígrafs tractarem de fer-ho explícit en un pla més detallat.

El debat sobre l'organització territorial catalana, capaç d'anar més enllà dels llocs comuns i superar els paranys d'una certa «retòrica circular»

El debat sobre l'organització territorial té, a casa nostra, un condicionant particularment rellevant: la inexistència d'un estat propi i la inserció de Catalunya en el marc d'un Estat que compta amb una estructura territorial d'arrel liberal que va prendre forma durant les primeres dècades del segle XIX i que es va acabar concretant, administrativament, en tres nivells o escales: la província, el partit judicial i el municipi. Convé tenir en compte aquest punt de par-

tida en un doble sentit. D'una banda, com a referent del qual no es podrà prescindir —en una mesura o en una altra— mentre Catalunya continuï formant part de l'Estat espanyol; de l'altra, perquè els nivells esmentats constitueixen, a la pràctica, tres «escales de relació» —entre els poders públics i la ciutadania—, que podran ser construïdes amb matisos i diferències significatives en funció de la instància de poder que les institueixi però que difícilment podran arribar a manifestar-se com a radicalment divergents o antitètiques. Dit en altres paraules: l'organització del territori, en el context d'una Catalunya vinculada amb l'Estat espanyol —que és, ara per ara, la que tenim—, apunta per la seva pròpia lògica a uns nivells o escales de desplegament que difícilment podrien pensar-se en exclusiva, i de manera del tot diferenciada, des d'una òptica específicament «catalana» o «espanyola». En aquest cas conviuen de forma complexa les comarques amb els Consells Comarcals i les províncies amb les Diputacions. Totes elles administracions lligades als municipis. A més de tenir una llei de vegueries pendent de desenvolupar pel veto de l'Estat en la substitució de les províncies.

Les consideracions que acabem d'apuntar haurien de ser un capteniment permanent, per part de la classe política del país, per a defugir els llocs comuns i evitar els paranys d'allò que podem qualificar de «retòriques circulars» —o recurrència sistemàtica a la giragonsa com a alternativa a les incomoditats de la línia recta. De quins llocs comuns parlem? Probablement, per història i per tradició, el més emblemàtic sigui el de la província; concretament: la consideració de la «província», ja des dels inicis del catalanisme polític, com el símbol per excel·lència d'una forma centralista i jacobina d'entendre l'administració i l'estat —a la manera d'una còpia burda del sistema administratiu francès heretat de la Revolució. Però aquesta consideració, per més aguda i ben intencionada que fos, no ha estat obstacle perquè la pròpia administració i els poders públics de Catalunya, en general, hagin estat mantenint, des dels inicis del règim autonòmic fins ara, i en una multiplicitat d'àmbits i de terrenys, una inequívoca —i, en ocasions, poc dissimulada— connivència amb l'esquema organitzatiu en províncies. Novament Burgueño posa el dit a la nafra en recordar

model d'organització territorial de Catalunya.

Probablement no s'ha fet prou èmfasi, en la història del debat territorial català, en el salt qualitatiu que comporta el punt de vista de Pau Vila

fins a quins punts de filigrana s'ha portat la retòrica: «*No oblidem que el Parlament català es constitueix mitjançant circumscripcions provincials, perquè la classe política catalana ha estat incapaç, en 40 anys, de pactar una llei electoral*». ⁷ En el context descrit, potser seria hora de començar a qüestionar de forma crítica alguns d'aquests llocs comuns que, moltes vegades, són utilitzats com a cortines de fum per a dissimular actuacions interessades, estrictament partidistes o fruit, merament, de la conveniència i l'oportunisme conjuntural.

Els treballs de Pau Vila de la dècada de 1930 marquen un «abans» i un «després»

Probablement no s'ha fet prou èmfasi, en la història del debat territorial català, del salt qualitatiu que comporta el punt de vista de Pau Vila (1881-1980) en la manera d'enfocar la qüestió. Fins a la seva entrada en escena, a l'inici de la dècada de 1930, el debat, que havia arrencat cap al

final de segle amb la desclosa del catalanisme polític, no havia anat gaire més enllà, encara, del pla de l'autoafirmació i de la mera reivindicació de la identitat, amb una atenció específica en la «comarca natural» com a concepte de discussió preeminent. Amb Vila, segons Burgueño, es produeix un «gir copernicà» respecte a la tradició comarcalista. ⁸ Lluís Casassas, al seu torn, resumia així la diferència l'abans i el després: «*Entre 1930 i 1934, l'esforç teòric fou molt més gran que fins aleshores, i l'arrelament dels problemes territorials, en la totalitat de la societat catalana, molt més profund. [...] El llibre de la Casa del Vallès sobre El problema comarcal de Catalunya [datat el 1930] i el volum que aplega els resums dels treballs realitzats per la Ponència per a la Divisió Territorial són com el balanç de tot l'esforç efectuat en aquest període de fèrtil plenitud*». ⁹ Resulta molt significatiu, en aquest punt, observar allò que queda instituit, a partir de Pau Vila, com el focus d'atenció fonamental en els estudis d'aquesta naturalesa: els fets hu-

mans i socials. El propi Vila ho resumeix amb claredat en referir-se a les claus per a allò que identifica com «*una estructura comarcal del govern*»: «*Entenem que s'han d'agermanar les divisions político-administratives amb els fets naturals i humans que donen fesomia pròpia a un territori, i que hem de presentar-los relligats per un nom popular i, a manca d'aquest, amb el més adient possible a les terres delimitades*». ¹⁰

Vila, que en un primer moment (1930) feia aquest plantejament en un pla, només, teòric, va tenir la possibilitat durant la Generalitat republicana de traslladar el dit plantejament a la pràctica amb motiu de la creació de la ponència per a l'estudi de la Divisió Territorial, l'octubre de 1931, i del seu nomenament com a vicepresident —i, en darrera instància, responsable tècnic d'aquesta ponència. I aquí, en el treball empíric de l'anàlisi portada a terme durant el 1932, i que tingué en l'enquesta adreçada als ajuntaments i en l'estudi de les àrees de mercat dues fites fonamentals d'arregla d'informació, trobà fonament la

⁷ BURGUEÑO, «El territori de Catalunya s'organitza... en regions sanitàries?».

⁸ BURGUEÑO, *De la vegueria a la província*.

⁹ CASASSAS, «Pau Vila en l'evolució de la geografia catalana».

¹⁰ VILA, «El problema comarcal de Catalunya».

El mapa de les comarques no pot ser una altra cosa que el mapa dels partits judicials lleugerament rectificat

proposta de comarcalització que en va acabar resultant.¹¹ És a dir: la proposta, diguem-ne, clàssica: la de 38 comarques. La que passaria a tenir vigència oficial a partir del 27 d'agost de 1936.¹² I en aquest punt convé fer èmfasi en un fet que, en si mateix, exemplifica de forma paradigmàtica el «parany retòric» sobre el qual advertíem a l'epígraf anterior: la ponència, després d'analitzar amb detall el comportament d'una escala territorial intermèdia com és la dels àmbits de les àrees de mercat, arriba a una conclusió aparentment paradoxal: que el mapa de les comarques no pot ser una altra cosa que el mapa dels partits judicials lleugerament rectificat —essencialment: un mapa implantat per l'Estat al 1834, sobre la base de la planta provincial establerta al 1833. En paraules, un cop més, de Jesús Burgueño: «*La coincidència entre la divisió comarcal de 1936 i la de partits judicials era tan gran que el treball de la ponència pot ser considerat com una reforma del mapa judicial. Únicament es van*

*formar quatre districtes nous —Ribera d'Ebre, Montsià, Urgell i Cerdanya— i només desapareixien els partits de Terrassa i Arenys de Mar. De les 34 comarques restants, 30 tenien una elevada coincidència amb els respectius partits: més del 80% dels seus municipis pertanyien al partit judicial [...] que n'era l'antecedent».*¹³

Una pregunta-repte: Endreçem el territori?

Reprenem, a l'epígraf de cloenda, el capteniment que ens plantejàvem a l'inici de l'article. Si del que es tracta és de defugir les retòriques buides i les discussions recurrents —que fàcilment poden aflorar, en una temàtica intrínsecament controvertida com la que ens ocupa—, serà fonamental que siguem capaços d'aprendre de les lliçons de la història. I aquí podem situar, ara mateix, que la darrera gran lliçó pràctica ens la dona el capgirament que, en múltiples plans i nivells del territori i de l'organització social, ha representat la pandèmia de la Covid-19. Un capgirament que, com

s'ha subratllat anteriorment, s'ha manifestat en el sentit de fer acusadament evidents, en determinats moments, les gravíssimes contradiccions i insuficiències que presenten els esquemes organitzatius generals amb què ens regim i que, en teoria, doten de cohesió la vida social en el seu conjunt. I que, en síntesi, porten a Oriol Nel·lo (1957) a parlar del «*repte del govern i de l'organització de la ciutadania*», com un dels cinc reptes territorials que assenyalava per a la Catalunya postcovid. Ho fa en els termes següents: «*A escala dels grans estats d'Europa occidental [...] la crisi ha evidenciat que en tots els casos, amb major o menor virulència, les dificultats per les quals travessen les estructures estatals, laminades, per un costat, per la necessitat de polítiques d'escala europea i, per l'altre, per la demanda de major capacitat d'autogovern de les seves regions i ciutats. [...] En el cas espanyol, aquestes tensions generals es combinen amb herències històriques que han conduït al dèficit de governança, bloqueig institucional i crisi política de la darrera dècada: la carència d'una veritable estructura i cultura federal, la pulsio recentralitzadora d'una part de les elits econòmiques i funcionaris, i la persistència*

11 Vegeu-ne el detall a GENERALITAT DE CATALUNYA. *Divisió territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis*.

12 VILA, «El problema comarcal de Catalunya».

13 BURGUEÑO, *De la vegueria a la província*.

Hi ha una tasca pendent molt important en termes d'aclarir, d'explicar, de fer clares i explícites, fins on sigui possible, aquestes polítiques a dia d'avui i encarant-nos alhora, i constructivament, cap al futur

de la reclamació de major autogovern de diversos territoris». ¹⁴ En el pla més concret del nostre dia a dia, tendim a pensar que el repte que formula Nel-lo es pot resumir amb la reivindicació, aplicada al territori, d'una idea tan simple com la que va associada, genuïnament, al verb «endreçar». O sigui: «Posar en ordre, disposar o arranjat bé». ¹⁵ Coromines esmenta que es tracta d'una forma de llarga tradició, ja documentada en Ramon Llull (1232-1315) i altres autors, en els orígens de la llengua literària, i assenyala que és verb format sobre el substantiu «dret» —del llatí vulgar *Directus*, que degué substituir la forma *Derectus/Directus*, que significava «recte», i era el participi de *Dirigere*, derivat de *Regere*: «dirigir, conduir, guiar». ¹⁶

En quin sentit podem pensar que hauria de ser més peremptori anar fent realitat, de cara al futur, i d'una forma oberta, constructiva i propositiva, el repte d'endreçar el territori? Sobretot,

podem pensar, en el sentit d'allò que és fonamental com a premissa de partida: la clarificació. Cal anar, en el terreny que ens ocupa, més enllà de les retòriques, dels discursos i dels simples posicionaments ideològics i polítics. Som del parer, com a geògrafs, que des de la perspectiva de les problemàtiques territorials, el vessant més transcendent de les polítiques d'ordenació és el pràctic o aplicat. És a dir, el que concerneix la ciutadania en el seu conjunt i que es desplega en una multiplicitat de nivells o escales. I, en aquest punt, podem pensar que hi ha una tasca pendent molt important en termes d'aclarir, d'explicar, de fer clares i explícites, fins on sigui possible, aquestes polítiques a dia d'avui i encarant-nos alhora, i constructivament, cap al futur. Fent-les visibles, en definitiva, tant en els seus punts forts com en les febleses, les mancances i les contradiccions. Només sobre aquesta base —que gosaríem anomenar *dialèctica*, perquè integra, com qualsevol realitat, elements de signe oposat o contrari— creiem que podem aspirar, amb plena convicció, en el pla general de l'organització del territori, a un futur que millori de manera significativa els escenaris del passat. ■

¹⁴ NEL-LO, «Epíleg. Cinc reptes territorials per a la Catalunya postcovid».

¹⁵ FABRA, *Diccionari general de la llengua catalana*.

¹⁶ COROMINES, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

■ Bibliografia

BURGUENO, Jesús. *De la vegueria a la província*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1995.

BURGUENO, Jesús. «El territori de Catalunya s'organitza... en regions sanitàries?». A: BURGUENO, Jesús (coord.). *La nova geografia de la Catalunya postcovid*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, 2021, pàg. 51-65.

CASASSAS, Lluís. «Pau Vila en l'evolució de la geografia catalana». Pròleg a VILA, Pau. *La Divisió Territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia-I*. Barcelona: Curial, 1979, pàg. 5-24.

CASASSAS, Lluís. «Sobre l'anàlisi comarcal i la seva vigència». A NOGUEIRA, Gelasio; TORT, Joan. *Les Garrigues. Estructura territorial, demogràfica i econòmica*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1991.

COMISSIÓ D'EXPERTS. *Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya*. Exemplar policopiat. Barcelona, desembre de 2000.

COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana (9 vol.)*. Barcelona: Curial-Caixa de Pensions, 1979-1991.

FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Edhasa, 1968.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Divisió territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1933.

NEL-LO, Oriol. «Epíleg. Cinc reptes territorials per a la Catalunya postcovid». A: BURGUENO, Jesús (coord.). *La nova geografia de la Catalunya postcovid*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia, 2021, pàg. 421-433.

TORT, Joan. «Consideracions sobre la vigència històrica i actual del topònim Segarra» [en línia]. A *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 9, pàg. 121-131, 1986. Disponible a: <www.raco.cat>.

TORT, Joan. «Interrogants sobre l'organització territorial». A: TORT, Joan; PAÛL, Valerià; MALUQUER, Joan (eds.). *L'organització del territori. Un repte per al segle XXI*. Cabrera de Mar: Fundació Universitat Catalana d'Estiu-Galerada, pàg. 45-82, 2008.

VILA, Pau. «El problema comarcal de Catalunya» [1930]. A *La Divisió Territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia-I*. Barcelona: Curial, 1979, pàg. 80-117.

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

FUNDACIÓ
IRLA

www.irla.cat/publicacions

connexions

Ruralitzar les polítiques: un gran repte de país

vista prèvia >

La Catalunya sencera requereix mirar totes les realitats del país, i que aquestes estiguin presents a l'hora d'afrontar les transformacions necessàries. Durant molt de temps l'Agenda Rural ha estat silenciada i poc present als objectius del país. Les transformacions demogràfiques i el necessari equilibri territorial fan més important que mai que l'àmbit rural es faci present i formi part del desenvolupament nacional amb veu pròpia, objectius i futur.

Carme Ferrer Cervelló

Alcaldeessa de Senan, responsable de territori de l'Associació de Micropobles de Catalunya i membre de la Comissió Redactora de l'Agenda Rural

@carmeferrerc

D'on venim

La crisi de la Covid-19 posa en evidència les diferències en la confortabilitat i la qualitat de vida entre el món rural i les grans urbs i catalitza una oportunitat d'omplir de nou de vida el món rural. Reïxis una nova oportunitat per deixar enrere la tendència d'any rere any perdent població i també oportunitats que com a conjunt de la societat no hauríem de permetre'ns desapropiar, ja que des d'aquests petits municipis es custodia, es conserva, s'estima, es gestiona i es treballa el territori d'una part molt important del país. Ara mateix a l'agenda política i social, per fi, ressonen més que mai conceptes com despoblament, repoblament i equilibri territorial.

I sota aquest context els municipis rurals afronten molts reptes i situacions. Es teixeixen complicitats des del territori, reivindicant la proximitat i l'autenticitat del petit món que ens envolta, explicant que també ha de ser avantguardista i capdavanter, treballant per millorar la qualitat de vida dels seus habitants. Alhora hi ha una gran tasca per comunicar i posar en evidència les dificultats

que comporta la gestió d'un territori poc poblat amb els mateixos deures que les grans urbs però amb escassos recursos econòmics, tècnics i humans.

I sumat a tot això ens trobem en un moment en què la societat, ara més que mai, exigeix noves maneres de governança dels territoris, més participatives i participades, més transparents i, sobretot, molt més properes a la ciutadania. Una aposta real, defugint de la gentrificació de les grans ciutats, que permeti avançar cap a una nova manera d'entendre el govern dels espais de la vida quotidiana.

És per aquest motiu que el món rural ha de reivindicar en conjunt formar part de les decisions sobre el desenvolupament territorial, econòmic i social com a peça fonamental que és per al desenvolupament sostenible del país i del planeta i ens calen polítiques actives centrades al territori, on l'Agenda Rural de Catalunya hi pot jugar un paper important. Una Agenda Rural de Catalunya que a la vegada integra l'estratègia de desenvolupament rural europea responent a la sol·licitud del Parlament Europeu

—Resolució 2018/2770 (RSP)—¹ per redactar una Agenda Rural Europea que fomenti el desenvolupament socioeconòmic, el creixement i la diversificació econòmica, el benestar social, la protecció de la natura i la cooperació i interconnexió amb les àrees urbanes. Aquesta Agenda Rural s'ha de complementar amb l'Agenda dels pobles i ciutats de Catalunya² i promoure una estratègia de desenvolupament territorial sostenible conjunta rural-urbà, sota el marc de l'Acord Nacional per a l'Agenda 2030.³

I és sota aquest pretext que el novembre del 2020 la «Comissió Interdepartamental de Despoblament Rural» de la Generalitat de Catalunya encarrega a una comissió redactora formada per l'Associació d'Iniciatives Rurals de Catalunya (ARCA), l'Associació Catalana de Municipis (ACM), l'Associació de Micropobles de Catalunya (MdC) i el Consell Assessor de

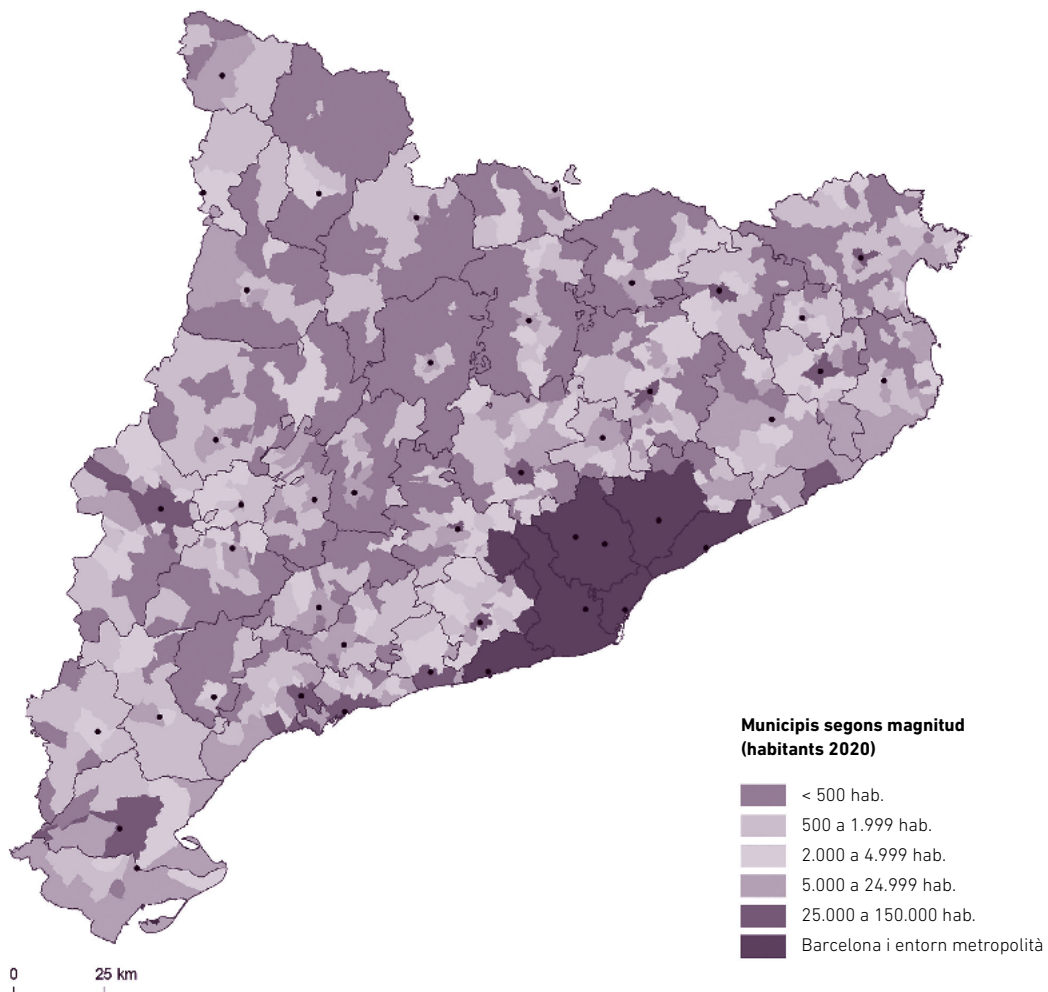
1 PARLAMENT EUROPEU, «Résolution sur la prise en compte des besoins spécifiques des zones rurales, montagneuses et isolées».

2 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Agenda dels pobles i ciutats Catalunya 2050».

3 GENERALITAT DE CATALUNYA, «L'Acord nacional per a l'Agenda 2030».

El món rural ha de reivindicar en conjunt formar part de les decisions sobre el desenvolupament territorial

Figura 1
Municipis de Catalunya segons la magnitud demogràfica, 2020

Font: Atles del món rural, 2022.

La magnitud demogràfica dels municipis ja ens determina una primera regla de ruralitat, en la qual queda totalment palesa la relació directa que s'estableix entre rerepaís i ruralitat

Desenvolupament Sostenible (CADS), la coordinació del document.

Amb l'Agenda Rural de Catalunya, el país es pretén dotar d'eines com a resposta a necessitats com són millorar la qualitat de vida dels habitants de les zones rurals, garantir el benestar dels seus habitants, reconnectar les necessitats i realitats rurals i urbanes, aturar el procés de despoblament d'algunes zones rurals, fer front a l'emergència climàtica, garantir els serveis ecosistèmics que ofereixen els espais naturals i l'activitat agrària, desenvolupar el procés de transició energètica, distribuïda i participada, millorar la competitivitat empresarial rural, plantejar sistemes de governança i custòdia del Govern que facilitin la transversalitat i tinguin en compte les ruralitats i garantir que els fons europeus tindran en compte les necessitats i urgències del món rural.

On som?

Al maig del 2022 es va presentar una nova edició de l'«Atlas del Món Rural

2022»⁴ sota el nom «Despoblament o Revitalització?». Un document promogut per ACM, l'ARCA i l'MdC conjuntament amb Departament de Geografia i Sociologia de la Universitat de Lleida. Un document que es treballa paral·lelament a la redacció de l'Agenda Rural de Catalunya i que com bé apunta en la seva introducció: «A propòsit del títol d'aquest nou Atlas, retrat del món rural, es considerava repetitiu parlar encara de l'Atlas de la 'nova ruralitat'. Donem la nova ruralitat per assumida, donem per assumida una ruralitat que s'ha equiparat socialment i culturalment amb les ciutats, per bé que amb les seves singularitats manifestes. I remarquem els nous desenvolupaments davant dels quals ens trobem, unes àrees poc poblades que naveguen entre les aigües de la recessió i el risc de despoblament, d'una banda, i les de la recuperació socioeconòmica i el repoblament, de l'altra. Les cartes, en aquest sentit, no estan encara donades, i cada ruralitat s'haurà d'atendre als propis recursos, a la capacitat d'iniciativa o a la confluència de determinats astres» i que de partida ens mostra mapes tan contundents com el mapa de la figura 1, on podem observar com la magnitud demogrà-

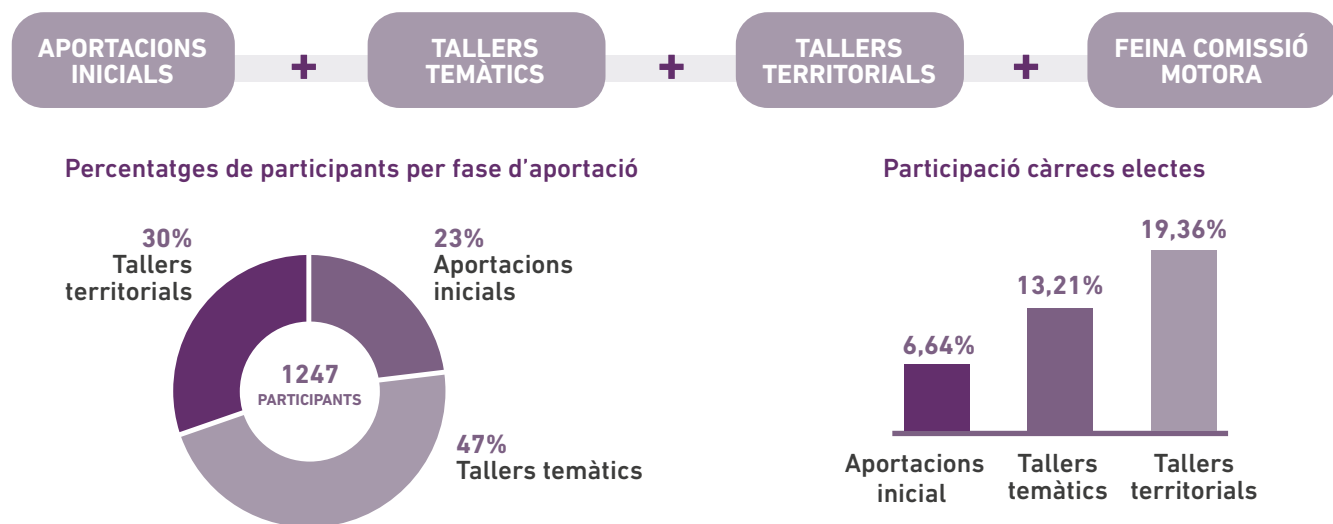
fica dels municipis ja ens determina una primera regla de ruralitat, en la qual queda totalment palesa la relació directa que s'estableix entre rerepaís i ruralitat.

Tal com el propi autor interpreta el mapa i prenent com a font el padró municipal d'habitants de 2020 de l'Idescat: «El segment més present entre els municipis de Catalunya correspon als municipis més petits, els de menys de 500 habitants, 336 en conjunt. A mida que augmenta la magnitud del municipi la xifra va baixant: 250 municipis d'entre 500 i 1.999 habitants, 128 entre 2.000 i 4.999 habitants, 96 entre 5.000 i 24.999 habitants, 19 de més de 25.000 habitants. País de contrastos: d'una banda els 336 municipis de menys de 500 habitants suposen més del 35% dels municipis i de la superfície del país, però representen tot just l'1% de la seva població. Per altra part, Barcelona i municipis de l'entorn metropolità, que concentren el 12% dels municipis del país i el 7% de la seva extensió, sumen més del 64% de la població. Els municipis rurals, de menys de 5.000 habitants, ocupen 3/4 parts del territori, però només hi viuen el 9,2% dels catalans».

4 ALDOMÀ BUIXADÉ, *Atlas del Món Rural 2022*.

Davant aquest panorama arriba el moment d'establir una aposta ferma per habitar aquests municipis rurals, buscant i imaginant noves fórmules, més enllà d'allò tradicionalment conegut

Figura 2
Procés participatiu de l'Agenda Rural de Catalunya

357 ENTITATS DIFERENTS HAN FET APORTACIONS EN TOTES LES FASES DE PARTICIPACIÓ

Font: Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural.

Davant aquest panorama arriba el moment d'establir una aposta ferma per habitar aquests municipis rurals, buscant i imaginant noves fórmules, més enllà d'allò tradicionalment conegut i és des d'aquesta premissa que s'inicia el procés participatiu de l'Agenda Rural de

Catalunya per elaborar una proposta el més àmplia i participada possible.

Més de 1.200 persones van participar en els diversos tallers que es van organitzar arreu del territori per donar resposta als nombrosos

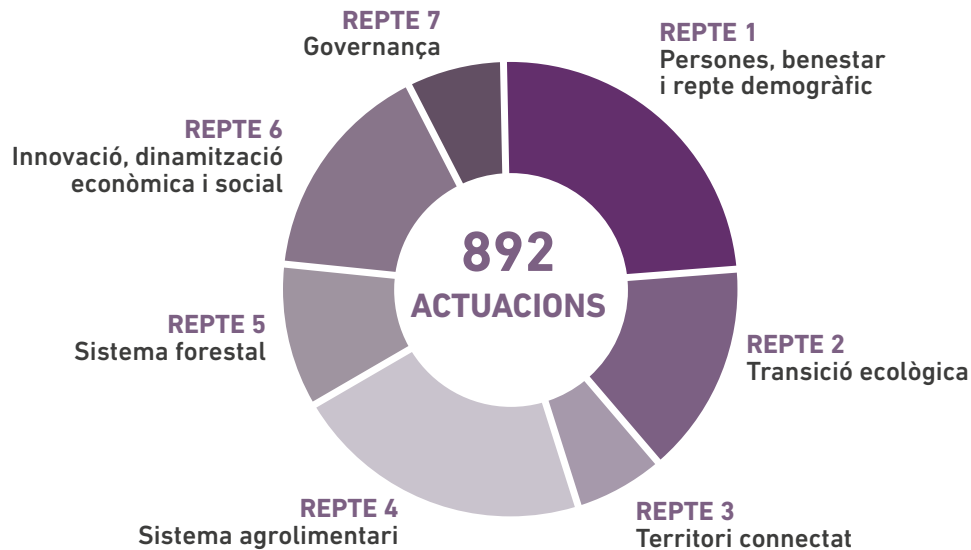
reptes als quals s'enfronta el món rural.

De resultes d'aquest procés de participació, es determinen set grans reptes i es defineixen un total de 892 accions, de les quals 277 són prioritàries i 59 s'identifiquen com a estratègiques:

Les propostes s'engloben en diferents aspectes relacionats amb el benestar de les persones, la seva qualitat de vida i l'accés i la millora dels serveis bàsics

Figura 3

Actuacions de l'Agenda Rural de Catalunya segmentades per reptes

Font: Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural.

Repte 1: Persones, benestar i repte demogràfic

Aquest àmbit compta amb 208 accions proposades i pretén garantir els drets socials, uns serveis dignes i assegurar un món rural viu. Les propostes s'engloben en

diferents aspectes relacionats amb el benestar de les persones, la seva qualitat de vida i l'accés i millora dels serveis bàsics. De la mateixa manera vol donar resposta a un dels grans reptes del món rural com és el despoblament i disposar dels serveis bàsics

i essencials, aspectes que són altament necessaris per mantenir el món rural poblat per tal que les persones que decideixin desenvolupar els seus projectes de vida ho puguin fer amb igualtat de condicions respecte a la resta de la ciutadania.

Una de les grans demandes del món rural és l'accés i adaptació a la societat digital

Repte 2: Transició ecològica

S'inclouen 138 accions diferents dirigides a àmbits bàsics per a fer front a la transició energètica, la gestió regenerativa dels recursos naturals així com la protecció dels serveis ecosistèmics i proposa mesures per a la mitigació i adaptació als efectes del canvi climàtic.

Repte 3: Territori connectat

Una de les grans demandes del món rural és l'accés i adaptació a la societat digital, tant pel que fa a l'equilibri territorial vinculat a la mobilitat sostenible i el manteniment de les xarxes viàries, així com propostes dirigides a la millora i manteniment de les xarxes elèctriques, encara deficientes en molts punts del territori rural. Aquestes qüestions compten amb 58 accions que desenvolupen les mesures a prendre.

Repte 4: Sistema agroalimentari

El repte de consolidar canvis en el sistema alimentari engloba 189 propostes dirigides bàsicament a tota la cadena alimentària que ens apropin a la sobirania alimentària.

Repte 5: Sistema forestal

Aquest repte consta de 91 accions dirigides a impulsar una gestió forestal i aprofitament sostenible de la gran i creixent superfície forestal de Catalunya degut a la pèrdua dels mosaics agroforestals, malaureament poc gestionada, que deriva a incendis forestals cada cop més virulents.

Repte 6: Innovació, dinamització econòmica i social

En aquest repte s'engloben els diferents motors econòmics des d'un punt de vista dels serveis bàsics però sense descuidar les noves oportunitats des d'una mirada més innovadora i disruptiva. Conté 144 accions destinades a àmbits com l'impuls de la innovació rural i la dinamització econòmica, mitjançant el relleu generacional rural, l'activitat econòmica, la valorització del patrimoni i la innovació cultural.

Repte 7: Governança

Una de les demandes històriques del territori sempre ha estat que se l'escolti abans de dictaminar lleis i

altres eines legislatives i jurídiques. Aquest repte engloba 56 accions orientades a descentralitzar i democratitzar la participació i la presa de decisions per tal de garantir un desenvolupament just i equitatiu respecte al conjunt del territori.

On anem?

El 24 de maig de 2022 el Govern de la Generalitat va aprovar l'Agenda Rural de Catalunya,⁵ i aquest document estratègic ha d'esdevenir un element imprescindible per planificar les polítiques d'equilibri i cohesió territorial del país. Posteriorment, el 19 de juliol de 2022 es pren l'acord per a la creació de la Comissió Interdepartamental de Governança Rural⁶ que passarà a substituir la Comissió Interdepartamental sobre Despoblament Rural⁷ creada l'agost de 2017. Serà a través de la Comissió In-

5 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Acord GOV/108/2022, de 24 de maig, en relació amb l'Agenda Rural de Catalunya».

6 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Acord GOV/153/2022, de 19 de juliol, en relació amb la Comissió Interdepartamental de Governança Rural».

7 GENERALITAT DE CATALUNYA, «Acord GOV/120/2017, d'1 d'agost, de creació de la Comissió Interdepartamental sobre Despoblament Rural».

L'Agenda Rural ha d'esdevenir un element imprescindible per planificar les polítiques d'equilibri i cohesió territorial del país

terdepartamental de Governança Rural que es vetllarà pel seguiment i compliment dels objectius marcats, i també serà l'espai on es proposarà accions de govern per a promoure l'equilibri territorial i el desenvolupament econòmic i social, i supervisarà que cap acció del Govern sigui contrària als objectius de desenvolupament rural. Per tal de garantir el desplegament d'aquestes accions s'establirà un pla d'acció que en definirà les bases.

D'altra banda, la Comissió Motora de l'Agenda Rural, formada per agents socials i econòmics representatius del món rural, també vetllarà pel seguiment i compliment dels objectius del pla d'acció de l'Agenda Rural de Catalunya.

I per concloure

És imperiosament necessari disposar d'un món rural viu, que faci de custodi del territori i per això ens cal atraure i fixar talent intel·lectual oferint oportunitats de treball qualificat, bones comunicacions viàries així com tecnològiques que permetin des de qualsevol punt d'una comarca ru-

ral el treball autònom i l'establiment de la petita empresa, que en molts casos pot ser el desencadenant de progrés i futur d'un petit municipi. Una aposta ferma pel sector primari, l'accés democratitzat a la terra i el producte local, el turisme i l'artesanía, el paisatge, l'urbanisme i la tan controvertida transició energètica, les oportunitats i el benestar de la ciutadania. Cal, però, que totes aquestes accions no vinguin imposades i dictades des d'estaments aliens al territori, sense haver-hi pogut dir res en absolut des de la proximitat. Per això, i amb totes aquestes eines definides, caldrà afrontar l'actualització i l'adaptació de la legislació a les necessitats territorials, garantint mecanismes d'adaptació de les polítiques al medi rural, caldrà entomar també el repte de ruralitzar les polítiques. El Projecte de Llei de l'Estatut del Municipi Rural⁸ serà una de les accions amb l'objectiu de tenir en compte la visió rural en totes les polítiques que impacten en el territori i reivindicar la necessitat de prendre decisions que s'adaptin a l'especificitat de cada entorn rural.

⁸ GENERALITAT DE CATALUNYA, «Avantprojecte de llei de l'Estatut dels municipis rurals».

Ha arribat el moment de revolucionar i catalitzar polítiques actives als territoris rurals, a través de noves idees amb un nou model més horitzontal, com són accions que ja s'estan duent a terme des del Govern de la Generalitat. En matèria d'educació destinant recursos a la creació de llars d'infants rurals, obertura i reobertura d'escoles rurals. Accions en matèria d'habitatge com són convocatòries específiques de rehabilitació d'habitatges en municipis poc poblats o de muntanya, modificacions urbanístiques incloses a la llei d'acompanyament de pressupostos que faciliten les intervencions en sòls no urbanitzables. En matèria d'energia, la redacció del nou Pla territorial sectorial per a la implantació de les energies renovables a Catalunya (PLATER) acompanyat del desplegament de les Oficines de Transició Energètica (OTE) ubicades als Consells Comarcals, la Llei d'Espais Agraris l'objecte de la qual és regular la planificació i la gestió dels espais agraris de Catalunya i llur conservació i protecció. Polítiques específiques d'ocupació com el programa Oportunitat500 d'acollida de refugiats als micropobles, o les estratègies que defineixen els Grups

d'Acció Local sota el paraigua de l'Associació d'Iniciatives Rurals de Catalunya per al nou període Leader d'ajuts europeus, entre d'altres. Toca activar-se i fer del medi rural un espai punter en la innovació, en el qual les noves tecnologies permetin desenvolupar serveis impensables fins al moment i que a la vegada serveixin per a generar noves oportunitats a la ciutadania, i tot això en consonància amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible que integren l'Agenda 2030.

L'Agenda Rural de Catalunya és la veu del territori que reivindica formar part de les decisions que es prenen en el desenvolupament territorial, el punt de partida per on començar a desplegar les propostes per a un món rural viu i per viure-hi amb les necessitats essencials i bàsiques garantides. A tal efecte cal que se situï a l'agenda estratègica i pressupostària de totes les institucions públiques del país, des de la Generalitat fins a les supramunicipals i municipals.

Així que, comença a ser hora de deixar enrere conceptes com el despoblament, inclús el repoblament, i

centrar-nos en el gran repte: l'equilibri territorial. ■

■ Bibliografia

ALDOMÀ BUIXADÉ, Ignasi. *Atlas del Món Rural 2022*. Universitat de Lleida, 2022.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Agenda dels pobles i ciutats Catalunya 2050» [en línia]. Disponible a: <www.territori.gencat.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «L'Acord nacional per a l'Agenda 2030» [en línia]. Disponible a: <www.cads.gencat.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «ACORD GOV/108/2022, de 24 de maig, en relació amb l'Agenda Rural de Catalunya».

GENERALITAT DE CATALUNYA. «ACORD GOV/153/2022, de 19 de juliol, en relació amb la Comissió Interdepartamental de Governança Rural».

GENERALITAT DE CATALUNYA. «ACORD GOV/120/2017, d'1 d'agost, de creació de la Comissió Interdepartamental sobre Despoblament Rural».

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Avantprojecte de llei de l'Estatut dels municipis rurals» [en línia]. Disponible a: <www.governobert.gencat.cat>.

PARLAMENT EUROPEU. «Résolution sur la prise en compte des besoins spécifiques des zones rurales, montagneuses et isolées» [en línia]. Disponible a: <www.oeil.secure.europarl.europa.eu>.

**DECLARACIÓ UNIVERSAL
DELS DRETS HUMANS**

PARÍS 1948

**PACTE INTERNACIONAL
DELS DRETS CIVILS
I POLÍTICS**

NOVA YORK 1966

**PACTE
INTERNACIONAL
DELS DRETS
ECONÒMICS,
SOCIALS
I CULTURALS**

**DECLARACIÓ
DE LA IDENTITAT
COOPERATIVA**

MANCHESTER 1995

**RECOMANACIÓ
SOBRE LA
PROMOCIÓ DE LES
COOPERATIVES**

GINEBRA 2002

**DECLARACIÓ DE LA DONA
CIUTADANA**

**DECLARACIÓ DE RIO
DE EL MEDI
AMBIENT I EL
DESENVOLUPAMENT**

RIO 1992

**DECLARACIÓ SOBRE
L'ELIMINACIÓ DE
TOTES LES FORMES
DE DISCRIMINACIÓ
CONTRA LES DONES**

NOVA YORK 1979

**DECLARACIÓ
DE PEQUÍN**

2008

**CONCLUSIONS
I RECOMANACIONS
DE LA COMISSIÓ
DE LA HAIA
PER LA PAU
I LA JUSTÍCIA
AL SEGLE XXI**

LA HAIA 1999

**DECLARACIÓ
DE FRIBURG
SOBRE
ELS DRETS
CULTURALS**

FRIBURG 2007

**DECLARACIÓ
DE LA 2A
CONFERÈNCIA
INTERNACIONAL
SOCIALISTA**

1951

**DECLARACIÓ
DELS PRINCIPIS
DE LA
CONFERÈNCIA
INTERNACIONAL
SOCIALISTA**

BOLOGNA 1989

**DECLARACIÓ
DE L'ELIMINACIÓ
DE TOTES LES FORMES
DE INTOLERÀNCIA
I DISCRIMINACIÓ
FONDADA
EN LA RELIGIÓ
I LES CREENCES**

NOVA YORK 1981

**DECLARACIÓ
INTERNACIONAL
SOBRE LA LAÏCITAT
AL SEGLE XXI**

PARÍS 2005

**DECLARACIÓ
INTERNACIONAL
DELS DRETS
COLLECTIUS
DELS POBLES**

BOLOGNA 1960/1998

**DECLARACIÓ
ELECTORAL
DE L'ALIANÇA
PER LA LLIBERTAT
EUROPEA**

BERLIN 2013

**DECLARACIÓ
DE LA COMISSIÓ
DE LA HAIA
PER LA PAU
I LA JUSTÍCIA
AL SEGLE XXI**

NOVA YORK 1999

**DECLARACIÓ
DE LA HAIA
PER LA PAU
I LA JUSTÍCIA
AL SEGLE XXI**

LA HAIA 1999

connexions

Governar Catalunya, governar els territoris

vista prèvia >

La realitat territorial del país és heterogènia i, per tant, ha de tenir unes polítiques que puguin adaptar-se i respondre a aquesta diversitat territorial. I ara no és el cas. La governança dels territoris és bàsica per poder ordenar i equilibrar el país. Les àrees metropolitanes són una realitat que cal recollir, de la mateixa manera que cal potenciar la xarxa de ciutats mitjanes i tenir una agenda rural sòlida. El repte de la governança territorial és immens i en aquest article s'apunten algunes línies d'actuació.

Mariona Tomàs Fornés

Professora agregada del Pla «Serra Húnter» a la Universitat de Barcelona

@mariona_tomas

Introducció

Actualment, el 55% de la població mundial viu en àrees urbanes, i es preveu que aquest percentatge arribi al 68% al 2050. A Europa, les persones que viuen en àrees urbanes representen el 75% de la població total.¹ Els grans reptes que tenim com a societat —la cohesió social, la lluita contra el canvi climàtic, entre d'altres— són reptes a escala urbana i metropolitana. L'aprovació de l'Agenda 2030 i dels Objectius de Desenvolupament Sostenible el 2015, com també de l'agenda urbana mundial i europea un any després, posa de manifest la rellevància de la qüestió urbana en la societat actual i futura.

Catalunya segueix aquesta tendència: cinc milions d'habitants viuen en l'anomenada regió metropolitana de Barcelona, formada per 160 municipis. En altres paraules, el 66% de la població catalana es concentra en el 16% dels municipis, mentre que la majoria dels municipis de Catalunya —735 de 947, el 77%— tenen menys

de 5.000 habitants i acullen el 10% de la població total. Si ens fixem en els 36 municipis que conformen l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB), agrupen 3,2 milions d'habitants, el 42% de la població catalana, en un territori que representa el 2% de la superfície total de Catalunya. La densitat —nombre d'habitants per quilòmetre quadrat— també és dispar a Catalunya, donant lloc a una AMB molt densa —més de 300 habitants per quilòmetre quadrat, superant els 16.000 habitants per quilòmetre quadrat en barris de Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat—, i un interior molt menys dens, amb molts municipis on la densitat no arriba als 10 habitants per quilòmetre quadrat.²

Com governar un territori tan desigual? Com trobar fórmules de geometria variable per donar resposta als diversos reptes, tant en l'àmbit rural com urbà? En aquest article tractem aquestes qüestions, que creiem cabdals però que, malauradament, són residuals a l'agenda política.

Territori dispar, disseny institucional uniforme

La qüestió de l'organització territorial a Catalunya ha estat altament polititzada, especialment pel que fa al debat sobre l'encaix entre la «Catalunya interior» i la «Barcelona metropolitana», dos conceptes que es presenten com a realitats uniformes i que amaguen una complexitat territorial més àmplia. Com explico abastament al llibre *Governar la Barcelona real. Pasqual Maragall i el dret a la ciutat metropolitana*,³ els anys 1980 es caracteritzen per un enfrontament ideològic entre dues visions del territori, encapçalades per Jordi Pujol (1930) i Pasqual Maragall (1941). Un dels temes essencials és quin ha de ser el paper de Barcelona com a capital de Catalunya i quina és la fórmula institucional per governar un territori amb tantes diferències. Així ho fa palès l'anàlisi de la correspondència entre Pujol i Maragall als anys 1982 i 1997 —que analitzo al capítol 4 de l'esmentat llibre.

1 ONU, *World Urbanization Prospects 2018: Highlights*.

2 GENERALITAT DE CATALUNYA, *Agenda dels Pobles i Ciutats de Catalunya 2050*.

3 TOMÀS, *Governar la Barcelona real. Pasqual Maragall i el dret a la ciutat metropolitana*.

La visió uniformitzada del territori català encara és molt present en l'aplicació de les polítiques públiques, com es va demostrar, per exemple, en la gestió de la pandèmia

La pugna política en el context de la Barcelona preolímpica es va traduir en l'aprovació de les Lleis d'Organització Territorial de Catalunya (LOT) al 1987, que suposaven la creació de les comarques com a govern supramunicipal a tot el territori, inclòs el metropolità. La dissolució del govern metropolità existent —la Corporació Metropolitana de Barcelona— va suposar la negació del fenomen metropolità. Aquesta no va provenir únicament per part del Parlament de Catalunya —amb majoria convergent—, sinó també pel conjunt d'alcaldes metropolitans —de majoria socialista—, que no van donar suport a Maragall. Les LOT van fragmentar el territori metropolità, creant quatre comarques que aplegaven parcialment o total els municipis metropolitans i creant dues entitats sectorials —de transport i medi ambient. Paral·lelament, els municipis metropolitans de color polític afí van decidir continuar cooperant en el marc d'una mancomunitat de municipis, creada al 1988. Durant la dècada de 1990, les dues entitats i la mancomunitat, formades per un número diferent de municipis, van continuar funcionant: les primeres amb una lògica sectorial i la segona com a ens al servei

dels ajuntaments, en detriment de la mirada metropolitana que havia volgut impulsar Pasqual Maragall.

Qüestions com la mida dels municipis i la coexistència de diputacions provincials i comarques van impulsar un intent de reforma de l'organització territorial de Catalunya al 2000 a iniciativa del Parlament de Catalunya. Es va presentar i debatre «L'informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya», conegut com a Informe Roca fruit de la presidència de Miquel Roca (1940) de la comissió d'experts que va elaborar el document. Aquest informe plantejava diverses accions adreçades als municipis amb menys habitants, altres adreçades a la divisió comarcal i el funcionament dels consells comarcals i finalment introduïa les vegueries com a nova delimitació pròpia de cooperació entre municipis, en substitució de les províncies. L'Informe va generar una gran polèmica —especialment en relació amb la configuració del mapa municipal i la supressió dels municipis més petits— i finalment les accions de reforma van quedar bloquejades.

Al 2006, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya reconeixia la designació de les vegueries com l'àmbit territorial específic per a l'exercici del govern intermunicipal de cooperació local i també l'existència d'àrees metropolitanas, en plural. Dues lleis van ser aprovades a l'últim ple de la legislatura de 2006-2010: la Llei de Vegueries i la Llei de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Mentre que la primera no s'ha implementat, la segona va donar peu a la creació de la institució metropolitana, amb el suport de tots els grups parlamentaris. La virulència del debat metropolità dels anys 1980 quedava, doncs, enrere i es reconeixia l'especificitat metropolitana barcelonina.

Tanmateix, la visió uniformitzada del territori català encara és molt present en l'aplicació de les polítiques públiques, com es va demostrar, per exemple, en la gestió de la pandèmia. Tal com explico en un article sobre la governança durant la pandèmia de la Covid-19,⁴ la divisió en regions sanitàries i la gestió dels confinaments perimetrals va posar de manifest la

4 TOMÀS, «Impacto de la crisis del COVID-19 en las grandes áreas urbanas y metropolitanas».

Tant la ciutat de Barcelona, com l'àrea i la regió metropolitana tendeixen a perdre pes relatiu en termes demogràfics sobre la totalitat de Catalunya

incapacitat del Govern de la Generalitat de donar una resposta que inclogui la variable territorial.

En primer lloc, el Govern de la Generalitat no va tenir en compte la unitat del territori metropolità —la Regió Sanitària Barcelona— a l'hora de plantejar les fases de la desescalada a la primavera del 2020. El territori objecte de les polítiques era la delimitació administrativa dels tres àmbits territorials: regió metropolitana nord, regió metropolitana sud i Barcelona ciutat, aplicant fases diferents per a cadascun dels àmbits territorials. A la pràctica, això va significar que les mesures per a la ciutat de Barcelona eren diferents de, per exemple, les ciutats veïnes de Sant Adrià del Besòs o l'Hospitalet de Llobregat. A un costat del carrer es podien fer certes activitats, però a l'altre no, creant desconcert ciutadà. Així, per a la desescalada, no es va considerar ni la dimensió metropolitana dels 36 municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona ni la dels 160 de la regió metropolitana.

El decalatge entre la definició administrativa del territori metropolità en matèria de salut i la definició

institucional va ser patent. D'una banda, el Govern va treballar amb les tres regions sanitàries —divisió administrativa—, mentre que la definició institucional del fet metropolità correspon a un ens de govern propi, l'AMB. En conseqüència, mentre que les condicions de la desescalada es van aplicar en uns àmbits, la capacitat d'aplicar polítiques relatives a aquesta desescalada i les decisions que es van poder prendre des de l'AMB només van afectar una part dels municipis metropolitans, pertanyents a tres àmbits territorials diferents.

El segon exemple fa referència als confinaments perimetrals municipals i comarcals, que es van aplicar de manera uniforme —tret de moments puntuals per brots localitzats—, tot i que l'impacte de la Covid-19 va ser desigual al territori. La decisió d'impedir la mobilitat entre municipis o comarques es va fer sense tenir en compte ni l'especificitat metropolitana ni la rural. Així, es van aplicar mesures homogènies a un territori heterogeni. En el cas dels pobles molt petits, el confinament municipal era impossible de complir, atès que molts no tenen els serveis ni comer-

ços necessaris. A més a més, la gran majoria se situen en entorns poc poblats i on no hi ha aglomeracions, per tant, amb un risc baix de contagi. En el cas de les ciutats grans, la situació va ser la inversa: el fet de no poder sortir del municipi es va traduir en una saturació dels espais verds i d'esbarjo disponibles, com ara Collserola a Barcelona.

En resum, hi ha unes especificitats territorials pròpies que s'han de considerar, i que s'han de poder traduir en polítiques i un disseny institucional que no sigui uniforme. En aquest sentit, al 2022 s'han aprovat de manera separada l'Agenda Rural de Catalunya i l'Agenda dels pobles i ciutats Catalunya 2050 —coneguda com a Agenda Urbana. Una política territorial necessàriament ha de tenir en compte la relació entre aquests territoris, ja que comparteixen reptes comuns com són la transició energètica, la gestió de l'aigua o la sobirania alimentària, per citar-ne tres exemples. A més a més, cal tenir en compte que tant la ciutat de Barcelona, com l'àrea i la regió metropolitana tendeixen a perdre pes relatiu en termes demogràfics

Els habitants dels diversos municipis mostren actituds diferents en relació amb com s'hauria de governar l'àrea metropolitana i si s'hauria d'escollir directament l'alcaldia metropolitana

sobre la totalitat de Catalunya. A diferència del fenomen de concentració de població i activitats característic de les dècades de 1960 i 1970, el pes relatiu de la Barcelona dels cinc milions sobre el conjunt català ha anat minvant.⁵ En efecte, hi ha un augment dels fluxos migratoris de la ciutat i la seva àrea metropolitana cap a la regió metropolitana i zones interiors de Catalunya, així com de grans ciutats a més petites. En altres paraules, des de municipis densos i poblats es migra cap als menys densos i més dispersos. Aquest fenomen ha estat descrit com un moviment «de l'interior a l'exterior i del gran al petit» i ha succeït no només en l'àmbit metropolità, sinó a tot Catalunya.⁶

Una mirada que tingui en compte les especificitats del territori i alhora entengui la seva interdependència també és necessària a escala metropolitana, com tractem al punt següent.

5 PLA ESTRATÈGIC METROPOLITÀ DE BARCELONA, *Compromís Metropolità 2030. Una estratègia per la ciutat dels cinc milions.*

6 ALBERICH, «L'ús de l'espai».

Governar la metròpoli

La «Barcelona metropolitana» és més heterogènia que la imatge uniforme que tradicionalment s'ha comunicat d'aquest territori. En el cas dels 36 municipis de l'AMB, a un extrem hi ha un municipi d'1,6 milions —Barcelona— i dos de més de 200.000 habitants —L'Hospitalet de Llobregat i Badalona—; a l'altre, tres municipis menors de 5.000 habitants —La Palma de Cervelló, el Papiol i Sant Climent de Llobregat. Hi ha municipis al litoral, d'altres d'interior; uns amb un sòl majoritàriament residencial; d'altres amb una part important de sòl industrial, forestal o agrícola. Els municipis més propers a Barcelona tenen una densitat molt alta, mentre que els més allunyats tenen una densitat baixa. Les diferències socioeconòmiques són també rellevants, amb fenòmens d'exclusió residencial cada cop més destacats.⁷ A més a més, els habitants dels diversos municipis mostren actituds diferents en relació amb com s'hauria de governar l'àrea

7 INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA, *Cap a la metròpoli 2030. Reptes emergents, coneixements innovadors. Anuari Metropolità de Barcelona 2021.*

metropolitana i si s'hauria d'escollir directament l'alcaldia metropolitana.⁸ Com hem comentat, la llei de l'AMB (31/2010) va ser aprovada a l'agost de 2010, i va entrar en funcionament després de les eleccions municipals de maig de 2011. D'elecció indirecta, el màxim òrgan de govern és el Consell metropolità. Aquest està format pels alcaldes dels 36 municipis i un número variable de regidors en funció de la població —actualment són un total de 90 consellers metropolitans. No obstant això, la ciutat de Barcelona té un número fix de representants, 25. Les competències de l'AMB estan relacionades amb la planificació dels usos del sòl, i un dels seus reptes principals és renovar el Pla General Metropolità de 1976. Per aquesta raó, s'està duent a terme un llarg procés de redacció i aprovació del Pla Director Urbanístic Metropolità, que fixarà les bases del nou desenvolupament territorial metropolità. La gestió de les principals infraestructures verdes —platges, grans parcs urbans, així com les lleres dels dos rius que estructuraven el

8 TOMÀS, «Els governs metropolitans d'elecció directa. Reflexions per a l'Àrea Metropolitana de Barcelona».

La gran majoria de les decisions es prenen a nivell gerencial i les discussions al Consell Metropolità poques vegades tenen una repercussió pública

cor metropolità, Besòs i Llobregat— són competència metropolitana, com també el tractament dels residus urbans i la gestió de l'aigua. Altres competències inclouen l'impuls a la mobilitat sostenible, la rehabilitació d'edificis i la promoció d'habitatge públic metropolità. La llei de 2010 reconeix també la capacitat d'impulsar polítiques de desenvolupament econòmic i social i de cooperació internacional.

Tot i això, la institució no gaudeix de molta visibilitat i coneixement entre la ciutadania.⁹ La gran majoria de les decisions es prenen a nivell gerencial i les discussions al Consell Metropolità poques vegades tenen una repercussió pública. En termes d'ingressos, l'AMB depèn en gran mesura de les transferències dels municipis —més de la meitat—, mentre que la resta prové de tarifes de servei —21%— i, en menor mesura, d'impostos propis —13%. Precisament, l'extensió del tribut metropolità al 2019 als divuit municipis on no es cobrava l'impost va generar un rebuig ciutadà, a causa del desconeixement de l'AMB. Així,

el sistema d'elecció indirecta i el finançament —molt dependent de les transferències dels municipis— han afavorit el localisme en detriment d'una visió metropolitana consolidada. Una situació que no és a causa de factors partidistes. Durant la darrera dècada, s'ha desdibuixat la tensió entre els diversos grups polítics, que formen àmplies coalicions de govern. La lògica és purament de rendiment: l'alcalde es deu als seus electors locals i pensa en aquelles inversions i projectes que afavoriran el municipi que representa. En aquest sentit, falta voluntat per tal de reconèixer, acceptar i reivindicar la interdependència dels diversos municipis metropolitans.

Malgrat les limitacions de l'AMB, que de fet és l'únic govern metropolità a l'Estat espanyol, l'existència d'aquesta institució ha generat una sensació d'injustícia per part de les ciutats mitjanes que es troben a la segona corona metropolitana —fora de l'AMB. Aquest sentiment ha donat un nou impuls a l'existent Associació de Municipis de l'Arc Metropolità, formada per Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Martorell, Sabadell, Terrassa, Rubí, Mataró, Granollers i Mo-

llet del Vallès. Els alcaldes d'aquestes ciutats consideren que cal fer una «reparació» metropolitana, ja que la ciutadania d'aquest territori és metropolitana per acollir les externalitats negatives —mobilitat, habitatge, infraestructures— però en canvi no es beneficia de les polítiques metropolitanes que impulsa l'AMB. De fet, l'AMB només representa una part de la «Barcelona real», és a dir, la ciutat dels cinc milions d'habitants, configurada pels fluxos de mobilitat quotidiana que van des del Garraf al Maresme, passant pel Penedès i «els Vallesos». Aquest àmbit territorial, traient el Penedès —amb vegueria pròpia—, correspon al de la vegueria metropolitana contemplada a la llei de 2010. La suma d'aquests dos territoris —els municipis de la vegueria metropolitana i la del Penedès— ha estat l'àmbit territorial triat per dur a terme el procés «Barcelona Demà», impulsat per l'associació sense ànim de lucre Pla Estratègic Metropolità de Barcelona (PEMB).

El PEMB neix el 1988, sota l'impuls, també, de Pasqual Maragall, com a eina de reflexió i acció estratègica per a la ciutat postolímpica. El principal instrument per fer la seva

⁹ Ídem.

Sense una solució institucional ideal a curt o mitjà termini, un dels objectius del «Compromís Metropolità 2030» és aconseguir impulsar i mantenir projectes metropolitans al llarg del temps

tasca ha estat l'elaboració de plans estratègics successius —1990, 1994, 1999, 2003 i 2010—, definits amb la col·laboració dels diferents actors socials i econòmics de la ciutat. A diferència d'un govern metropolità com l'AMB, que té unes competències, finançament i abast territorial establert per una llei del Parlament de Catalunya, la planificació estratègica és un instrument *soft* de governança, que permet una major flexibilitat. D'això n'és exemple el PEMB, que ha anat canviant d'escala territorial a l'hora d'elaborar els plans. Al 2000 es va fer el salt de la ciutat de Barcelona a l'AMB, avançant-se més de deu anys a la constitució d'aquesta i aprovant el primer Pla Estratègic Metropolità al 2003. Aquest salt d'escala metropolità es consolida el 2010 amb el pla Visió 2020, però també a nivell orgànic, ja que l'AMB assumeix formalment la presidència del PEMB i s'hi integren els representants dels 36 municipis metropolitans. Des de 2019, el procés de l'elaboració del nou pla fa un altre salt d'escala, arribant a la Barcelona dels cinc milions. Així, el «Compromís Metropolità 2030», presentat el desembre de 2022, obre el debat de construir una governança metropolitana pactada

a una escala més àmplia que l'AMB, unint-se a les veus d'altres agents econòmics i socials del territori, com la Societat Barcelonina d'Estudis Econòmics i Socials de Foment del Treball, Fem Vallès, Barcelona Global o el Fòrum Social Metropolità.

El procés liderat pel PEMB no ha tingut, per ara, un impacte en el disseny institucional, malgrat que el salt d'escala en la governança metropolitana implica plantejar les possibles solucions institucionals a aquesta situació, que comentem breument. Una solució seria crear el Consell de la vegueria de la regió metropolitana de Barcelona —espai de cooperació municipal i descentralització de la Generalitat. Tanmateix, la sentència desfavorable del Tribunal Constitucional i la manca de voluntat dels governs espanyols per redibuixar províncies i diputacions a Catalunya la fa poc probable. Una altra alternativa seria que la Diputació de Barcelona assumís l'impuls a la governança metropolitana. Tot i això, la província abasta un territori més extens —311 municipis— i les responsabilitats de la Diputació se centren principalment a donar suport als municipis petits

i mitjans, no a les ciutats metropolitanas. Una tercera opció seria ampliar l'AMB a més municipis de la regió metropolitana, incloent-hi els més importants, encara que això podria generar duplicitats amb la Diputació i fins i tot reviu velles tensions amb la Generalitat. Finalment, hi hauria la possibilitat d'implementar solucions de caràcter sectorial i *ad hoc* a partir de la creació de consorcis entre municipis, AMB i la Generalitat, com ja existeix en l'àmbit de la mobilitat —Autoritat del Transport Metropolità—, encara que això podria fer encara més complex el dens panorama institucional actual. Si-gui com sigui, qualsevol d'aquestes solucions implicarà reajustaments, resistències, guanys i pèrdues a les relacions de poder territorial. Així, sense una solució institucional ideal a curt o mitjà termini, un dels objectius del «Compromís Metropolità 2030» és aconseguir impulsar i mantenir projectes metropolitans al llarg del temps, promoguts per diferents actors i amb el suport del PEMB, com seria per exemple el desenvolupament de les polítiques alimentàries en clau local i metropolitana. És a dir, sostenir el pols

de la cooperació metropolitana a través de compromisos voluntaris.¹⁰

Per acabar, cal tenir en compte que en aquest breu retrat dels reptes del territori en matèria de governança queden excloses ciutats mitjanes com Manresa, Vic o Igualada. Aquestes capitals de comarca se situen a la frontera de la regió metropolitana, amb un rol inqüestionable en l'àmbit comarcal però més perifèric en el conjunt del territori. Igualment, les àrees urbanes de Girona i Tarragona-Reus no són comparables a la barcelonina, però requereixen també de polítiques comunes en temes com l'urbanisme, la mobilitat o l'habitatge. Per exemple, un estudi recent elaborat des de la Universitat de Girona¹¹ en el marc del procés «Barcelona Demà» analitza el paper de Girona com a capital irradiadora de serveis i d'activitats econòmiques, com també posa de manifest problemes de segregació urbana a una escala

10 MARTÍ-COSTA; TOMÀS; BARRES, «Barcelona: el salto a la gobernanza de la región metropolitana».

11 MARTÍN-UCEDA (coord.), La Regió Metropolitana de Barcelona i les Comarques de Girona: complementarietat, asimetria i articulació del territori en la Catalunya multiescalar.

metropolitana. La diversitat territorial de les comarques gironines es tradueix també en una relació desigual amb la regió metropolitana de Barcelona. En el cas de Reus, el pla estratègic aprovat al 2022 per a la ciutat —Reus Horitzó 32— fa una breu referència a la necessitat de reforçar una mirada metropolitana àmplia. El nou pla estratègic consta que «*l'evolució de la ciutat depèn de la relació amb el territori que l'envolta i s'hi ha de projectar. D'aquesta manera, el pla estratègic defineix un projecte de ciutat en connexió amb els municipis de l'entorn, així com alineat amb les polítiques globals*». ¹² Per tant, l'exercici de pensar les polítiques i el futur de les ciutats en clau supramunicipal es va fent més evident més enllà de la realitat barcelonina.

En definitiva, un debat sobre l'organització territorial ha de tenir en compte la diversitat dels pobles i ciutats, però alhora entendre les interdependències que existeixen entre ells. No serà possible afrontar els grans reptes que tenim com a societat, especialment la crisi climàtica

12 AJUNTAMENT DE REUS, *Reus Horitzó 32. Pla Estratègic de Ciutat 2022-2032*.

i les desigualtats socials, sense un acord de reciprocitat urbà-rural i una flexibilitat en el disseny institucional. Les fórmules uniformes de governança territorial ja no són viables. ■

■ Bibliografia

AJUNTAMENT DE REUS. *Reus Horitzó 32. Pla Estratègic de Ciutat 2022-2032* [en línia]. 2022. Disponible a: <www.horitzo32.reus.cat>.

ALBERICH, Joan. «L'ús de l'espai» [en línia]. A *Revista Papers*, núm. 51, pàg. 28-43, 2010. Disponible a: <www.iermb.uab.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Agenda dels Pobles i Ciutats de Catalunya 2050* [en línia]. 2022. Disponible a: <www.territori.gencat.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. *Agenda Rural de Catalunya* [en línia]. 2022. Disponible a: <www.agricultura.gencat.cat>.

INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA. *Cap a la metròpoli 2030. Reptes emergents, coneixements innovadors. Anuari Metropolità de Barcelona 2021* [en línia]. A IERMB, 2022. Disponible a: <www.iermb.uab.cat>.

MARTÍ-COSTA, Marc; TOMÀS, Mariona; BARRES, Roger. «Barcelona: el salto a la gobernanza de la región metropolitana». A TOMÀS, Mariona (ed.). *Metrópolis sin gobierno. La anomalía española en Europa*. València: Tirant lo Blanch, 2023.

MARTÍN-UCEDA, Javier (coord.). *La Regió Metropolitana de Barcelona i les Comarques de Girona: complementariedad, asimetría i articulació del territori en la Catalunya multiescalar* [en línia]. A PEMB i Universitat de Girona, 2023. Disponible a: <www.barcelonadema.participa.cat>.

ONU. *World Urbanization Prospects 2018: Highlights* [en línia]. 2018. Disponible a: <www.population.un.org>.

PLA ESTRATÈGIC METROPOLITÀ DE BARCELONA. *Compromís Metropolità 2030. Una estratègia per la ciutat dels cinc milions* [en línia]. 2022. Disponible a: <www.comprimismetropolita.cat>.

TOMÀS, Mariona. *Governar la Barcelona real. Pasqual Maragall i el dret a la ciutat metropolitana* [en línia]. Barcelona: Fundació Catalunya Europa, 2017. Disponible a: <www.catalunyaeuropa.net>.

TOMÀS, Mariona. «Els governs metropolitans d'elecció directa. Reflexions per a l'Àrea Metropolitana de Barcelona» [en línia]. A *Revista Papers*, núm. 61, pàg. 53-59, 2018. Disponible a: <www.iermb.uab.cat>.

TOMÀS, Mariona. «Impacto de la crisis del COVID-19 en las grandes áreas urbanas y metropolitanas». A FONT, Tomàs; VILALTA, Marc (dirs.). *Anuario del Gobierno Local 2020. Edición especial XXV aniversario. El impacto de la crisis del COVID-19 en los Gobiernos locales*. Madrid: Fundación Democracia y Gobierno Local, pàg. 72-90, 2021.

ELS MOVIMENTS PER L'AUTODETERMINACIÓ A EUROPA

UNA CARTOGRAFIA ANALÍTICA

MARC SANJAUME CALVET
JORDI MAS ELIAS
IVAN SERRANO BALAGUER

ESTUDIS EUROPEUS

connexions

Països cooperants

vista prèvia >

Les realitats dels territoris que formen els Països Catalans no sempre s'han mirat de forma complementària ni cooperativa. Massa vegades s'han mirat com si estiguessin mútuament d'esquenes. Els seus interessos i necessitats, però, són molt comuns i requereixen que s'estableixin sinergies per poder sumar en diferents àmbits i vertebrar economies i sectors productius que es necessiten recíprocament. Un camí que ha de portar aquests territoris a ser països cooperants.

Josep Huguet

Exconseller de la Generalitat de Catalunya

@Josep_Huguet

Catalunya, les Balears i el País Valencià són els únics territoris de l'Estat espanyol que tenen dèficit fiscal, és a dir, que aporten més a l'Estat que no en reben. Aquest dèficit es mou, segons els moments, a l'entorn del 8% del PIB de Catalunya, del 15% del PIB de les Balears i del 5% al País Valencià. El cas del suposat dèficit fiscal de Madrid és fals: Madrid és la capital natural de la Gran Castella —Castella-la Manxa i Castella-Lleó— i aquest conjunt disposa de superàvit fiscal; perquè Madrid computa com a ingressos els impostos que hi tributen les empreses amb la seva seu allà, però que tenen la seva activitat en altres territoris; i perquè concentra totes les inversions d'un Estat concentrat que no computen en les xifres de la Comunitat Autònoma.¹ No cal donar-hi més voltes. Ens trobem davant d'un sistema de finançament opac, centralista, desequilibrat entre CCAA i amb costos enormes per al conjunt de l'arc mediterrani. Madrid és l'única autonomia de l'Estat, els darrers 40 anys, que ha crescut proporcionalment més en PIB en detriment

de la resta, excepte les comunitats forals. I a conseqüència d'aquest dèficit fiscal, les més perjudicades en termes relatius són les autonomies de l'arc mediterrani, coneguda com Euroregió de l'Arc Mediterrani (EURAM).² L'efecte de la capitalitat de Madrid li representa una atracció de 28.000 milions l'any i aquesta concentració de recursos i poder provoca paradoxalment el buidatge dels territoris més propers en cercles concèntrics, atiat per l'agressiu dúmping fiscal que poden aplicar els governs madrilenys.³ Allò que és conegut com efecte eucaliptus de desertització està propiciant el sorgiment de tímids moviments de protesta a l'entorn de l'«Espanya vaciada». En el cas de les Balears i Pitiüses, a més, els condicionants de la insularitat mai han estat contemplats seriosament ni per l'Estat ni per la UE.⁴

2 CRESPO, «L'Euroregió de l'Arc Mediterrani».

3 SOLER, «Madrid lleva a cabo una política fiscal claramente regresiva».

4 Vegeu AL·LÈS, «El comitè de les Regions insta a la Unió Europea a donar una atenció específica a les illes mediterrànies a proposta de les balears»; GOIB, «Les illes mediterrànies i la UE: Quo Vadis Europa Insulae?»; JANER, «Impacte de les polítiques de la UE sobre les illes mediterrànies».

La mitjana d'inversió nominal que s'ha fet als Països Catalans és inferior a la seva població i al PIB. Si s'hi afegeixen les dades de les inversions executades encara són més escandaloses: una mitjana d'un 55% del que tocaria. Aquest espoli fiscal té greus conseqüències en la capacitat productiva, la creació d'ocupació de qualitat i la dotació de serveis públics d'aquests territoris. Però, cal afegir-hi a més a més la feblesa competencial dels governs autonòmics pel que fa a les grans polítiques econòmiques, socials i d'infraestructures. Els governs autonòmics no disposen de les claus mestres en molts àmbits. I sense les claus ni el control de la caixa ens trobem en un estat autonòmic de cartró pedra que bàsicament perjudica els qui el financen sense retorn.

El tema ha estat tractat a bastament per experts de forma reiterada i en aquest article només m'entretindré a desplegar alguns, no tots, dels àmbits econòmics que comparteixen els països que limiten amb el Mar Balear, per veure'n algunes de les amenaces a les quals s'enfronten i apuntar-ne algunes oportunitats.

1 PEREZ; REIG, «Madrid capitalitat».

Certs abusos de les companyies subministradores privades procedents de concessions han posat sobre la taula la necessitat de no perdre la titularitat pública de l'aigua

Infraestructures bàsiques

L'aigua és vida

L'aigua és la matèria bàsica per a la vida. I amb l'acceleració de l'escalfament global i el canvi climàtic, a la Mediterrània avancem cap a una escassetat endèmica. Les generacions sedentàries que ens han precedit a les nostres contrades, des dels ibers fins a l'actualitat, passant per l'època romana, andalusí, medieval o de l'agricultura comercial i de la industrialització, han abordat la gestió d'un recurs que mai ha estat abundant, comparat amb el centre i nord d'Europa. Amb tot, la industrialització agrícola i la pèrdua de diversitat en els conreus han fet abandonar part del saber històric acumulat en l'estalvi de l'aigua en origen: feixes, parets seques, cisternes i basses alimentades per rases netes i endrecades que alhora prevenien l'erosió. La paradoxa és que la construcció de pantans i canals de reg que han permès transformar grans superfícies dels nostres països en conreus de regadiu, ha fet predominar la sensació d'abundància dels recursos hídrics. Quan no era certa. L'actual sistema de gestió de les

conques hidrogràfiques es fa a partir d'un sistema extens de pantans i canals. Per la configuració geogràfica, excepte les de l'extrem nord-est al Principat, totes són compartides amb altres territoris de l'interior peninsular a través de Confederacions Hidrogràfiques de l'Ebre, del Túria, del Xúquer i del Segura.⁵ En aquestes hi ha una Junta de Govern composta per l'Administració General de l'Estat, i els usuaris de l'aigua, Comunitats Autònomes i les províncies. Amb una escassetat d'aigua creixent, els conflictes per la regulació en aquestes conques estan servits. I amb un Estat que no serà àrbitre imparcial es pot enverinar tot.

Per tant, el més sensat és abordar una nova cultura de l'aigua a les zones agrícoles i ramaderes basada en el seu ús contingut i intel·ligent, en la seva regeneració, en l'aprofitament de les noves tecnologies per dosificar el seu ús.⁶ I en les zones urbanes mediterrànies caldrà fer una certa revolució amb el canvi de normatives pel que fa a les noves construccions implantant el sis-

tema de doble canonada per diferenciar les aigües negres dels vàters, de les aigües grises que provenen de la cuina, la bugada, la cambra de bany, lavabos, aigüeres, regadores...⁷ Amb la seva reutilització s'aconsegueix disminuir la despesa en aigua potable, així com reduir l'abocament d'aigües residuals. Les aigües grises són reutilitzables per alimentar les cisternes dels vàters, per al reg del jardí o la neteja dels exteriors. Algunes, amb els tractaments adequats són vàlides per a l'horticultura. Amb la implantació de la diferenciació s'aconsegueix un estalvi d'entre un 30% i un 45% d'aigua potable.⁸

A les zones urbanes, la majoria arran de mar, caldrà mesures de fons, com canviar el model d'enjardinats públics que siguin de vegetació de secà; construir grans cisternes per aprofitar les tempestuoses i esporàdiques llevantedes que aboquen al mar volums brutals d'aigua dolça aprofitables, com ja fa el sistema de cisternes de Barcelona; augmentar i millorar les dessalinitzadores, així com les depuradores amb sistemes energètics de baix consum i renovables. I abordar un tema de fons:

5 PORTILLO, «Conques hidrogràfiques».

6 UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI, «La gestió de l'aigua».

7 CORBELLA, «Aigües grises».

8 FERNANDEZ, «Reutilització d'aigües grises».

El conjunt dels Països Catalans va molt retardat en la implantació d'energies renovables i això els fa més dependents de l'exterior, i comportarà conduccions d'alta tensió que evacuaran electricitat des d'Aragó

qui gestiona l'aigua? Certs abusos de les companyies subministradores privades procedents de concessions han posat sobre la taula la necessitat de no perdre la titularitat pública de l'aigua i potser tampoc la de la seva gestió. En aquest sentit, són d'admirar els municipis que han sabut preservar aquelles empreses d'aigües d'iniciativa pública o social.

Un cop més, el conjunt dels Països Catalans, davant d'una problemàtica greu i compartida haurien d'habilitar espais d'intercanvi de bones pràctiques, de difusió d'innovacions en aquest camp entre els usuaris principals de l'aigua: agricultors, ramaders, sectors turístics, constructors, ciutats i governs autònoms. Les Universitats i els centres de recerca i innovació haurien de tenir aquest repte de l'aigua, i d'altres conseqüències del canvi climàtic, com a obligatori en els seus objectius.

L'energia que ens fa funcionar

La transició energètica és un repte que es planteja a tot el món, però que pren unes característiques pròpies als territoris de l'entorn del Mar Balear. Amb un clima creixentment sec, amb una agricultura exportadora, impor-

tants àrees industrials i una densitat de població alta en les zones costeres, la necessitat d'energia és elevada, però l'impacte territorial de les noves instal·lacions renovables aixeca molts debats. El conjunt dels Països Catalans va molt retardat en la implantació d'energies renovables i això els fa més dependents de l'exterior i comportarà conduccions d'alta tensió que evacuaran electricitat des d'Aragó o la Manxa, que acabaran trinxant també el territori.⁹ Aragó genera el 120% de l'energia que necessita. Avui dia, hi ha més de 30 parcs eòlics i plantes solars fotovoltaïques en construcció amb una inversió que supera els 1.350 milions d'euros i suposarà la generació de 1.515 megawatts (MW). Pel que fa a la tramitació administrativa, la xifra es dispara fins a 400 projectes amb una generació de fins a 12.000 MW.

Els percentatges d'energia elèctrica produïda per les renovables a l'eix mediterrani, en canvi, són ridículs encara: 28% al País Valencià, un 17% a Catalunya i només un 9% a les Balears. En un estudi recent del Col·legi d'Enginyers de Catalunya es demana multiplicar per 20 la capacitat ins-

tal·lada de les energies renovables el 2050 i per 8 el 2030, a Catalunya.¹⁰ Es requereixen 8.000 milions a l'any per a la transició energètica. Un estudi del Govern Balear reconeix que les Illes Balears tenen capacitat suficient per a ser autosuficients amb els únics hàndicaps de l'emmagatzematge energètic, la millora d'interconnexions i la millora en la gestió de les xarxes.¹¹ El País Valencià genera el 70% de l'energia que consumeix i si s'aproven els projectes pendents de renovables amb 10.000 MW serà autosuficient en la producció i el consum d'energia abans del 2030.¹² El País Valencià lidera la creació de comunitats d'energia renovable a escala estatal, que més enllà de la reducció de costos afavoreix un model d'apoderament local acostant la ciutadania a la presa de decisions energètiques.

Les rèmore pel desplegament de les renovables són la lentitud en la tramitació d'expedients en tots els governs

10 COL·LEGI D'ENGINYERS INDUSTRIALS, «La transició energètica a Catalunya».

11 GIB, «Energies renovables i eficiència energètica a les Illes Balears».

12 AL·LÈS, «El 28% de la energia de la Comunidad Valenciana es renovable, pero avanza a paso lento».

9 TENA, «Centralisme energètic»

Pel Mediterrani hi circulen aproximadament el 50% del conjunt d'exportacions del conjunt de l'Estat

autonòmics; i també, les plataformes contràries a la implantació que si bé en alguns casos poden tenir justificació per evitar operacions especulatives sobre sòl productiu, en d'altres són moviments conservacionistes motivats per raons turístiques o pseudoambientalistes. No es poden fer truites sense trencar els ous, i sembla confirmat que almenys un 2,5% del territori haurà d'estar destinat a energies renovables si es vol complir amb els objectius fixats per la transició energètica.¹³ Prendre conservar intacte un continuïtat boscos i de màquia mediterrània fruit de l'autore poblament oportunista posterior a la màxima extensió de l'agricultura de secà que va funcionar fins a meitat del segle XX, no té res de natural. Si no s'ataca el canvi climàtic amb instal·lacions renovables i amb l'explotació intel·ligent de les zones forestals, s'acabarà tenint un territori sense plaques però cremat. Molts cops les pancartes de «Renovables SÍ, però així NO» —pur Not In My Backyard (NIMBY) [No al meu pati del darrere]— acaben essent aliades de les grans energètiques oligopòliques castellanes o de les nuclears franceses que acabaran endossant a l'eix mediterrani

13 FUTURCAT, «Gestió de l'energia».

la seva producció. El paisatge, per definició, és fruit de la intervenció de la humanitat, des de les parets seques a les recloses per a molins; i en darrer extrem serà més fàcil desmuntar un parc fotovoltaic o un aerogenerador, si cal, que les altres accions històriques de l'home sobre el paisatge selvàtic.

Amb tantes característiques compartides seria d'esperar que les administracions locals i autonòmiques balears, valencianes i catalanes cooperessin en abordar aquests reptes. Una recuperació de la titularitat pública de la distribució de la mitja tensió, una millora més ambiciosa de la legislació estatal que afavoreixi les comunitats energètiques, un canvi en les lleis territorials que prevegi la reserva de sòl públic energètic, la simplificació administrativa per situar aerogeneradors o plaques fotovoltaïques en espais ja humanitzats —teulades, aparcaments, vorals d'autopistes, canals de reg...—, el canvi en les normes de construcció que incloguin obligatòriament les plaques solars en edificis nous, els Pactes Nacionals per l'establiment de mapes destinats a energies renovables superant maliances de pagèsia, turisme i conservacionistes...

L'aliança davant dels poders estatals contraris a l'emancipació energètica dels Països Catalans, comporta cercar confluència d'interessos amb agents centre-europeus. Aquest seria el cas, que s'ha accelerat amb la guerra a Ucraïna, del projecte d'hidroducte que saltaria la frontera per arribar a Alemanya i vertebraria l'eix mediterrani amb la generació i transport d'hidrogen verd i, transitòriament, de gas procedent de l'Àfrica.

La mobilitat

Mobilitat ferroviària

El novembre del 2022, algunes entitats representatives de l'empresariat de l'eix mediterrani feien una demostració de força al reunir a Barcelona prop de 1.500 responsables per exigir d'una vegada l'acabament del Corredor Mediterrani. L'acte fou convocat per l'Associació Valenciana d'Empresaris i la conductora de l'acte va comentar irònicament que tal dia com aquell haurien d'estar celebrant el desè aniversari de la inauguració si s'haguessin complert tots els compromisos d'inversió que en canvi s'ha desviat amb fons europeus cap

Els FGC farien bé d'associar-se amb operadors centreeuropeus i fer de Barcelona un hub ferroviari europeu amb trens de nit a les capitals europees

a la línia Algesires-Madrid.¹⁴ Vicente Boluda (1955), president de l'Associació Valenciana d'Empresaris, es queixà de com podia ser que la segona i tercera ciutat de l'Estat no estiguin connectades com cal, en referència a Barcelona i València; va atacar el disseny radial de les infraestructures estatals i que només el 5% del transport de mercaderies vagi per tren a l'Estat espanyol, el més baix d'Europa. Però pel que fa a passatgers, s'ha invertit en xarxa ferroviària el 90% en TGV i poc menys del 10% en rodalies, i la meitat d'aquestes inversions s'ha fet a Madrid.¹⁵ Pel Mediterrani hi circulen aproximadament el 50% del conjunt d'exportacions del conjunt de l'Estat. Per tant, el corredor és una aposta europea que ajuda a vertebrar el continent i especialment la seva façana mediterrània. La xarxa ferroviària de qualitat, tant de llarga distància com la de rodalies de les grans àrees metropolitanes de la Mediterrània des de Màlaga a Barcelona, passant per Alacant, València i Tarragona són una condició imprescindible per gestionar el flux de

turisme sostenible i desconcentrat i la captació de talent internacional innovador i tecnològic. Un viatge de Barcelona a Almeria es podria realitzar en 4 hores i 20 minuts. L'eix hauria de disposar d'una doble línia fèrria fins a Andalusia, bifurcant un tram que vagi a Granada i un altre que vagi per la costa fins a Almeria —per separar els diferents tipus de trens i augmentar-ne la capacitat—, ample de via internacional —que evita transbords a la frontera— i hauria d'estar connectada a la xarxa transeuropea que obligaria l'Estat francès a desdoblar la línia entre Montpeller i Perpinyà i fer un *bypass* a Lió, a París i a altres ciutats així com emprendre línies noves d'interconnexió entre Bèlgica i Alemanya perquè el trànsit no se saturés.¹⁶

El corredor europeu, del que forma part l'eix mediterrani, d'Algesires a Zahony —darrera ciutat hongaresa i per tant de la UE, abans d'Ucraïna— és de 3.500 quilòmetres i aglutina els estats amb el 54% de la població europea i el 66% del producte interior de la UE. En el tram ibèric del

corredor, la doble plataforma d'alta velocitat entre Barcelona i Alacant, de 524 km, significaria tres hores de viatge on ara en són 5,35. Fins a València, 2,25h on ara són 3,45. I entre Alacant i València, 0,55 on ara són 1,40. Caldrien entre set i setze trens diaris per exportar els 5,6 milions de tones anuals de fruites i hortalisses d'Almeria, Múrcia i Alacant, que són uns 5.000 trens a l'any. Actualment l'exportació hortofructícola per tren és només del 0,07%. I més dades: les autonomies que reclamen el corredor, representen el 50% de la població estatal, el 45% del seu PIB, el 47% del seu teixit productiu, el 46% del treball, el 51% de l'exportació, més del 50% del turisme i el 63% de trànsit de mercaderies portuàries. I finalment, el 40% del comerç d'Europa amb Àsia arriba pel Mediterrani.¹⁷ Per altra part, l'associació Ferrmed informa que l'eix logístic Barcelona-Tarragona és el tercer més important de la UE pel que fa al volum de tràfic de mercaderies, només superat pel de la conca del Ruhr a Alemanya— i el de Milà i els seus voltants a Itàlia. L'Es-

14 CASAS, «Demostració de força empresarial per completar el Corredor Mediterrani».

15 LLARCH, «L'illa ferroviària».

16 LLARCH, «Un corredor mediterrani per una cursa de fons».

17 Andrés, «València, el cul de sac del corredor mediterrani».

L'impacte dels ports en països emergents encara és més rellevant i, per això, els ports dels Països Catalans haurien de tenir els ulls posats en cooperar en el desenvolupament dels ports del sud del Mediterrani

tat espanyol és el país del món amb més quilòmetres d'alta velocitat per superfície i per habitant però la seva xarxa en comptes de concentrar les inversions en els pols logístics principals, prioritza la connexió radial de Madrid.

En tot cas, l'acte empresarial a Barcelona donà uns quants titulars i articles d'opinió i després tornà el silenci. D'actes similars se n'han anat produint de forma espasmòdica, tant en relació a l'eix mediterrani, com al dèficit d'infraestructures respectives a Catalunya, València o les Balears. Lamentablement, una part del gran empresariat o de les grans patronals que hi assisteixen o ho impulsen, estan involucrats en les organitzacions empresarials espanyoles amb seu a Madrid i deutores de la seva dinàmica centrípeta. Això explicaria l'escassa transcendència d'aquests actes simbòlics sobre el canvi de les polítiques centralistes seculars.

Mentre anem patint els retards en infraestructures ferroviàries, caldria ampliar els avantatges de la liberalització del transport de viatgers que ja s'està notant. En aquest sentit els FGC farien bé d'associar-se amb

operadors centreeuropeus i fer de Barcelona un hub ferroviari europeu amb trens de passatgers de nit a les capitals europees de l'eix del Rhin com proposava Andreas Scheuer (1974), el ministre alemany de Transport durant l'últim executiu d'Angela Merkel (1954). L'extensió d'aquesta liberalització, també, al transport de mercaderies hauria d'atiar l'interès de companyies ferroviàries alemanyes i suïsses en endegar sistemes de transport per tren que competeixin alhora amb la companyia espanyola i pressionin per a l'acceleració dels canvis en les infraestructures limitades o obsoletes. Així mateix, no s'hauria de descartar, en qualsevol objectiu, la cooperació entre les tres companyies autonòmiques: Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya, Ferrocarrils de la Generalitat Valenciana (FGV) i Serveis Ferroviaris de Mallorca (SFM).

Mobilitat viària

En paral·lel al tema ferroviari ens trobem també amb la qüestió viària. Si l'eix mediterrani va gaudir de la primera autopista de peatge de l'Estat fou per la imposició d'organismes financers internacionals al dictador

Francisco Franco (1892-1975). Ara bé, en posterioritat i fins la finalització de la majoria de concessions, aquesta precocitat ha esdevingut una càrrega quasi en solitari per a l'eix mediterrani, mentre la major part de la Gran Castella gaudia d'autovies lliures de peatge. I quan n'hi posaven a l'entorn de Madrid, el retiraven pagant-ne el rescat l'Estat, és a dir, tots nosaltres. Amb aquest panorama, tampoc són d'estranyar les reiterades manifestacions populars i d'ajuntaments contra alguns colls d'ampolla que acaben essent inductors d'accidents i morts. Molts cops, la gent de l'Ebre, per exemple, han encapçalat concentracions contra els morts a la N-340, produïts per la sistemàtica discriminació inversora a l'eix viari mediterrani que implicava la inexistència d'autovies alternatives al peatge en l'eix més exportador de la península. Un cop alliberats una part dels peatges, els col·lapses circulatoris es concentren, ara, a dins de l'autopista, sense que el Govern de l'Estat hagi decidit com generalitza el model de pagament, necessari tant per la contaminació com pel manteniment que costa entre 50.000 i 100.000 € anuals per quilòmetre. Un dels interrogants que queden per

respondre, en aquest àmbit, és la valorització dels sobreguanyos que han fet les concessionàries d'autopistes en tots els anys de concessió a causa de la inexistència d'una via realment alternativa, com mana la llei; així com quin sobrecost ha tingut per a particulars i transportistes l'ús del peatge, o els inconvenients provocats per la impossibilitat d'usar-lo; i finalment, quantes morts hi ha derivades de la congestió de trànsit imposada per l'Estat espanyol als Països de l'Eix Mediterrani.

Mobilitat portuària

Pel que fa al front portuari, aquest desenvolupa un paper clau com a xarxa de nodes de les cadenes logístiques. El règim de gestió dels ports disposa d'un grau d'autonomia superior al mecanisme centralitzat de control aeroportuari. I aquest fet en garanteix molt més la seva eficiència al servei de cadascun dels territoris. La competitivitat d'importadors, exportadors i operadors logístics en depèn. L'impacte dels ports en països emergents encara és més rellevant i, per això, els ports dels Països Catalans haurien de tenir els ulls posats en cooperar en el desenvolupament

dels ports del sud del Mediterrani.¹⁸ Així mateix les dàrsenes marítimes són determinants per la creació d'ocupació molt important en activitats més enllà del comerç exterior i la manufactura: marines esportives, instal·lacions hoteleres, activitat de creuers, restauració, hubs de formació i innovació marítima... En el futur proper els ports han de jugar un paper clau en impulsar l'economia blava i la descarbonització, la generació d'energia renovable, l'economia circular o l'aprofitament dels recursos marins.¹⁹

La relativa desglobalització que està empenyent cap a un escurçament de la distància de les cadenes de proveïment, accelera un fenomen que ja s'havia apuntat fa uns anys en el sentit d'aproximar certes produccions que s'havien desplaçat a l'Extrem Orient cap a les ribes mediterrànies on la posada en marxa d'autovies de la mar facilitaria menys costos, més seguretat i menys impacte ambiental. Tur-

quia i el Marroc estan despuntant en aquest nou paper i en vistes a aquesta visió geoestratègica del Mediterrani des de Catalunya, València i Balears s'hauria de tenir cura d'intensificar les relacions amb Algèria i Tunísia. I això sense menystenir la continuïtat o creixement que pugui haver-hi del comerç asiàtic on, un cop més per culpa de la manca d'eix ferroviari de transport, anem mal posicionats respecte a Itàlia i Grècia com a antenes de la Ruta de la Seda. I on, els ports del país, caldria que descavalqués sin del pòdium els ports del Mar del Nord. També aquí hi ha col·lisió amb els interessos de França, més partidària dels ports del Nord tocant a París, que dels mediterranis. Alemanya i l'est europeu no ho veuen com París i la pressió per la sostenibilitat està demostrant que un contenidor amb origen al centre d'Europa cap a Àsia contamina un 15% menys si es carrega en un port mediterrani que si ho fa en un port del nord d'Europa. Fins al canal de Suez, la reducció d'emissions seria d'un 50%. Per tant, potser seria hora que, al marge de les actuacions particulars de diversos organismes, hi hagués una certa recreació del

18 CETMO, «Fluxos de transport de passatgers a la mediterrània occidental».

19 CETMO, «Els ports mediterranis i la creació de riquesa: perspectives de futur».

Amb l'aposta europea per posar obstacles als viatges de curta distància substituïbles per tren, caldrà canviar algunes funcions del conjunt aeroportuari

que van ser els Consolats de Mar a tota la Mediterrània, amb cooperació de ports, Cambres de Comerç, grans ciutats portuàries i administracions autonòmiques.

Mobilitat aeroportuària

El 40% dels 404 aeroports oberts al trànsit civil en els països riberencs de la Mediterrània es troba a menys de cent quilòmetres de la costa. Si a més considerem els aeroports ubicats en els voltants del Mar Negre, el Mar Roig i l'Atlàntic proper, més de la meitat dels aeroports d'aquests països presenten una localització pròxima al litoral. Una de les estratègies de la Política Europea de Veïnatge ha estat promoure la liberalització del transport aeri més enllà de les fronteres comunitàries. Ara mateix tots els estats europeus estan ja dins el mercat únic de transport aeri i s'han estès acords amb quasi tots els estats del sud i est de la Mediterrània. En aquest mercat únic de transport aeri ja no cal recórrer a les operacions xàrter ni al paquet turístic per assegurar la connectivitat aèria de determinades destinacions. L'aeroport del Prat és el sisè de la UE en volum de passatgers. Abans

de la pandèmia havia superat els 50 milions de passatgers l'any a través de les més de 100 aerolínes que volen a 219 destinacions de 64 països. Quan el president espanyol José Luis Rodríguez Zapatero (1960) va inaugurar la nova terminal del Prat va dir: «*Necessitem una Espanya cohesionada i per això és imprescindible comptar amb una Catalunya forta i dotada d'infraestructures*». ²⁰ Al mateix temps, però, l'alcalde de Gavà, Joaquim Balsera, va recordar que AENA s'havia compromès a mantenir l'actual configuració de les pistes per no provocar sorolls i molèsties al territori. Quinze anys després a El Prat les inversions estan molt per sota de les de Madrid però, això sí, li han canviat el nom com a mesura de gràcia. I de les promeses sobre una millor dotació econòmica n'ha sortit un pla bàsicament immobiliari per a beneficiar AENA que utilitza la seva posició monopolística, fins i tot, per frenar l'accés ferroviari i de transport públic a l'aeroport i beneficiar-se dels guanys astronòmics que li proporcionen els pàrquings. AENA, l'organisme gestor dels

²⁰ LA XARXA, «El Prat, nova porta del sud de la Mediterrània».

aeroports espanyols, és un ens centralitzat i concentrat que sempre ha treballat a favor de Madrid/Barajas. AENA és l'únic cas a Europa on els aeroports públics o privats no s'autogovernen i competeixen entre ells. AENA s'assegura els principals ingressos gràcies a l'aeroport del Prat i els aeroports turístics dels Països Catalans; amb aquests ingressos manté els aeroports deficitaris de la resta de l'Estat i incrementa la macrocefàlia de Madrid. Per altra banda, el control d'AENA sobre el sistema aeroportuari li ha permès perjudicar els aeroports perifèrics, ja que bloqueja propostes de vols intercontinentals per beneficiar el hub de Madrid, que té un 26% de tràfic intercontinental i Barcelona només en té un 11%. Aquí, inicialment, els *low cost* aterraven més lluny de la capital, a Girona i Reus, com passa a la major part de països, en pagar taxes més barates. En el moment que AENA va igualar taxes, tots els vols de curta distància van aterrar al Prat provocant la saturació de cara als altres vols. Una saturació que atempta contra el futur del Prat i li impedeix situar-se com un hub de vols internacionals que és el que necessita. I aquí és on és pertinent

La planificació de les infraestructures hauria d'anar vinculada al model de país que es vol per als pròxims quinze o vint anys

situar el debat. Però tenint com a ministra de transport l'exalcaldessa de Gavà, Raquel Sánchez (1975) i al consell d'administració d'AENA Josep Piqué (1955) i Josep Antoni Duran i Lleida (1952), fins al novembre del 2022, què pot sortir malament en el debat sobre El Prat?²¹

Després de Barcelona ve l'aeroport Internacional Palma de Mallorca que és el tercer aeroport més important de l'Estat. L'aeroport de Son Sant Joan té un trànsit majoritàriament internacional a causa del gran reclam turístic de l'illa, sobretot durant la temporada estival, amb prop de 30 milions de passatgers anuals. En cinquè lloc estatal, per darrere de Màlaga, hi ha l'aeroport d'Alacant-Elx Miguel Hernández que és el principal aeroport del País Valencià i destaca pels seus alts creixements de trànsit a causa sobretot de la demanda de viatges turístics i de segona residència a la Costa Blanca, especialment per part del mercat britànic. La seva influència arriba a Múrcia i Albacete. L'aeroport de València és el novè a l'Estat i s'ha

caracteritzat per un tràfic regional i estatal basat en els viatges de negocis. Finalment, restarien els aeroports de Girona, Reus, Perpinyà, Eivissa, Menorca i els secundaris de Sabadell, Lleida, la Seu d'Urgell i Castelló.²² Amb l'aposta europea per posar obstacles als viatges de curta distància substituïbles per tren, caldrà canviar algunes funcions del conjunt aeroportuari. Com sempre, però, ens trobem amb el coll d'ampolla ferroviari espanyol. En tot cas, els vols *low cost* de mitja distància haurien d'alimentar els aeroports secundaris, mentre els vols intercontinentals tindrien prioritat en els aeroports principals dels Països Catalans. Finalment, l'àrea mediterrània occidental hauria d'esdevenir, allà on viatjar en tren no surt a compte per distància o per haver-hi mar entremig, un espai aeri interior entre els l'Estat espanyol, França, Itàlia, Malta, Tunísia, Algèria i el Marroc, on els fronts aeroportuari i portuari mediterranis serien els pilars de nombrosos ponts on massa sovint només hi ha barreres.

La gestió de les infraestructures

En qualsevol cas, cal repensar com es prenen les decisions d'invertir en infraestructures de mobilitat. Els economistes Jaume Renyer i Jordi Angusto ho resumien en sis ítems: La planificació de les infraestructures hauria d'anar vinculada al model de país que es vol per als pròxims quinze o vint anys.²³ No és el mateix basar el creixement i benestar col·lectiu en un model predominantment turístic que en un model exportador de manufactures; Es requereixen inversions i infraestructures diferents si s'opta per un model de treball poc qualificat nodrits amb elevada immigració o per un altre amb més valor afegit, salaris més elevats i que competeixi en termes d'innovació i de qualitat; Cal la integració política en matèria d'infraestructures i amb la resta de polítiques públiques i concertades, especialment en termes fiscals i ambientals; Cal establir polítiques clares i coherents pel que fa al finançament i manteniment d'aquestes infraestructures i de les ja existents, sigui de pagament per

21 CASAS, «Oscar Oliver: 'La quarta pista sobre el mar seria una obra faraònica'».

22 CORROCHANO (et al.), «La xarxa d'aeroports d'AENA».

23 RENYER, «Informe Euromedi».

El recurs a la diferència és, cada vegada més, una eina rellevant a l'hora de competir en un mercat globalitzat

ús, peatges a l'ombra o finançament finalista, en base a d'altres recursos fiscals. I l'impacte ambiental ha d'incloure la construcció i la utilització de les mateixes; Les inversions en infraestructures s'han de balancejar amb els altres elements de generació de competitivitat i de benestar, com l'educació, la recerca o la salut. «*Un projecte augmentarà el benestar social només si els beneficis que se'n deriven són superiors al cost d'oportunitat dels recursos emprats*» diu la memòria del Pla Director d'Infraestructures metropolitanas; Calen infraestructures intel·ligents: menys acer i ciment i més xips. Alguns subsectors, com el ferrocarril o els aeroports, estan altament tecnificats, però els altres, com les carreteres d'alta capacitat o els ports, ho haurien d'estar més, amb la Intel·ligència Artificial, les dades massives, la ciberseguretat, el *blockchain* i la generalització del 5G. La conducció semiautomàtica i automàtica serà el gran repte de futur. La gestió ha de ser molt més eficient, per optimitzar-ne el seu rendiment, descentralitzada, oberta al màxim a la competència entre operadors i a la col·laboració públicoprivada. Cal la incorporació

de més expertesa i intel·ligència al sector públic responsable d'infraestructures. L'aplicació eficient de tots els criteris anteriors necessita expertesa en el sector públic que encarrega i controla les infraestructures. Els serveis tècnics públics han de disposar d'enginyers, advocats, economistes i d'altres especialistes tant o més qualificats que els de les empreses privades amb les que necessàriament hauran de col·laborar.

L'economia de la identitat

S'han abordat fins ara els vessants que condicionen l'activitat humana com la mobilitat i l'accés a l'aigua i l'energia a l'arc mediterrani. Entrarem ara en els aspectes pròpiament productius. I en aquest àmbit cal començar per aquells segments que, fins i tot en els moments de màxima expansió de la globalització, eren resistents a ella i pel contrari podrien gaudir d'avantatges. Els he agrupat sota el paraigua de l'economia de la identitat. El número 5 de la revista *Paradigmes* promoguda pel Departament d'Innovació, Universitats i Empresa, del 2010, es dedicava

monogràficament a aquest sector.²⁴ Per economia de la identitat s'entén aquella activitat productiva que basa la seva competitivitat de manera significativa, en major o menor intensitat, en els intangibles derivats del territori en què es genera aquesta producció. En la mesura en què les qualitats immaterials d'un producte o servei són més rellevants i que aquest està més allunyat d'una *commodity* —d'un producte poc elaborat i poc diferenciat—, el valor de la identitat guanya pes en termes d'actiu diferenciador.

El recurs a la diferència és, cada vegada més, una eina rellevant a l'hora de competir en un mercat globalitzat. I és especialment rellevant per als països de tradició industrial, que no poden competir en preu amb els països emergents i que han de compensar-ho amb l'atorgament d'atributs immaterials als seus productes i serveis. Un segment especialment important d'aquests atributs correspon a aquells que es relacionen amb la identitat del país productor. O del país originari de l'empresa, en el qual encara es realit-

²⁴ LLARCH, «Economia de la identitat, economia de la diferència».

zen les tasques de més valor afegit — R+D+I, disseny, control de qualitat...—, tot i que les matèries primeres, o una part substantiva de la producció, proveniu o es materialitzi en països tercers.

Molts països europeus empen la seva imatge de marca per a atorgar un element de diferenciació als seus productes i serveis. Una diferenciació que es basa, en primer lloc, en un nivell adequat d'autoestima i de fidelitat del mercat autòcton als propis productes i serveis, afegint-hi cada cop més el factor sostenibilitat i proximitat. I, en segon lloc, en una gestió d'aquest diferencial, d'aquesta marca de país, sistemàtica i organitzada, per tal de potenciar-ne al màxim la projecció a través d'una entesa i una col·laboració entre el sector públic i el sector privat. Tanmateix, la identitat també és rellevant per atreure i retenir talent o captar inversions. Identitat és també el pòsit històric que ha donat lloc a l'actual configuració dels actors econòmics i socials d'una economia i que la fan més o menys atractiva en un món globalitzat, tot i que molts es pensaven que esdevindria homogeni, indiferenciat.

El sector agroalimentari

L'agroalimentari seria un dels principals sectors que es poden vincular a l'economia de la identitat. Catalunya i el País Valencià tenen una de les posicions més avançades d'Europa en aquest àmbit. El conjunt d'exportacions des d'aquesta zona significa més de la tercera part del total de la península que esdevé l'autèntica horta i rebost d'Europa, on s'exporta majoritàriament. El grau d'eficiència comparativa d'aquest sector es comprova en saber que en termes d'ocupació estrictament agrícola, València es mou entre el 2-3% sobre el total, Catalunya entre l'1-2% i Balears per sota de l'1%.²⁵ Altra cosa és sumant-hi el conjunt de la indústria agroalimentària, on Catalunya, principalment, excel·leix. Així mateix Catalunya i València han vist néixer grans i mitjans grups de distribució majorista i minorista pel que fa a la comercialització alimentària.²⁶

25 ACCIÓ, «Sector agroalimentari a Catalunya».

26 IVE, «El sector agroalimentario de la Comunidad Valenciana sigue aumentando su capacidad exportadora, que crece un 12,2% en 2021».

Les vendes agroalimentàries a l'exterior, només de Catalunya, equivalen al 6,47% del seu PIB. I en aquest cas les exportacions càrniques encapçalen el rànquing. Catalunya i València exporten aliments i begudes a prop de 200 països. L'exportació però, veu cada cop més competència en el camp dels productes més estàndards que provenen de territoris amb menys costos i per això, està evolucionant cap a productes de més valor afegit. La crisi de la Covid-19, amb la interrupció de cadenes logístiques i la creixent consciència sobre la sostenibilitat i l'impacte climàtic estan incrementant la demanda de productes agroalimentaris de proximitat per tal de disminuir la dependència alimentària. La traçabilitat clara dels productes ha de servir perquè els consumidors vagin racionalitzant les seves compres. En aquest sentit, cada cop més segments aposten per les denominacions d'origen, indicacions geogràfiques protegides o especialitats tradicionals garantides. En les darreres Fires d'alimentació s'ha detectat que el consum camina en dues direccions que semblen oposades. D'una banda continua la sofisticació partint de la manipulació tecnològica dels aliments i de

Als Països Catalans hi viuen un total de 14,5 milions de persones de les quals més d'un 80% tenen un coneixement passiu de la llengua catalana o la parlen ocasionalment

l'altra pels productes més naturals, amb menys sucres, més proteïnes vegetals, més aliments funcionals, més productes ecològics i orgànics. La capacitat prescriptora dels principals xefs de les nostres cuines i dels experts en consum i nutrició ha d'ajudar a divulgar les bones pràctiques gastronòmiques i de compra de proximitat; alhora que faciliten donar marca de país als productes amb DO destinats a l'exportació. Aquest seria un cas clar on la identitat acaba essent un tractor de l'autoestima i de projecció internacional.

Altres reptes que comparteixen els tres països en aquest àmbit són el de la producció de proteïnes animals, que necessiten un volum de producció vegetal i de consum d'aigua que seran impossibles de subministrar a una població creixent mundial que hi vol i té dret a accedir-hi. La producció de carn a escala mundial s'hauria de duplicar al 2050 per atendre aquesta demanda. Cal innovar i acompanyar en la innovació els sectors càrnics —només en carn de porc Catalunya té 100 empreses amb 20.000 treballadors— per avançar en la minimització de recursos hídrics i de sòl. Un objectiu compartit per tot

l'arc mediterrani. O bé el repte pel que fa al consum d'espècies marines que obligarà a augmentar l'aqüicultura i l'aplicació de reserves i vedes de pesca. O bé, el repte sobre el creixent control de capital foraster sobre importants espais agrícoles, sobre segments de la indústria càrnica o com a accionistes d'empreses de transformats o de comercialització agroalimentària.

L'artesanía i la moda

En el marc de l'economia de la identitat hi ha el disseny, la moda i l'artesanía, que tenint vocació global, puen en les arrels dels seus creadors i productors i que són àmbits de futur, tant pel que tenen de contribució a l'autoestima i a l'autoidentificació de les nostres poblacions, lluny de mistificacions espanyoles o folkloritzacions empetidores. Aquí hi ha molt camp per córrer en tots els territoris de llengua catalana. Hi ha una desconexió massa forta entre comercialitzadors que aposten per merchandising de baixa qualitat o sense marca d'origen, i els creadors de productes d'artesanía, disseny i moda que no sempre troben els ideals canals de distribució. La produc-

ció d'objectes de tirades limitades, de produccions no seriades i l'ús de tecnologies digitals al servei de la producció ultra-local..., són oportunitats de vendre Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears i Pitiüses a nosaltres mateixos i als turistes forasters. Són àmbits que permeten popularitzar icones que reproduïxen o s'inspiren en les principals mostres del patrimoni cultural material i immaterial de les nostres contrades.

La cultura

Les manifestacions immaterials més tradicionals o més innovadores de la cultura —des de la producció audiovisual al sector editorial, passant per la música i les arts plàstiques i escèniques, i sobre suport digital— són també un exemple inqüestionable sobre les possibilitats que la identitat ofereix a l'hora d'adreçar-se al mercat interior i a l'internacional. La història compartida, les tradicions artístiques i culturals, més la llengua catalana, configuren un pòsit que fa florir una creativitat diferenciada que pot bastir productes culturals d'interès local i global. Només pensant en el potencial mercat interior estaríem parlant en números rodons de:

Catalunya és la primera comunitat autònoma en rebre més turisme estranger: 14,9 milions que suposen un 20,9% del total de l'Estat. La segueixen Balears amb 13,2 milions i el 18,5% del total, i València amb 8,6 milions estrangers i el 12% de l'Estat

Catalunya, 7.700.000 persones; País Valencià, 5.100.000; Illes Balears, 1.200.000; Catalunya Nord, 500.000. Un total de 14,5 milions de persones de les quals més d'un 80% tenen un coneixement passiu de la llengua catalana o la parlen ocasionalment i, a dins d'aquest percentatge, uns 4,5 milions que la parlen de forma habitual. De les llengües sense estat, malgrat el procés de substitució lingüística en marxa, la catalana és la que té numèricament més força a Europa. I això provoca fins i tot impactes internacionals positius en el món de la literatura, la música i les arts visuals. Per tant, cal garantir les condicions perquè les indústries culturals de matriu catalana puguin oferir una producció d'interès universal i funcionar com a pols de captació de talents forans sense renunciar a la seva catalanitat. Al marge de l'obligació mai acomplerta per l'Estat de promoure les llengües no castellanes, aquest impuls de les polítiques culturals correspondria als governs autonòmics i als ajuntaments, però també als mitjans de comunicació públics i privats i a empreses i productores culturals d'arreu dels territoris de llengua catalana.

En el vessant econòmic, si hom considera la producció cultural que inclou patrimoni, arxius i biblioteques, llibres i premsa, arts plàstiques, arts escèniques, audiovisuals i multimèdia i que incorpora les diverses fases de creació, producció, fabricació, difusió i distribució, activitats de promoció i regulació, activitats educatives i activitats auxiliars, s'arriba a més del 3% de mitjana del total del PIB.²⁷

El Turisme

En l'àmbit del turisme, la identitat representa un paper de primer ordre en la competitivitat del sector tal com ha estat reconegut per la mateixa Organització Mundial de Turisme. El turisme sostenible i responsable cap a on obligatòriament haurà de tendir el sector, comprèn la sostenibilitat ambiental, mitigant l'impacte climàtic, la sostenibilitat social, fomentant una ocupació estable de qualitat i la sostenibilitat cultural, fomentant la identitat cultural de la

destinació i no diluint-la.²⁸ Un turisme responsable actua de tractor en diferents àmbits, des de la preservació d'espais naturals i agroforestals que estarien en perill tant en una situació sense turisme o amb una pressió turística abusiva; actua de propulsor d'ocupació i consum en altres àmbits de l'economia de la identitat: artesanía, comerç de proximitat, productes culturals i enogastronomia. De fet, l'enogastroturisme és un dels àmbits que més aviat ha estat capaç de combinar les virtuts del respecte ambiental i la identitat.

Segons les darreres dades, Catalunya és la primera comunitat autònoma en rebre més turisme estranger: 14,9 milions que suposen un 20,9% del total de l'Estat. La segueixen Balears amb 13,2 milions i el 18,5% del total, i València amb 8,6 milions d'estrangers i el 12% de l'Estat. La suma dona un total del 43% del turisme estranger estatal. A Catalunya quasi una tercera part d'aquest turisme estranger és d'origen francès, bàsicament del sud occità; i podria ser considerat procedent

²⁷ AJUNTAMENT DE BARCELONA, «El valor afegit de les empreses culturals de Barcelona»; GOBIERNO DE ESPAÑA, «Cuenta Satélite de la Cultura».

²⁸ LÓPEZ CASASNOVAS, «L'economia balear posada en evidència: un avís per al Hard Rock?».

El camp més obert per a bastir cooperacions es troba en les administracions locals, en la xarxa de centres de recerca i innovació, en les Universitats i en el món empresarial i sindical

de mercat de proximitat. Pel que fa al turisme estatal, darrere d'Andalusia, les principals autonomies de destí de residents a l'Estat han estat Catalunya —13,3%— i el País Valencià —12%. A les Balears un de cada cinc turistes procedeix de la resta de l'Estat. Val a dir que dins d'aquest turisme interior estatal, la tercera part és autènticament interior ja que és fruit d'intercanvi entre valencians, catalans i balears. Finalment va a l'alça, impulsat pels mesos de pandèmia restrictiva, el turisme nacional estrictament interior on els ciutadans han descobert o redescobert l'important patrimoni natural i històric propi, així com els encants del turisme rural. El conjunt d'aquestes activitats de lleure arriba a significar el 45% del PIB a les Balears, un 15% a València i un 12% aproximadament a Catalunya. Amb aquestes xifres absolutes i relatives impactants, els països del Mar Balear farien bé d'estrènyer molt més els llaços entre administracions i sectors privats i acadèmics per tal d'abordar oportunitats i amenaces d'un àmbit tan estratègic. Cal driblar la dependència de l'administració turística espanyola, obsessionada en la marca tòpica d'Espanya, en el

turisme de costa de marca blanca i en promoure les rutes culturals i patrimonials només per les regions estatals no mediterrànies. Cal avançar per superar l'acumulació de turisme estacional que provoca ocupacions espasmòdiques i de baixa qualificació; la sobrecàrrega del front marítim i el problema de la gestió sostenible de la navegació d'oci i pesquera en un Mar Balear sobreexplotat. Tenim un turisme de ciutat creixent, però que no sempre s'ha sabut desconcentrar i conduir cap al turisme cultural. I una mala legislació i gestió sobre acolliments turístics que poden comportar, sense polítiques d'habitatge social potents, un greuge comparatiu als autòctons, tant pel cost de la vida com per les molèsties de la sobrecàrrega de visitants. També predomina la banalització del relat sobre la pròpia identitat que la mistifica i en rebaixa l'originalitat.

En aquest sentit l'informe «Els fons europeus, una oportunitat per al turisme a Catalunya» apunta a algunes necessitats del sector, i és aplicable al conjunt turístic del Mar Balear. Allà s'assenyalava la necessitat de la preparació i millora

cap a destinacions digitals, sostenibles, igualitàries i cohesionades, amb la posada en valor d'atractius del territori, cultura i tradicions, així com la creació de nous imaginaris i pols d'atracció. Unes recomanacions que encaminen el sector cap a la transició del concepte de turisme tradicional vacacional i de negoci al de l'economia del visitant —cadena de valor de la destinació dirigida a atendre al que ens visita, per qual-sevol motiu. Es necessitaria cercar uns visitants que:

- Potenciïn els nostres atributs, allò que ens fa diferencial com a destinació i lloc on gaudir, estudiar, treballar i viure i que volem que sigui el motiu pel qual la gent ens visita.
- Ens permetin maximitzar les utilitats per a la destinació, bàsicament en factors que incrementin l'atractiu general de la destinació per als que hi vivim en termes de resiliència, sostenibilitat, responsabilitat, digitalització, efecte econòmic i preservació de la nostra qualitat i el nostre nivell de vida.
- Ens ajudin a complir, com a ciutat i territori i des del punt de vista tant

públic com privat, amb l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS).

El valor de la marca país

L'Organització Mundial de Turisme, recorda que la identitat competitiva d'una destinació és el que la fa diferent i memorable. La identitat és un factor diferencial entre territoris en el paradigma de la societat del coneixement. S'ha desmentit aquell aforisme que deia que, amb les TIC, la Terra esdevenia plana, poc més que una *commodity* –un conjunt d'espais indiferenciats. Ara es veu com el territori assoleix una doble dimensió: d'una banda, proveeix de factors d'atracció d'activitat econòmica i de capital humà qualificat i, de l'altra, més enllà de la seva capacitat de seducció, el territori presenta una identitat i un llegat —basat en la seva pròpia trajectòria econòmica i en els agents i polítiques que la conformen— que supera les fronteres i la fa valuosa i atractiva a l'entorn global. Les ciutats i territoris del Mar Balear esdevenen nodes en una xarxa global connectada per fluxos de

transmissió de coneixement, de cultura i de talent, exercint de caixa de ressonància que alimenta i difon el que passa a l'interior.

És paradoxal que en plena època de reclam de la biodiversitat, els estats jacobins i la manca d'autoestima de les elits territorials del país no vegin en la defensa de la singularitat una condició obligatòria per al propi futur de molts àmbits de l'economia. La identitat territorial, en canvi, està percebuda, de forma creixent, per moltes empreses com un valor afegit als seus productes i per a la seva promoció. No obstant això, el centralisme i la globalització tendeixen a l'estandardització i la pèrdua de valor afegit. Per això, cal activar tot allò que permeti el posicionament singular d'un país, d'un producte, d'un servei. En funció d'aquest, els territoris tindran més o menys possibilitats d'atreure gent, capitals, finançament i talent.

L'economia del coneixement

La limitació lògica d'espais d'aquest article no em permet entrar en el

gran capítol de la indústria i els serveis avançats on l'EURAM tindria camp per córrer per estrènyer llaços i cooperacions. Em limitaré a assenyalar que aquí, un cop més, no cal esperar res de l'Estat espanyol; potser caldria esperar una posició proactiva dels governs autonòmics, tot i que sempre sota el risc del canvi de color polític que pugui frenar l'esperit col·laboratiu, amb un possible retorn de la dreta més tronada a alguns governs. D'aquesta manera, un cop més, el camp més obert per a bastir cooperacions es troba en les administracions locals, en la xarxa de centres de recerca i innovació, en les Universitats i en el món empresarial i sindical. Sense la mobilització en accions constructives de la societat civil i les administracions que li són més properes podem perdre enormes oportunitats d'interès comú.

El 2008 a Catalunya es va fer un exercici de previsió de reptes de futur en el Pacte Nacional per a la Recerca i la Innovació, on es detectaven objectius globals assumibles des de les estructures econòmiques, socials i d'innovació del país. Més tard, aquesta feina orientativa

El 2008 a Catalunya es va fer un exercici de previsió de reptes de futur en el Pacte Nacional per a la Recerca i la Innovació

ha estat induïda per la UE en el RIS3: Estratègia Regional d'Investigació i Innovació per a una Especialització Intel·ligent; i per l'ONU en l'Agenda 2030 i els Objectius de Desenvolupament Sostenible, que són els disset objectius de caràcter ambiental, social i econòmic per implementar-la. Tant les orientacions del primer pacte, com els objectius europeus i els mundials són extensibles al conjunt dels Països Catalans, on hi ha nombrosos clústers, que sumen empreses, centres de recerca i innovació i universitats, que podrien col·laborar en reptes com els següents:

Reptes científics, productius o organitzatius

1. Generació i gestió de nou coneixement punter i tecnologies transformadores. Integrar coneixements diversos interdisciplinaris per abordar reptes i traslladar les solucions a la societat mitjançant la cocreació i la coinnovació en comunitats de coneixement i innovació avançades i multidistribuïdes localment i globalment.

2. Desenvolupament de materials, sistemes de producció i ecopro-

ductes. Nous materials amb noves funcionalitats i aplicacions i nous ecoprocessos de fabricació que disminueixin la generació de residus, el consum d'energia i l'ús de matèries de partida no renovables, assolint cicles de vida de producte amb baix o nul·l impacte ambiental.

3. Transformació de les organitzacions i de noves formes de treball que permetin, en l'àmbit públic i privat, el màxim desenvolupament de les capacitats individuals i col·lectives orientades a generar valor.

4. Millora dels mecanismes de governança, socioeconòmics i polítics. Comprendre i actuar sobre les noves necessitats que la societat ha de generar interaccions dels àmbits públic, privat i la societat civil que permetin acomodar interessos mutus en els vessants polític, social, econòmic i mediambiental.

Reptes destinats a les persones i la societat

5. Aliments de qualitat, saludables i plaents. Cadena agroalimentària de qualitat i de valor afegit que inte-

gri el respecte pel medi ambient i les especificitats del país amb l'ús de tecnologies d'avantguarda per donar resposta a les necessitats nutricionals, de consum, lleure i cultura associades als aliments i a l'alimentació.

6. Prevenció i cura en un sistema de salut sostenible, viable i universal que situïn les persones com agent proactiu i responsable de la seva salut mental i física en tot el seu cicle vital i que incorporin els avenços científics i tecnològics mitjançant una recerca translacional de qualitat en tots els nivells assistencials.

7. Creació d'entorns d'aprenentatge efectius al llarg de la vida que facilitin a les persones la incorporació de les competències i les experiències necessàries per desenvolupar el seu màxim potencial en les diferents facetes vitals i per contribuir a una societat més pròspera i avançada.

8. Excel·lència i democratització dels productes i serveis culturals, de l'audiovisual i de la informació que donin valor a la creativitat, la diversitat cultural i la dimensió social.

No s'hi valen excuses per no cooperar en aquells capítols on les competències estan en mans de les autonomies, municipis o empreses

Distribució multicanal i models d'explo-tació tecnològicament avançats, globals i multifuncionals.

9. Cohesió social i gestió de la complexitat social per generar oportunitats. La immigració, l'en-velliment, la joventut, l'equitat de gènere com a reptes i alhora oportunitats d'incorporació de noves tecnologies i noves formes em-presarials-tercer sector i organit-zatives per cobrir una necessitat creixent en aquests àmbits.

10. Seguretat de persones, béns, informació i territoris. Fenòmens individuals i col·lectius associats amb la percepció i l'anàlisi del risc.

11. Desenvolupament d'una socie-tat de serveis amb noves activitats o transformació dels existents emprant noves tecnologies i xarxes socials per adreçar-se a uns usuaris i consumidors diversos i complexos, molts d'ells nascuts digitals.

12. Emocions i sensacions pel lleure i el desenvolupament personal ge-nerant productes i serveis per al tu-risme i l'oci, el comerç, el benestar i el desenvolupament personal.

Reptes ambientals i de l'entorn

13. Mitigació i adaptació al canvi climàtic adaptant les activitats socioeconòmiques i humanes afec-tades i l'ús dels recursos naturals. Captació de CO₂, gestió forestal, mines.

14. Eficiència energètica i energies renovables descentralitzades. Aug-ment de l'eficiència i l'estalvi i energètic en un marc de consum conscient de les limitacions i de la necessitat de reduir les emissions de gasos amb efecte d'hivernacle. Avançar cap a la generalització d'edificis i construccions productors d'energia.

15. Gestió i planificació de l'aigua per un ús sostenible per garantir les qualitats requerides en un context de sequeres i de consum respon-sable i d'adaptació de les activitats socioeconòmiques a les disponibi-litats.

16. Fluxos eficaços de persones i mercaderies i d'informació. Noves solucions i productes en infraes-tructures, telecomunicacions i mit-jans de transport per a la mobilitat

de persones i mercaderies i d'infor-mació al servei d'un canvi de model en la gestió de fluxos, orientat a afavorir l'accessibilitat i la sosteni-bilitat.

17. Edificis, ciutats i territoris per viure, generar valor i conviure, adap-tades a les noves necessitats socials i mediambientals.

Conclusions

Essent conscients del problema es-tractural de la dependència política i fiscal dels Països Catalans respecte l'Estat espanyol, seria d'esperar una estreta cooperació entre els Governos autònoms i societat civil per abor-dar-lo. Però no s'hi valen excuses per no cooperar en aquells capítols on les competències estan en mans de les autonomies, dels ajuntaments o de les universitats i empreses.

Al llarg de l'article s'han desgranat diversos àmbits amb reptes estruc-turals compartits: aigua, energia, mobilitat viària, ferroviària, portua-ria i aeroportuària. També en les potencialitats d'impulsar l'economia de la identitat on història, llengua i

patrimoni material i immaterial marquen de forma similar segments on l'autoestima en el mercat interior i el turisme responsable i sostenible són tractors: agrogastronòmic, artesanía i moda, productes i esdeveniments culturals...

Finalment, he fet una pinzellada sobre com, partint dels potents clústers industrials que inclouen universitats, centres tecnològics i de recerca i empreses, podria haver-hi també una sana competència i cooperació alhora, per tal de consolidar aquest racó de la Mediterrània com el pol més important de la nova economia del coneixement del sud d'Europa. Des del respecte mutu, és l'hora de la cooperació. ■

■ Bibliografia

ACCIÓ. «Sector agroalimentari a Catalunya» [en línia]. Disponible a: <www.accio.gencat.cat>.

AJUNTAMENT DE BARCELONA.

«El valor afegit de les empreses culturals Barcelona» [en línia]. Disponible a: <www.barcelonadadescultura.bcn.cat>.

AL·LÈS, Bep. «El Comitè de les Regions insta a la Unió Europea a donar una atenció específica a les illes mediterrànies a proposta de les Balears». A *El liris*, 14 d'octubre del 2020. Disponible a: <www.elliris.cat>.

ANDRÉS, Raquel. «El 28% de la energía de la Comunidad Valenciana es renovable, pero avanza a paso lento» [en línia]. A *La Vanguardia*, 22 de setembre del 2022. Disponible a: <www.lavanguardia.com>.

ANDRÉS, Raquel. «València, cul de sac del corredor mediterrani» [en línia]. A *Viaempresa*, 27 agost del 2019. Disponible a: <www.viaempresa.cat>.

BACH, Elisabet (et al.). «Els Fons Europeus, una oportunitat per al turisme a Catalunya» [en línia]. Disponible a: <www.pimec.org>.

CASAS, Josep Maria. «Demostració de força empresarial per completar el Corredor Mediterrani» [en línia]. A *Viaempresa*, 17 de novembre del 2022. Disponible a: <www.viaempresa.cat>.

CASAS, Josep Maria. «Òscar Oliver: 'La quarta pista sobre el mar seria una obra faraònica'» [en línia]. A *Viaempresa*, 26 de febrer del 2023. Disponible a: <www.viaempresa.cat>.

CETMO. «Els ports mediterranis i la creació de riquesa: Perspectives de futur» [en línia]. Disponible a: <www.cetmo.org>.

CETMO. «Fluxos de transport de passatgers a la mediterrània occidental» [en línia]. Disponible a: <www.cetmo.org>.

COL-LEGI ENGINYERS INDUSTRIALS. «La transició energètica a Catalunya» [en línia]. Disponible a: <www.eic.cat>.

CORBELLA, Irene. «Aigües grises» [en línia]. Disponible a: <www.xarxaenxarxa.diba.cat>.

CORROCHANO, Sónia (et al.). «La xarxa d'aeroports d'AENA» [en línia]. A *El món de demà*, 20 de gener del 2020. Disponible a: <www.elmondedema.cat>.

CRESPO, Patrícia. «L'Euroregió de l'Arc Mediterrani» [en línia]. A *Universitat de Vic*, 2015. Disponible a: <www.tdx.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Monogràfic. Potencialitats de l'economia catalana» [en línia]. A *Nota d'Economia*. Disponible a: <www.economia.gencat.cat>.

FERNANDEZ, Àlex. «Reutilització d'aigües grises» [en línia]. Disponible a: <www.consumer.es>.

FUTURCAT. «Gestió de l'energia» [en línia]. Disponible a: <www.futurcat.cat>.

GENERALITAT DE CATALUNYA. «Pacte Nacional per la Recerca i la Innovació» [en línia]. Disponible a: <www.recercauniversitats.gencat.cat>.

GIB. «Energies renovables i eficiència energètica a les Illes Balears» [en línia]. Disponible a: <www.caib.es>.

GOBIERNO DE ESPAÑA. «Cuenta Satélite de la Cultura» [en línia]. Disponible a: <www.culturaydeporte.gob.es>.

GOIB. «Les illes mediterrànies i la UE: Quo Vadis Europa Insulae?» [en línia]. Disponible a: <www.caib.es>.

IVIE. «El sector agroalimentario de la Comunitat Valenciana sigue aumentando su capacidad exportadora, que crece un 12,2% en 2021» [en línia]. Disponible a: <www.ivie.es>.

JANER, Joan David. «Impacte de les polítiques de la UE sobre les illes mediterrànies. Especial referència a les Illes Balears». Oficina de l'eurodiputat Jordi Solé, octubre 2022. Disponible a: <www.jordi-sole.cat>.

LA XARXA. «El Prat, nova porta del sud de la Mediterrània» [en línia]. A *La Xarxa*, 16 de maig del 2009. Disponible a: <www.laxarxa.cat>.

LLARCH, Enric. «L'illa ferroviària» [en línia]. A *Viaempresa*, 30 de novembre del 2022. Disponible a: <www.viaempresa.cat>.

LLARCH, Enric. «Un corredor mediterrani per una cursa de fons» [en línia]. A *Viaempresa*, 20 de setembre del 2019. Disponible a: <www.viaempresa.cat>.

LLARCH, Enric. «Economia de la identitat, economia de la diferència» [en línia]. A *Paradigmes*, octubre del 2010. Disponible a: <www.raco.cat>.

LÓPEZ CASASNOVAS, Guillem. «L'economia balear posada en evidència: un avís per al Hard Rock?» [en línia]. A *Ara*, 19 de gener del 2023. Disponible a: <www.ara.cat>.

PEREZ, Francisco; REIG, Ernest (coord.). «Madrid capitalitat» [en línia]. A *IVIELAB*. Disponible a: <www.ivie.es>.

PORTILLO, Germà. «Conques hidrogràfiques» [en línia]. Disponible a: <www.meteorologiaenred.com>.

RENYER, Jaume. «Informe Euromedi» [en línia]. Disponible a: <www.fundaciovincl.com>.

TENA, Violeta. «Centralisme energètic» [en línia]. A *El Temps*, 20 de febrer del 2023. Disponible a: <www.eltemps.cat>.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI. «La gestió de l'aigua» [en línia]. Disponible a: <www.desenvolupamentsostenible.org>.

SOLER, Vicent. «Madrid lleva a cabo una política fiscal claramente regresiva». A *Valenciaplaza.com*, 10 d'agost del 2021. Disponible a: <www.valenciaplaza.com>.

navegador

El rol de Catalunya a l'Euroregió Pirineus-Mediterrània

vista prèvia >

Les Euroregions són una eina de l'estructura de la UE per aprofundir en les relacions i la dinamització transfronterera. La dels Pirineus-Mediterrània és de les més antigues i una de les més dinàmiques. L'inici d'aquesta Euroregió va ser molt potent sobretot pel lideratge de Pasqual Maragall. Després d'uns temps sense ser present a l'agenda política, la presidència catalana de l'organisme dona una nova oportunitat perquè Catalunya recuperi el rol de lideratge i dinamització i s'aprofiti aquesta eina per enfortir les relacions del país amb Europa.

Júlia Mumany Pesarrodona

Polítòloga

@jmumany

Què és una Euroregió?

Les Euroregions o, més ben dit, les Agrupacions Europees de Cooperació Territorial —d'ara en endavant AECT— són estructures administratives amb personalitat jurídica pròpia creades pel Parlament Europeu i el Consell, a través del Reglament (CE) 1082/2006¹ del 2006, amb la intenció de fomentar la cooperació territorial —transfronterera, transnacional o interregional— entre els Estats Membres o les seves regions i localitats, i contribuir així a reforçar la cohesió econòmica, social i territorial de la UE.

Segons la darrera llista elaborada pel Comitè de les Regions el 26 de gener de 2023,² actualment hi ha 79 AECT que articulen gairebé la totalitat dels 27 Estats Membres. L'estructura d'aquestes ha d'estar conformada per membres situats en el territori de, com a mínim, dos Estats Membres o un Estat Membre i un o diversos països tercers. Així

1 EUROPEAN UNION, «REGLAMENTO (CE) NO 1082/2006 DEL PARLAMENTO EUROPEO Y DEL CONSEJO».

2 EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS, «List of European Grouping Territorial Cooperation».

doncs, no es tracta d'una cooperació exclusivament entre els països sinó que pot incloure, també, altres tipus d'actors: autoritats regionals, autoritats locals, empreses públiques, empreses que gestionin serveis d'interès econòmic general i altres associacions i organismes relacionats amb les categories anteriors.

Cada AECT es regeix per un conveni i uns estatuts aprovats per les parts, on s'indica l'organització i les activitats que es duren a terme. Lògicament les competències no poden excedir les dels seus membres, i en cap cas poden transferir-se aquelles associades a les autoritats públiques competents, com ara les policials i reglamentàries, la justícia i la política exterior. D'aquesta manera, les seves tasques inclouen el disseny i l'execució de programes i projectes de cooperació territorial que poden ser o no finançats per la UE, com ara el Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER), el Fons Social Europeu o el Fons de Cohesió, així com l'intercanvi de coneixements especialitzats i bones pràctiques.

Les AECT s'encaixen dins del projecte europeu en tant que donen conti-

nuació i amplien el ja existent INTER-REG, un dels principals instruments de cooperació territorial finançat per la UE i destinat sobretot a la coordinació de fons. No obstant això, la particularitat, i l'interès i rellevància de les AECT rau en constituir la primera vegada que el Dret Europeu reconeix i distingeix la cooperació transfronterera, transnacional i interregional i, per tant, atorga fonament jurídic a totes aquelles accions exteriors entre autoritats públiques regionals o locals de diferents Estats Membres. És a dir, concep a les regions i a les localitats com a actors de ple dret en la cooperació territorial, oferint la possibilitat d'assolir una nova governança multinivell amb els Estats que conseqüentment pot tenir un paper clau en l'avançament cap a la integració europea.³ I no menys important, oficialitza i dona legitimitat jurídica a iniciatives de cooperació regional que ja s'havien anat creant, com l'Euroregió Pirineus-Mediterrània.

De fet, anys després de la seva posada en marxa i després de les

3 LEVRAT, «La Agrupación Europea de Cooperación Territorial – AECT».

L'Euroregió de Pirineus-Mediterrània és un exemple d'innovació i referència perquè va ser producte de mentalitats visionàries i capdavanteres

modificacions al seu reglament al 2013, a l'informe d'abril de 2018⁴ la Comissió Europea reconeixia el valor afegit que les AECT aporten al projecte europeu. En primer lloc, per l'augment substancial de les AECT i el sentiment de pertinença desenvolupat al seu voltant. En segon lloc, perquè la cooperació entre els membres facilita que les fronteres nacionals no siguin un obstacle a l'hora de prendre decisions i establir conjuntament objectius i estratègies. I, en tercer lloc, perquè progressivament es permetia desplegar més programes i projectes de cooperació territorial, com ara polítiques de cohesió lligades al desenvolupament rural.

No obstant això, si bé la Comissió Europea feia èmfasi en l'evolució positiva de les AECT com a instrument útil i valuós a l'hora de fer avançar la integració europea, en

4 EUROPEAN COMMISSION, «Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the Committee of the Regions on the application of the Regulation (EC) No 1082/2006 on a European Grouping of Territorial Cooperation (EGTC) as amended by Regulation (EC) No 1302/2013 as regards the clarification, simplification and improvement of the establishment of such groupings».

un informe paral·lel del setembre de 2018,⁵ el Parlament Europeu lamentava que romanien obstacles importants a l'hora de propiciar l'aplicació total i efectiva de les AECT. Els motius tenien a veure amb certes reticències per part de les autoritats locals i regionals, per la falta de coneixement de les seves competències i un temor a una major transferència cap a Europa, i senyalava a la pròpia Comissió perquè proposés mesures correctives a fi de facilitar i acompanyar els processos de cooperació entre els Estats Membres i les seves autoritats.

D'aquesta manera, la lectura que es fa després de gairebé 20 anys d'història de les AECT és que hi ha una indubtable consolidació d'aquestes estructures arreu de la UE, perquè els territoris les prioritzen com a vehicles de desenvolupament territorial, i, per tant, econòmic, social i cultural. I en aquest procés de valoració cada AECT ha tingut la seva pròpia evolució i rep-

5 PARLAMENT EUROPEU, «Resolució del Parlament Europeu, de 11 de setembre de 2018, sobre el impulso al crecimiento y la cohesión en las regiones fronterizas de la UE (2018/2054(INI))».

tes a afrontar, però sens dubte l'Euroregió de Pirineus-Mediterrània ha estat sempre un exemple d'innovació i referència que cal recuperar, analitzar i posar en valor.

L'Euroregió de Pirineus-Mediterrània: origen i actualitat

L'Euroregió de Pirineus-Mediterrània (EPM) és un exemple d'innovació i referència perquè va ser producte de mentalitats visionàries i capdavanteres que molt abans de la seva creació ja venien defensant la importància, la necessitat i la urgència d'impulsar la cooperació entre territoris transfronterers europeus.

El primer exemple neix amb la Carta de l'Euroregió firmada el 19 d'octubre de 1991 a Perpinyà pels presidents de Catalunya, en aquell llavors Jordi Pujol (1930), i els dels consells regionals del Lenguadoc-Rosselló i el Migdia-Pirineus. Es defineix com un «*marc de cooperació interregional i transfronterera*» destinat a impulsar projectes i intercanvis entre els tres governs i també entre el conjunt dels actors de

La Xarxa C-6 de ciutat sorgida al 1990 és l'avantsala del que posteriorment transitarà en una nova forma de cooperació entre aquestes regions a la riba del mediterrani i a ambdós costats dels Pirineus

la societat.⁶ Una primera associació que no resulta fructífera fins l'arribada de Pasqual Maragall (1941) al govern de la Generalitat, qui trasllada la seva punyent activitat internacional municipal en matèria de cooperació transfronterera entre ciutats a l'escala regional. De fet, la Xarxa C-6 de ciutats sorgida al 1990 entre Barcelona, Montpeller, Tolosa, Saragossa, Palma, València i les seves respectives àrees d'influència és l'avantsala del que posteriorment transitarà en una nova forma de cooperació entre aquestes regions a la riba del mediterrani i a ambdós costats dels Pirineus.⁷ Regions que, al seu torn, també compartien històricament —a excepció de Saragossa— vincles culturals i lingüístics.

D'aquesta manera, l'EPM es crea el 29 d'octubre de 2004, amb la Declaració constitutiva «L'Euroregió, un futur compartit»⁸ firmada a Barcelona pels presidents de la Generalitat, encapçalada per Pasqual Maragall, pel Govern de les Illes Balears, pel Govern

de l'Aragó, pel Consell Regional del Llenguadoc-Rosselló i pel Consell Regional de Migdia-Pirineus. Aquesta «*neix amb la voluntat d'unir esforços per crear al nord-est de la Mediterrània un pol de desenvolupament sostenible basat en la innovació, la inclusió social i territorial*», després de constatar que «*des de fa anys, a Europa algunes regions han donat un pas important: la creació d'euroregions que transcendeixen les fronteres estatals, unint les forces dels seus territoris i la seva ciutadania per assolir un més gran potencial*». Aquests territoris, «*amb característiques diverses però complementàries*», comparteixen reptes i oportunitats, cercant esdevenir:

1) Un espai econòmic, de recerca i innovació tecnològica ambiciós al sud d'Europa que projecti l'Euroregió com un espai euroregional, estatal i internacional, a partir d'impulsar conjuntament sectors econòmics d'alt valor afegit i espais universitaris i científics.

2) Una densa xarxa d'infraestructures al servei de la ciutadania; i que permeti el desenvolupament sostenible de l'Euroregió.

3) Una cruïlla d'intercanvis culturals i humans, propiciant la creació d'espais socials, culturals, educatius i mediàtics compartits.

4) Un nou motor polític i econòmic del Partenariat Euromediterrani, conformat pels països del Magreb, l'Estat espanyol, França i Itàlia.⁹

Un full de ruta ambiciós sobre el qual es comença a treballar i es reafirma quan l'Euroregió es transforma en AECT amb el conveni firmat a Palma el 18 de juny de 2009,¹⁰ oficialitzant-se així com a institució de cooperació interregional d'àmbit europeu. En aquest nou pas el govern de l'Aragó abandona la iniciativa, i romanen fins a l'actualitat els governs de la Generalitat, de les Illes Balears i de la Regió d'Occitània. Un abandonament que porta a pensar en una altra absència clara d'aquesta cooperació: el País Valencià, i a la qual Javier Martín Uceda, professor de geografia de la UdG, atribueix decididament a un

⁶ GENERALITAT DE CATALUNYA, *Euroregió Pirineus Mediterrània*.

⁷ MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

⁸ MARAGALL, «L'Euroregió, un futur compartit».

⁹ MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

¹⁰ EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA, «Declaració constitutiva de l'Agrupació Europea de Cooperació Territorial Pirineus Mediterrània (AECT)».

El Partit Popular de Francisco Camps va prioritzar l'eix territorial «centre-perifèria» juntament amb la presidenta de la Comunitat de Madrid, Esperanza Aguirre

Font: Euroregió Pirineus-Mediterrània, 2023.

«transfons geopolític important», en el qual el Partit Popular de Francisco Camps (1962) va prioritzar l'eix territorial «centre-perifèria» juntament amb la presidenta de la Comunitat de

Madrid, Esperanza Aguirre (1952).¹¹ Un fet que és ben clarificador de

¹¹ MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

la voluntat política de desarticular qualsevol iniciativa d'acostament, recuperació i intensificació de relacions entre dos territoris, Catalunya i el País Valencià, que comparteixen innegablement història, cultura i imaginaris col·lectius, a més d'interessos econòmics i geoestratègics.

A través del seu conveni i estatuts es decideix establir la seu a Perpinyà i es fixen com a funcions de l'EPM: «la identificació, impuls, gestió i execució de programes, projectes i actuacions de cooperació territorial, particularment en els àmbits de: a) desenvolupament econòmic euroregional; b) innovació tecnològica, recerca, formació i cultura —sobretot coneixement de les llengües pròpies dels territoris membres—; c) desenvolupament del turisme; d) preservació i valoració del medi ambient; e) millora dels serveis de comunicació i telecomunicacions comunes; f) aquelles relacionades amb la promoció, l'accés i l'estructura de la cooperació administrativa, jurídica i econòmica». A través d'aquests eixos estratègics s'estructuren les cinc comissions de treball —cultura, innovació, ensenyament superior i recerca, medi

ambient-canvi climàtic-energia i turisme—, nomenades per la presidència —que des de febrer de 2023 recau en la Generalitat de Catalunya— i aprovades per l'assemblea, l'òrgan decisor i encarregat de la gestió de l'EPM.

La governança de l'EPM també és particularment democràtica i oberta. I és que en la seva pròpia declaració ja proclama un funcionament horitzontal i vertical a l'estil del que s'anomena *multistakeholder*, que permeti aglutinar i servir de plataforma a tot tipus d'actors de la societat civil, governs locals i supralocals amb i gràcies als quals es troben les ajudes i les complicitats estatals i europees necessàries per tirar endavant els projectes. És a dir, una estructura de cooperació que encaixa simultàniament a una presa de decisions de dalt cap a baix, o *top-down* en anglès, on és imperatiu comptar amb els suports i beneplàcits d'altres estaments superiors, amb una altra de baix cap a dalt, o *bottom-up*, on el poder de proposar, impulsar i fer avançar el projecte resideix i depèn del poble en el seu conjunt a partir de diferents actors.

Tota aquesta bona praxis que l'EPM ha posat en pràctica des dels seus inicis més primerencs i fins a l'actualitat ha estat directament reconeguda i elogiada pel mateix Comitè de les Regions al 2014 com «la millor estructura de cooperació territorial europea», que ha servit de laboratori i d'inspiració per altres AECTs, en ser una de les primeres euroregions que van crear-se. Així mateix ho recollien els propis representants de l'EPM a la declaració «L'Euroregió Pirineus Mediterrània post-2020» i afegien que la bona governança de l'EPM pel que fa a la gestió dels fons i dels projectes l'han consolidat com un «actor fonamental de la política regional europea i, per tant, un portaveu clau dels valors de la UE al seu territori».¹²

L'element bàsic que li ha causat aquesta bona reputació és precisament la coherència en el relat i en les accions, treballant per avançar en aquells reptes que sempre s'han considerat cabdals i estructurals,

12 EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA, «L'Euroregió Pirineus Mediterrània post-2020: visió política de l'Euroregió Pirineus-Mediterrània sobre els projectes de marc financer plurianual i de reglaments 2021-2027».

i en molts dels quals s'han fet importants avançaments. Així en el Full de ruta 2021-2030 es marquen 4 eixos prioritaris:¹³

- Reforçar la cohesió social i posar a la ciutadania al centre del projecte: prioritzant la joventut, els valors comunitaris, garantint els drets bàsics, fomentant la solidaritat i promoció el coneixement i intercanvi entre els actors socioeconòmics, culturals i del tercer sector.
- Construir una economia competitiva: circular, neutra en emissions de carboni, i recolzada per la transició digital. Prioritzant tres sectors clau: la bioeconomia, la salut i el turisme.
- Assolir la sostenibilitat del territori, preservant els recursos i preparant-se pels efectes del canvi climàtic: preservant la biodiversitat, els recursos hídrics, agrícoles i forestals i buscant la sobirania energètica mitjançant una transició justa i equilibrada.

13 EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA, «L'Euroregió, construir un futur resilient d'aquí al 2030».

La població total del territori de l'EPM supera a més de 19 dels 27 països de la UE, amb quinze milions d'habitants, i amb un PIB equivalent a l'austríac, amb més de 440.000 milions d'euros al 2019

- Apostar per un enfortiment cultural a partir d'una identitat euroregional mediterrània: donant suport a les iniciatives culturals i els patrimonis, valorant la diversitat cultural i lingüística, i promovent les cooperacions culturals amb altres territoris, especialment els de la riba del Mediterrani.

De nou s'apela a la voluntat de reforçar la vocació europea de l'Euroregió en benefici de la ciutadania —*bottom-up*— i per guanyar reconeixement davant les institucions europees i internacionals —*top-down*—, volent seguir sent aquest laboratori d'innovació que implementi les estratègies europees liderant i/o col·laborant en programes europeus al sud d'Europa. Una fita gens magnànima si tenim en compte que la població total del territori supera a més de 19 dels 27 països de la UE, amb quinze milions d'habitants, i amb un PIB equivalent a l'austríac, amb més de 440.000 milions d'euros al 2019. A més, compta amb una xarxa universitària extensa de 700.000 estudiants, professors i investigadors que ha permès mobilitzar prop de 1.100 milions d'euros de fons europeus destinats a la investigació i la innovació. Un escenari científic i tecnològic que es trasllada directament en

la construcció d'infraestructures d'investigació europees i internacionals de primer nivell, com el sincrotró Alba, el súper calculador MareNostrum, el Centre europeu de recursos biològics i marins o el sistema d'observació costaner de les Illes Balears, entre d'altres. Només a tall de recull, entre 2011 i 2020 l'EPM ha participat en sis programes de fons europeus, com ara l'INTERREG, amb els quals ha fet més de 40 socis europeus, i ha participat i/o liderat nou projectes europeus, arribant a destinar sis milions d'euros a actors socioeconòmics i ciutadans del territori. Actualment té dos projectes europeus en curs sobre la governança i la sensibilització en matèries mediambientals, i en motiu de l'Any Europeu de la Joventut, al 2022, ha establert la primera assemblea euroregional de la joventut, com a òrgan consultiu de l'EPM des d'on millorar la inclusió del jovent, facilitant-ne la seva participació.

L'Euroregió: una estructura cabdal de cohesió territorial i integració europea

Conèixer la història de creació i evolució de les AECT, i el cas parti-

cular de l'EPM, porta a reflexionar i a defensar aquesta estructura com a cabdal en dos sentits. El primer, per afavorir i consolidar la cohesió territorial no només entre la població dels seus tres membres sinó també entre aquests i la resta de la UE. I el segon, com a conseqüència del primer, per dotar de legitimitat i suport al projecte d'integració europea, en aquests moments en clara amenaça de retrocés.

Així, les AECT venen a representar el sùmmum d'un projecte d'unió: la desfronterització, és a dir, cooperar tenint en compte les fronteres com a elements presents però no com a impediments de la realitat política, social i econòmica dels seus membres. Un canvi funcional de les fronteres¹⁴ que qüestiona directament la sobirania i política exterior dels estats, i que veu del manifest d'aquests actors regionals i locals de poder incidir i decidir quines relacions volen tenir amb els seus veïns més propers.

Amb la creació del Comitè de les Regions al 1994 i posteriorment

14 MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

A poc a poc es va fent palès en l'imaginari col·lectiu europeu la idea que unió va lligada a subsidiarietat

amb el reconeixement jurídic europeu de les AECT al 2006, a poc a poc es va fent palès en l'imaginari col·lectiu europeu la idea que unió va lligada a subsidiarietat, i que aquest còctel troba en les ciutats i en les regions l'ambient idoni per realitzar-se. És així perquè és en aquests estaments on es transcorre la vida i les relacions entre les persones i les seves realitats quotidianes i, per tant, des d'on es reclama i es té més capacitat per exercir la virtut cívica i la participació política del conjunt de la ciutadania.

Les AECT, i més concretament l'EPM, a partir d'un model de governança multinivell i horitzontal, beuen de la implicació del territori, a qui necessàriament han d'atorgar-li un poder de decisió directe. Tant és així que són els mateixos membres regionals —a partir de la seva assemblea— qui decideixen les funcions i el tarannà de l'organització. Perquè la legitimitat de les institucions rau en una ciutadania convençuda i implicada en el desenvolupament de les seves polítiques.

Europa no només es tracta d'un centre que administra sinó, preci-

sament, de teixir relacions entre els països i les seves societats, relacions transfrontereres que sempre s'han fet però que a través de les AECT venen a posar-les en valor, a donar un reconeixement i a exercir una lògica d'acció, per treure'n el major rendiment possible. El valor d'enfortir les relacions transfrontereres té una relació directa amb l'enfortiment de les societats, la cooperació i la solidaritat. Així mateix ho recull Martín Uceda de la publicació de Wassenberg, Reitel, Peyrony i Rubió,¹⁵ quan afirmen que *«la cooperació territorial no és simplement un element necessari per la consolidació del mercat comú, sinó també necessari per un territori integrat social i econòmicament. I aquest fet dona a les regions un paper d'actors polítics necessaris per aconseguir aquests objectius»*. Enfortir aquestes relacions a base de projectes compartits permet crear una consciència i sentiment de pertinença europeu, element imprescindible per afavorir l'avançament del procés d'integració europea i el blindatge davant de certes forces i opinions contràries al progrés.

15 MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

Així mateix ho va defensar Pasqual Maragall en el seu pensament i obra de govern a l'alcaldia i al capdavant de la Generalitat. *«Per avançar en la cohesió europea les ciutats i les regions havien de tenir un paper clau, perquè a diferència dels estats, els ens locals i regionals, amb problemàtiques similars i solucions compartides poden contribuir millor al somni d'una Europa unida»*.¹⁶

Aquesta realitat descrita porta inqüestionablement a defensar que les polítiques territorials que es teixeixen des de tots els nivells administratius —UE, estats, regions i ciutats— haurien de prioritzar o tenir molt més en compte el rol de les AECT en les seves relacions transfrontereres, pel seu potencial vertebrador i transformador. Una demanda que la Comissió Europea va posar de manifest en el seu informe de 2018, però que no sempre ha estat així. De fet, des de la seva creació s'ha enfrontat a nombroses reticències i obstacles —sovint per part dels propis estats i de la pròpia UE— que han dificultat la capacitat de creixement i consolidació que s'esperava. També per part

16 Ídem.

No podem deixar de tenir com a referència el pensament i l'obra de Pasqual Maragall en la seva època a l'alcaldia de Barcelona, des de 1982 a 1997, i al capdavant de la Generalitat, des de 2003 a 2006

de les mateixes autoritats regionals i locals ha mancat sovint una aposta política decidida per aquesta estructura, a la qual ha influït també l'element de les competències al que feia esment anteriorment.¹⁷

Aquesta evolució difícil ha estat un fenomen general en el conjunt de les AECT i que també ha afectat a la pròpia EPM tot i la seva consolidació. Un fet que, aprofitant el clima electoral municipal a Catalunya i l'estrena aquest 2023 de la presidència de l'euroregió en mans de la Generalitat, justifica analitzar, repensar i plantejar una nova estratègia sobre el rol que Catalunya pot tornar a tenir com a motor d'aquesta estructura.

El rol de Catalunya a l'Euroregió de Pirineus-Mediterrània

Si es tracta de definir el rol de Catalunya a l'EPM no podem deixar de tenir com a referència el pensament i l'obra de Pasqual Maragall en la seva època a l'alcaldia de Barcelona, des de 1982 a 1997, i al capdavant de

la Generalitat, des de 2003 a 2006. Si bé és cert que la creació de l'EPM es va dur a terme durant el seu mandat a la Generalitat, l'impuls perquè això es donés va començar molts anys abans, des d'una lògica d'acció on l'articulació territorial i el protagonisme de les ciutats eren sempre presents. En paraules de Martín Uceda, «ningú després de Pasqual Maragall ha treballat de manera tan incansable per aquesta Europa de les ciutats».¹⁸

L'element de subsidiarietat era un dels principis fonamentals de Maragall i la seva manera d'entendre les relacions de cooperació transfrontereres, impulsant nombroses iniciatives a escala estatal, europea —com la Xarxa C-6, la Conferència Interpirinenca de Poders Locals, el Consell de Municipis i Regions d'Europa...—, mediterrània —com el Fòrum de ciutats mediterrànies— i internacional —com ara METROPOLIS. Més enllà de competir, per ell les ciutats i les regions havien de cooperar per tenir més força i influència a l'hora de reclamar solucions a Europa i al món sobre els reptes comuns que afron-

taven, perquè aquests eren majors que no els elements que les diferenciaven. «Les fronteres havien de ser l'obstacle a superar en l'establiment de les xarxes de cooperació»,¹⁹ «per demostrar que Europa és veritat».²⁰

L'arribada de Pasqual Maragall a l'alcaldia de Barcelona coincideix amb l'entrada de l'Estat espanyol a la Comunitat Econòmica Europea i una voluntat per part seva de posicionar Barcelona i Catalunya primer a Europa i després al món. Els Jocs Olímpics de 1992 seran el paradigma d'aquesta voluntat, però també tots els intents de fer palès que la ciutat i la regió eren un actor imprescindible en la cooperació transfronterera del sud d'Europa, sent el que ell mateix anomenava *nord du sud*.²¹ Així mateix ho manifestarà en el Pla Estratègic Econòmic i Social 2000²² que elabora a partir de 1988 per millorar la gestió de la ciutat i del territori com a conjunt metropolità, reconeixent com

19 MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

20 MARAGALL, «L'euroregió Pirineus-Mediterrània».

21 MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

22 AJUNTAMENT DE BARCELONA, «Pla Estratègic Econòmic i Social Barcelona 2000».

17 EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS, «EGTC monitoring report 2018-2020».

18 MARTÍN UCEDA, «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea».

El principal exemple és l'Hospital Transfronterer de la Cerdanya, projecte iniciat al 2003 de la mà de la Generalitat amb finançament europeu i que suposa el primer hospital transfronterer d'Europa a Puigcerdà

un dels objectius i línies estratègiques la necessitat d'establir mecanismes de cooperació internacional i d'ajuda entre ciutats, on Barcelona pogués consolidar-se com a metròpoli emprenedora europea i un dels centres direccionals de la macroregió on geogràficament se situa. Ja en aquells anys trobem la primera referència a aquesta idea de gran regió, per ell lligada a les zones d'influència de l'arc mediterrani: Catalunya —Barcelona—, el País Valencià —València—, l'Aragó —Saragossa— i el Midi Francès —Tolosa i Montpeller—, i on Barcelona havia de ser el centre neuràlgic, estimulant i liderant el seu desenvolupament. Però no només, ja que l'acció de Barcelona sobre Catalunya i sobre aquesta macroregió també tenia una influència directa positiva en la construcció europea. Barcelona i Catalunya aspiraven a ser motors d'Europa.

Veiem, doncs, com en aquesta nova política territorial la vocació transfronterera hi té un protagonisme important, concebant l'euroregió com un espai per impulsar el desenvolupament i la influència amb els teus semblants i a Europa, dins del qual estratègicament s'assumeix el rol de nucli, de

capità. Aquesta visió es trasllada i assumeix encara més força amb el Pacte del Tinell al 2003, quan s'oficialitza el govern amb Maragall com a president. És en aquí on la cooperació transfronterera ja implica directament avançar en la construcció i consolidació de l'Euroregió Pirineus Mediterrània, que inclou part de la històrica Corona d'Aragó i el comtat de Tolosa, i que servirà per coordinar polítiques econòmiques, socials i culturals en el conjunt d'aquests territoris. Finalment, al 2004, tindrà lloc la declaració que la constituirà oficialment.

La vocació europeïsta de Maragall suposarà la transversalitat d'aquesta perspectiva en el dia a dia de la Generalitat, posant en marxa iniciatives en diferents àmbits que després de la seva partida segueixen tenint continuïtat. El principal exemple és l'Hospital Transfronterer de la Cerdanya, projecte iniciat al 2003 de la mà de la Generalitat amb finançament europeu i que suposa el primer hospital transfronterer d'Europa a Puigcerdà, per donar cobertura al conjunt de la Cerdanya —tant la que es troba en territori de l'Estat espanyol com en la part de l'Estat francès. El govern català es posicionaria clarament com un actor

amb capacitat per poder desplegar estratègies fructíferes de cooperació transfronterera. Tant és així que en el darrer informe de seguiment que el Comitè de les Regions va elaborar al 2020 sobre les AECT,²³ se segueix posant el cas de l'Hospital Transfronterer com un exemple de bona pràctica en temes de salut, reconeixent el mèrit dels propis projectes de l'EPM encaïnats a una millora contínua de la provisió dels serveis públics.

Ara bé, tot i que l'acció de Maragall fos tan potent per la consolidació de la visió europeïsta i de la pròpia Euroregió, el cert és que aquesta nova estructura superposada entre els ens regionals ja existents —la Generalitat, i els governs de les Illes i de la Regió d'Occitània—, els estatals i la UE està excessivament subjecte als canvis polítics en els respectius governs, afectant-ne l'estabilitat, la continuïtat i la legitimitat.

Si bé durant el govern de José Montilla (1955), del mateix color que Maragall, es va donar l'impuls d'acció a molts projectes de l'Euroregió, també a partir

23 EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS, «EGTC monitoring report 2018-2020».

La recuperació del rol de Catalunya com a motor d'aquesta cooperació transfronterera pot ser determinant pel seu enfortiment i visibilitat a nivell estatal, europeu i internacional

de l'oficialització de l'euroregió com a AECT, posteriorment s'observa una regressió pel que fa al paper de l'EPM en la política territorial catalana. En el programa electoral de Convergència i Unió per a les eleccions catalanes del 2010,²⁴ en què Artur Mas (1956) va ser escollit president, només hi havia un únic esment a l'euroregió, on es deia que liderarien el seu desenvolupament. El seu mandat també va coincidir amb la presidència de l'Euroregió, del 2011 al 2012, on coincidint amb una situació de recessió, l'EPM va tenir poc protagonisme més enllà de reclamar les inversions per dur a terme el corredor mediterrani.

D'allà saltem a la candidatura de Junts pel Sí a les eleccions de 2015, on directament no hi ha cap esment a l'EPM en el seu programa electoral. Sorprenen quan posteriorment en l'arrencada de Carles Puigdemont (1962) com a president de l'Euroregió, aquest va afirmar l'eficàcia a l'hora de mobilitzar recursos, i va defensar un espai de gran dinamisme industrial i riquesa cultural. Un projecte d'èxit que motivaria la signatura d'un nou full de ruta

24 CONVERGÈNCIA I UNIÓ, «Eleccions Nacionals 2010. Programa de govern, projecte de país».

pel període 2017-2020 i que vindria a redefinir prioritats i noves ambicions conjuntes. No obstant, aquesta presidència catalana de l'Euroregió es veurà afectada per la pròpia convulsió política en el govern i en el país, tal com ho subratlla el llavors president Quim Torra (1962), al balanç d'activitat.²⁵ En aquells anys l'EPM queda en un segon pla en la política territorial de Catalunya, com també demostra l'absència total de referència a l'euroregió en el programa electoral d'ERC a les eleccions del 2021.²⁶ De fet, en aquest darrer es menciona la voluntat de vocació d'obertura a la mediterrània, a Europa i al món, i de treball en pro del desenvolupament federal de la UE, obviant completament que existeix un organisme que neix per vehicular i enfortir aquestes aspiracions. Un fet que escenifica aquest progressiu oblit de l'EPM de l'imaginari col·lectiu de la classe política i de la ciutadania del nostre país, i que cal revertir conceptualitzant de

25 PRESIDÈNCIA CATALANA DE L'EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA, «Balanç de la presidència catalana de l'Euroregió Pirineus Mediterrània —23 juny 2017 - 4 febrer 2019».

26 ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, «Programa electoral. Eleccions al Parlament de Catalunya 2021».

nou aquesta estructura de cooperació dins dels plans de desenvolupament territorial a llarg termini.

De fet, l'incompliment de les demandes d'inversions i competències, com representa l'estancament del corredor Mediterrani per part de les autoritats espanyoles i franceses, demostren com en el fons aquest pol de desenvolupament i innovació i d'incidència que havia de ser l'EPM no s'ha aconseguit ni consolidat com es preveia, i posa en qüestió la pròpia efectivitat i legitimitat de l'estructura. Una realitat que pot haver estat influenciada per aquest distanciament o falta de prioritat política per part de la Generalitat, i que porta a preguntar-nos el següent: Quin hauria de ser l'encaix de Catalunya en l'EPM i de l'EPM pel govern català per tal d'influir positivament en ambdues direccions?

La resposta no és cap altre que la que s'ha defensat amb anterioritat, i que significaria recuperar l'esperit i el compromís que inicialment hi havia per fer de Catalunya el motor de l'Euroregió en tant que *hub* de desenvolupament euromediterrani i traslladar-lo a les demandes i

Fer de Catalunya el motor de l'Euroregió en tant que hub de desenvolupament euromediterrani i traslladar-lo a les demandes i exigències actuals

exigències actuals. I fer-ho significa anar més enllà de fer declaracions, fulls de ruta i accions concretes quan s'assumeix la presidència rotatòria. Es tracta, doncs, de traçar una proposta de política territorial decidida, de país a llarg termini que blindi els compromisos a complir, els diners a invertir i els consensos a aconseguir amb el conjunt d'actors, també amb els estats i la UE. Cal tornar a posar al centre de la narrativa i l'acció aquesta forma de governança multinivell, on Catalunya hi té molt a dir i a guanyar.

La recuperació del rol de Catalunya com a motor d'aquesta cooperació transfronterera pot ser determinant pel seu enfortiment i visibilitat a nivell estatal, europeu i internacional. I hi ha molt de marge per fer-ho. Especialment en els territoris que conformen l'arc del mediterrani, amb els quals en gran part es comparteix cultura i història. Una línia que Thomas Perrin demostra quan posa de relleu com les polítiques culturals territorials exemplifiquen l'ús de la cultura en la construcció, identificació i legitimació d'una identitat institucional, i com la promoció d'aquesta dimensió identitària a través de

la cultura ha estat particularment important a nivell regional europeu, i més particularment en nombroses regions amb especificats culturals històriques que arran dels processos de construcció dels estats han quedat rebutjades o eclipsades. Aquí cita directament el cas de Catalunya i com els usos lingüístics són polítiques culturals de caràcter patrimonial fonamentals, que poden servir *«tant per arrelar un territori dins de la història com per a renovar la seva identitat, projectar-lo a la modernitat, per donar sentit a les velles poblacions i a les noves, a la recerca d'arrels»*.²⁷

Com a motiu d'èxit, apunta el fet de tenir un enfocament territorial de la cultura transversal, on aquesta estigui present en totes les polítiques i projectes de desenvolupament i de cohesió social i territorial.

En aquest sentit, Catalunya dins de l'EPM hauria d'eleva la importància de la dimensió cultural del partenariat, prioritzant com a línia d'acció els vincles amb tots els territoris catalanoparlants. I, concretament, treballar per sumar el País Valencià a aquesta cooperació i plegats articular

²⁷ PERRIN, *Cultura i Euroregions. Catalunya en l'Arc Mediterrani*.

narratives que, partint de la cultura, impulsin una verdadera vertebració del territori.

Aconseguint aquesta darrera unificació s'estaria gairebé complint amb aquesta idea de macroregió euromediterrània que Maragall defensava com a necessària per propiciar el desenvolupament de la regió. Així l'EPM adoptaria un major estatus de reconeixement i valorització a l'hora de negociar i incidir en polítiques i projectes amb les autoritats estatals i europees, sent més fàcil condicionar per aconseguir finançament per accions que hagin estat històricament encallades i que contribuïrien enormement a la competitivitat econòmica i la vertebració social i cultural del territori, com és l'anhelat corredor mediterrani, i d'altres que afavorissin una major industrialització, innovació científica i tecnològica i sostenibilitat energètica.

En aquesta direcció ja s'encamina la darrera declaració conjunta de les tres presidències del 10 de febrer de 2023,²⁸ que emfatitza l'estratègia

²⁸ EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNA, «Decla-

S'obre un període de divuit mesos on la Generalitat de Catalunya, capitanejada pel president Pere Aragonès, té a les seves mans la capacitat per poder fer de l'Euroregió una eina per la qual apostar, i que valgui la pena consolidar

d'associació macroregional amb els diferents actors de la mediterrània i demana que aquests reconeguin l'especial contribució de l'AECT EPM.

Com ja es diu en forma de tòpic, «ser Europa és fer Europa». I aquest 2023 s'obre un període de divuit mesos on la Generalitat de Catalunya, capitanejada pel president Pere Aragonès (1980), té a les seves mans la capacitat per poder fer de l'Euroregió una eina per la qual apostar, i que valgui la pena consolidar. ■

ració de les Presidentes i del President de les institucions membres de l'Euroregió Pirineus Mediterrània. Euroregió Pirineus Mediterrània: punta de llança de l'estratègia macroregional a la Mediterrània».

■ Bibliografia

AGÈNCIA EFE. «Artur Mas es marca com a prioritat a Perpinyà impulsar el corredor Mediterrani» [En línia]. A *Diari ARA*, de 16 d'abril de 2011. Disponible a: <www.ara.cat>.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. «Pla Estratègic Econòmic i Social Barcelona 2000» [En línia]. A *Arxiu Pasqual Maragall*, de 19 de març de 1990. Disponible a: <www.arxiumaragall.catalunyaeuropa.net>.

CONVERGÈNCIA I UNIÓ. «Eleccions Nacionals 2010. Programa de govern, projecte de país» [En línia]. A *El Mundo*, de 2010. Disponible a: <www.e00-elmundo.uecdn.es>.

ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA. «Programa electoral. Eleccions al Parlament de Catalunya 2021» [En línia]. A *Esquerra Republicana*, de 2021. Disponible a: <www.esquerra.cat>.

EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS. «List of European Grouping Territorial Cooperation» [En línia]. A *European Committee of the Regions*, de 26 de gener de 2023. Disponible a: <www.cor.europa.eu>.

EUROPEAN UNION. «REGLAMENTO (CE) NO 1082/2006 DEL PARLAMENTO EUROPEO Y DEL CONSEJO» [En línia]. A *EUR-Lex*, de 5 de juliol de 2006. Disponible a: <www.eur-lex.europa.eu>.

EUROPEAN COMMISSION. «REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS on the application of the Regulation (EC) No 1082/2006 on a European Grouping of

Territorial Cooperation (EGTC) as amended by Regulation (EC) No 1302/2013 as regards the clarification, simplification and improvement of the establishment of such groupings» [En línia]. A *EUR Lex*, de 17 d'agost de 2018. Disponible a: <www.eur-lex.europa.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «L'euroregió Pirineus Mediterrània post-2020: visió política de l'Euroregió Pirineus-Mediterrània sobre els projectes de marc financer plurianual i de reglaments 2021-2027» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, de març de 2019. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «Declaració de les Presidentes i del President de les institucions membres de l'Euroregió Pirineus Mediterrània. Euroregió Pirineus Mediterrània: punta de llança de l'estratègia macroregional a la Mediterrània» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, del 10 de febrer de 2023. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «Conveni de l'Euroregió Pirineus Mediterrània» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, de 2022. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «Estatuts de l'Euroregió Pirineus Mediterrània» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, de 2022. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «Memòria d'activitat 2021» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, de 2022. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «Declaració constitutiva de l'Agrupació Europea de Cooperació Territorial Pirineus Mediterrània (AECT)» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, del 3 de desembre de 2007. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «L'Euroregió, construir un futur resilient d'aquí al 2030» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, del juny de 2021. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

JUNTS PEL SÍ. «Programa electoral de Junts pel Sí» [En línia]. A *ANC Vallès Occidental*, de 12 de setembre de 2015. Disponible a: <www.ancvallesoriental.files.wordpress.com>.

LEVRAT, Nicolas. «La Agrupación Europea de Cooperación Territorial – AECT» [en línia]. A *Unión Europea – Comité de las Regiones*, de gener de 2007. Disponible a: <www.cor.europa.eu>.

MARAGALL, Pasqual (et al.). «L'Euroregió, un futur compartit» [En línia]. A *Arxiu Pasqual Maragall*, de 20 d'octubre de 2004. Disponible a: <www.arxiumaragall.catalunyaeuropa.net>.

MARTÍN UCEDA, Javier. «Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea. Les relacions transfrontereres en el pensament i acció de govern de Pasqual Maragall». A *Fundació Catalunya Europa-Llegat Pasqual Maragall*, working paper núm. 5, 2018.

PARLAMENT EUROPEU. «Resolució del Parlamento Europeo, de 11 de setembre de 2018, sobre el impuls al crecimiento y la cohesión en las regiones fronterizas de la UE (2018/2054(INI))» [En línia]. A *Parlamento Europeo*, de 2018. Disponible a: <www.europarl.europa.eu>.

PERRIN, Thomas. *Cultura i Euroregions. Catalunya en l'Arc Mediterrani*. Barcelona: Aresta, 2013.

PRESIDÈNCIA CATALANA DE L'EUROREGIÓ PIRINEUS MEDITERRÀNIA. «Balança de la presidència catalana de l'Euroregió Pirineus Mediterrània —23 juny 2017 - 4 febrer 2019» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, de 2019. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

TORRA I PLA, Joaquim. «Posicionament de l'Euroregió Pirineus Mediterrània sobre el futur Programa Horizon Europe (FP9)» [En línia]. A *Euroregió Pirineus Mediterrània*, de novembre de 2018. Disponible a: <www.euroregio.eu>.

WASSENBERG, Birte (et al.). «Territorial Cooperation in Europe. A Historical Perspective» [en línia]. Luxemburg: Ed. Comissió Europea, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.

ZILLMER, Sabina (et al.). «EGTC Monitoring report 2018-2019» [En línia]. A *European Committee of the Regions – Commission for Territorial Cohesion Policy and EU budget*, de 2020. Disponible a: <www.cor.europa.eu>.

Pàgines web:

EUROREGIÓ DE PIRINEUS MEDITERRÀNIA (s.f.). *Euroregió de Pirineus Mediterrània*. Recuperat el 6 de febrer de 2023 de: <www.euroregio.eu>.

EUROPEAN COMMITTEE OF THE REGIONS (s.f.). *European Grouping of Territorial Cooperation. European Committee of the Regions*. Recuperat

el 8 de febrer de 2023 de: <www.cor.europa.eu>.

GENERALITAT DE CATALUNYA (30 d'octubre de 2014). *Euroregió Pirineus Mediterrània*. Departament de Drets Socials. Recuperat el 12 de febrer de 2023 de: <www.dretssocials.gencat.cat>.

GUARDERES, F. (Març de 2022). *Las Agrupaciones Europeas de Cooperación Territorial (AECT)*. Parlamento Europeo. Recuperat el 15 de febrer de 2023 de: <www.europarl.europa.eu>.

INTERREG (s.f.). *About Interreg. European Union*. Recuperat el 10 de febrer de 2023 de: <www.interreg.eu/about-interreg>.

MISSION TRANSFRONTIER (s.f.). *Euroregions*. Recuperat el 25 de gener de 2023 de: <www.espaces-transfrontiers.org>.

Exposició itinerant

1837 • 1977

EL VALENCIANISME REPUBLICÀ

FUNDACIÓ
IRLA

Més informació
www.irla.cat/expovalencianisme

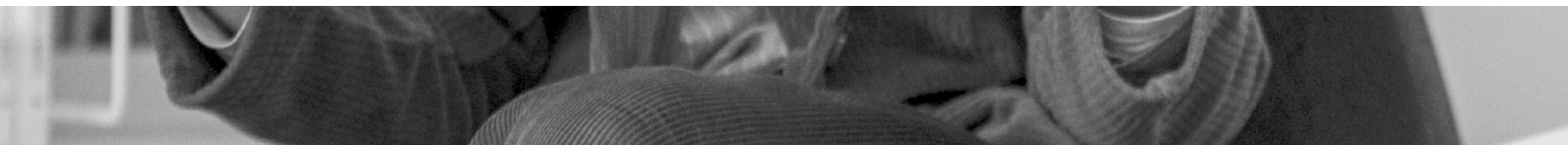
fòrum

Maria Sisternas

“Ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feinada”

Una conversa amb Jordi Sánchez

La centralitat de Barcelona i la seva influència en l'àrea metropolitana i a la resta del país, com a capital, han marcat l'urbanisme de les últimes dècades a Catalunya, juntament amb l'herència d'un model urbanístic pensat a partir de les necessitats dels promotors privats sense tenir en compte les necessitats reals dels municipis. Malgrat tot, Catalunya disposa d'una retícula de ciutats mitjanes en xarxa que, amb una bona política de transport públic, permetria garantir una bona distribució territorial per assegurar qualitat residencial, així com oportunitats econòmiques i laborals. En un context marcat pel canvi climàtic, la tendència al teletreball i la necessitat d'habitatge a preu assequible, la distribució territorial en xarxa cobra més sentit que mai. Dels reptes de l'equilibri territorial en parlem amb Maria Sisternas, urbanista i directora de l'INCASÒL i amb Jordi Sánchez, regidor d'urbanisme de Montcada i Reixac i vicepresident de l'AMB responsable de l'Àrea de Desenvolupament de Polítiques Urbanístiques.

Cati Morell > He volgut plantejar aquesta conversa a partir d'una estructura de tres blocs: un primer per tractar el cas de Barcelona i l'àrea metropolitana; un segon bloc sobre la perifèria i, finalment, el tema del canvi climàtic. Creieu que Barcelona actua com a gran metròpoli? Com influeix això en l'organització de la resta del país?

Jordi Sánchez > Tenim models de creixement de grans ciutats com Madrid o París, amb una macrocefàlia que fagocita els recursos i expulsa externalitats negatives. Resultat: «*la España vaciada*». El model català ha de ser totalment diferent. Hem de recuperar la visió de la Catalunya en xarxa. Reconeixent la capitalitat de Barcelona, evidentment, però també amb una xarxa del rerepaís molt connectada i molt vinculada. És important tenir present com es crea, com creix i com es modernitza Barcelona al llarg de la història: en xarxa i potenciant eixos de relacions com l'eix del Llobregat i el que vincula Granollers, Mataró, Vic, Ripoll... Aquesta xarxa nodal és el que hem d'enfortir, fugint de la dinàmica centre-perifèria que ens perjudica. Crec que hem de recuperar un concepte

una mica noucentista de la Catalunya ciutat i que les comarques o pobles tinguin el màxim de serveis. En definitiva, la Catalunya sencera.

Maria Sisternas > A més, ara hi ha tot un moviment que neix de la gent que no es pot permetre viure a Barcelona, però aquest no pot ser l'únic discurs vàlid de la perifèria. Ho seria si les ciutats les regulés el capital i no el projecte territorial. I aquí el que es troba a faltar o el que interessaria, més enllà de la qüestió dels preus, és plantejar quina és l'oferta diferencial de la suma de ciutats. Nosaltres som diferents dels estats anglosaxons que tenen perifèries molt desestructurades amb paquets de veïns tots iguals. I Catalunya, afortunadament, des dels romans, té eixos estructurats i policèntrics. Això potser fa 100 anys estava molt ben articulada a través de l'activitat econòmica i ciutats força equivalents, però el mercat ha tendit a concentrar-ho tot a Barcelona. Això té problemes no només per als ciutadans de municipis que han perdut població —com Cardona, que passa de 8.000 a 4.000 habitants quan tanca la indústria minera. El tema és com portem nova activitat en aquests llocs, i aquí hi

Sisternas > hi ha moltíssim recorregut per treballar en xarxa al voltant de les grans carreteres i, en el futur, a través del ferrocarril

ha moltíssim recorregut per treballar en xarxa al voltant de les grans carreteres i, en el futur, a través del ferrocarril.

Cati Morell > Creieu que això li interessa a Barcelona?

Jordi Sánchez > Sí, clar que li interessa... Barcelona pateix la gentrificació, l'excés de turisme, el cost de l'habitatge. Tot això s'ha de poder equilibrar. I Barcelona és la primera interessada. Des de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (AMB) estem redactant el Pla Director Urbanístic (PDU) que quan es concreti amb el Pla d'Ordenació Urbanística Metropolitana ha de substituir el famós Pla General Metropolità (PGM) de 1976, amb una visió descentralitzada, perifèrica, en xarxa. El PGM es va fer al final de la dictadura marcada per la barreja de neoliberalisme i corrupció, amb barraquisme, especulació, i construcció d'habitatge de mala qualitat. La riuada del 25 de setembre del 1962, amb més de 1.000 morts, no és fruit de la meteorologia. Aquest desastre és el resultat del caos i la corrupció franquista. I el PGM fa moltes coses bones, com endreçar els creixements, però s'ha de revisar

perquè està obsolet i ha tingut més de 1.600 modificacions de planejament, i perquè el context és molt diferent. El PGM endreça, però considera el sòl no urbanitzable com el pati de darrere on fer nous creixements. I avui dia hem de revisar aquest plantejament i basar-nos en una xarxa policèntrica amb noves centralitats, que treguin pressió a Barcelona, que protegeixin les zones verdes i els espais naturals com a infraestructures i contemplin les xarxes fluvials i la recàrrega d'aqüífers, que articuli el territori i les necessitats de creixement demogràfic i d'habitatge, i llocs de feina, i tot això s'ha de fer protegint els espais lliures. I tampoc no es pot fer reconvertint el sòl industrial en residencial, com ha passat al centre de Sabadell o de Terrassa, on unes operacions urbanístiques donen molt de rendiment a curt termini però no garanteixen llocs de treball a llarg termini. Per tant, s'ha d'estudiar el territori i buscar aquestes noves centralitats, aquestes avingudes metropolitanes —un dels conceptes que treballa el PDU—, on hi hagi mobilitat sostenible, transport públic vinculat al ferrocarril, on hi hagi aquesta intermodalitat, proximitat, una mixtura d'usos on conflueixin llocs on viure

amb qualitat i on treballar sense haver de desplaçar-se, fugint de la segregació pròpia del poblament dispers dels *sprawls* nord-americans.

Maria Sisternas > Tots sabem que la marca Barcelona és una marca molt potent i és un actiu per a Catalunya. I com es pot aprofitar això? Seria una gran cosa treballar en la solidaritat urbana, no? Si a un estranger li preguntem què hi ha més enllà de Barcelona, potser no ens sap situar Girona, Tarragona o Lleida al mapa però, el Tren d'Alta Velocitat ha estat un factor de competitivitat territorial brutal, perquè tan a prop està un resident de Vallvidrera respecte al Poble Nou com un habitant de Girona. Aquest escurçament de distàncies gràcies al tren és un factor de competitivitat territorial fantàstic. Girona està a la mateixa distància de Madrid que de París, però el capital segueix apostant per Barcelona perquè a Barcelona tenim 1,7 milions d'habitants, —3,6 milions a l'àrea metropolitana— i, a Girona, 100.000. Si es pensa en la línia d'alta velocitat, és el gran actiu d'aquesta xarxa de ciutats alternatives i la centralitat que abans et podia donar Barcelona, també te la pot donar un altre entorn. Les ciutats

han de ser diverses i han d'oferir atractius diferents. I hem de pensar que, fins i tot, al llarg de la vida, anirem canviant d'habitatge, i la diversitat de ciutats pot donar resposta a aquest tipus de vida no tan estable com la que tenien els nostres avis, i que ja no tornarà.

Cati Morell > Quant al planejament d'aquest model en xarxa, quines eines tenim per fer-ho?

Maria Sisternas > A Catalunya tenim ciutats a la primera línia del litoral, connectades mitjançant el corredor mediterrani, i una xarxa de l'AP7 que va de punta a punta del país. Després es va fer l'Eix Transversal, que uneix Girona i Lleida, passant per Vic i Manresa. Amb aquest segon eix ja no cal passar per Barcelona per anar de Girona a Lleida. Aquesta segona corona està formada per un sistema de ciutats de 50.000 habitants. Per tant, tindríem una primera línia ferroviària, el corredor Mediterrani, una segona línia ferroviària superposada a l'Eix Transversal... I totes les carreteres perpendiculars. L'urbanista Nicolau Rubió i Tudurí, al 1932, ja dibuixa aquestes carreteres en la seva proposta de Pla Territorial General de Catalunya. I això ens dona la retícula que dèiem... La xarxa de transports de Catalunya, amb molt poc està dibuixada. Tota la ciutadania de Barcelona té la xarxa de metro al cap. Si poguéssim explicar el territori com si fossin parades de metro, tothom tindria clar que cadascuna d'aquestes interseccions de carretera, han de ser llocs que concentrin activitat econòmica, llocs de feina, oferta residencial, habitatge assequible i un entorn patrimonial interessant, perquè la gent valora molt tenir llocs amb caràcter i un entorn natural fantàstic. I això, jo estic convençudíssima que en el futur, potser nosaltres no ho veurem, però

Sánchez > El model en xarxa és el que històricament ha funcionat i el que s'ha de treballar per revertir aquest model radial

serà un factor de competitivitat del territori brutal si ho comparem, per exemple, amb els EUA o amb la Xina.

Cati Morell > Aleshores, l'única cosa que ens falta és resoldre el problema del transport públic?

Maria Sisternas > Alemanya, els Països Baixos o Suïssa tenen aquesta xarxa de ciutats connectades en tren, i són ciutats equivalents —Ginebra, Lugano, Zuric. No sabria dir quina és més important, perquè en el mapa mental totes estan connectades amb passos freqüents de tren i, per tant, hi ha una equivalència. El mateix passa als Països Baixos, on tens gent que viu a Amsterdam, treballa a Rotterdam, i té la família a Utrecht... Són el cas oposat de Londres o París, que són ciutats estat. Londres acumula el 80% del PIB del Regne Unit, i això és un problema perquè el centre de Londres és caríssim. Aquesta segregació és el que hem d'evitar.

Jordi Sánchez > Tot i que a Catalunya apostem per un model en xarxa, ens trobem que Barcelona té un pes que no té res a veure amb els casos dels Països Baixos o Suïssa, i crec que és important trobar aquest

equilibri. Històricament, Catalunya ja s'ha construït amb una Barcelona capital, però en xarxa... Aquí hi ha potencial, creativitat, diversitat de paisatge... Crec que Barcelona té un pes important dins de Catalunya i que Catalunya és el que és, també, perquè ha tingut una capital que ha exportat la idea de Catalunya.

Cati Morell > Creieu que tenen les mateixes oportunitats econòmiques o culturals aquells que estan ubicats a Barcelona o molt a prop de Barcelona i els que estan a la perifèria?

Jordi Sánchez > La llàstima és que per desenvolupar-te hakis de desplaçar-te a Barcelona. Però aquí també tenim un problema de diferències econòmiques i socials dintre de Barcelona, amb uns barris metropolitans amb alta vulnerabilitat social. Vuit de cada deu joves no s'emancipen abans dels 30 anys. L'estructura en xarxa i les polítiques públiques han de ser eines per revertir les tendències segregadores del mercat.

Cati Morell > I com ho fem perquè, per exemple, el transport públic deixi d'estar focalitzat a Barcelona com a centralitat?

Sisternas > Ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feinada

Jordi Sánchez > El model en xarxa és el que històricament ha funcionat i el que s'ha de treballar per revertir aquest model radial. A Montcada, on visc, tenim un barri que és Can Cuiàs, que està tocant a Ciutat Meridiana, a Torre Baró. Per venir al centre de Montcada has de baixar en metro a Torre Baró i agafar el tren a Montcada. Aquesta radialitat acaba sent kafkiana. Quan pensem en creixements futurs hem de canviar de paradigma, deixant de ser depredadors de territori, densificant, compactant, cohesionant, garantint serveis, equiptaments, zones verdes i mobilitat sostenible, i no basant-ho tot en el transport privat.

Maria Sisternas > També hem de fer una mica de crítica als urbanistes, perquè, el territori s'ha desenvolupat a partir de la iniciativa privada. Hi ha una feinada de situar la iniciativa pública al capdavant, marcant on volem créixer, on fa falta realment... Hem de fer reserves de sòl públic per anticipar-nos i buscar socis privats per al codesenvolupament. El sector públic fa el planejament perquè ens estalviem que un altre propietari que té un camp de baixa

densitat hi faci 27 xalets escampats. Aquí, probablement, ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial, però l'Institut Català del Sòl té grans reserves de sòl públic que són el gran actiu a desenvolupar en els propers anys... Molts d'aquests països que hem nomenat tenen el model territorial ben desenvolupat perquè la iniciativa pública ha anat davant.

Jordi Sánchez > Aprofitant que estem amb la directora de l'INCASÒL, també toca pensar en l'àmbit metropolità, en la ciutat construïda. Hem de fer una feina de reciclatge i de revisió. Cal protegir espais naturals... com Gallecs, el Pla de Reixac o l'entorn de la Colònia Güell... Hi ha polígons industrials obsolets o barris degradats que poden assumir nous creixements si els dotem de serveis; tenim infraestructures que ens trinxen el territori i que són espais amb un potencial que també hem d'aprofitar.

Maria Sisternas > Crec que hi ha dues coses: la propietat pública del sòl porta una inèrcia de molts anys, i es pensava que el problema de

l'habitatge social es resoldria amb polígons d'habitatge massiu; i l'urbanisme té mecanismes per permutar aquest sòl, canviar-lo de lloc, veure si podem transferir aquests drets d'edificabilitat a altres àmbits. És important posar la tècnica al servei d'aquest principi, per créixer de manera sostenible i fer que la iniciativa pública sempre vagi davant.

Cati Morell > I dins d'aquesta transformació de sòl, veieu possible la reconversió de sòl industrial poc desenvolupat o obsolet, en sòl urbà o, fins i tot, en sòl agrícola?

Maria Sisternas > Barcelona ha fet una cosa fantàstica que és el 22@, que era sòl industrial al qual li ha augmentat la densitat i li ha aportat nous usos i més habitatge. Per tant, s'ha de reconèixer que ho va fer molt bé.

Jordi Sánchez > A Montcada tenim deu polígons industrials i estem buscant aquesta mixtura d'usos, però és difícil perquè la pròpia normativa urbanística del PGM ens impedeix posar instal·lacions esportives als polígons industrials. El PDU que ha de substituir el PGM ja treballa

Sisternas > Hem de reconèixer que hi ha unes densitats lligades als caps de setmana que no les hem planificat. La gent se'n va a gaudir de l'espai natural i aquí sí que s'ha de pensar com es contribueix

en aquesta línia. Hem de fer que la transició entre residencial i industrial sigui més amable, amb models de planejament de tres dimensions, i que puguis tenir oficines, edificis residencials i indústria amb cobertes que produeixin energia solar. Volem que la gent pugui viure i treballar amb qualitat i, per tant, no sacrificar sòl industrial; modernitzar-lo, però no renunciar-hi.

Maria Sisternas > La clau de l'èxit del 22@ va ser que van saber llegir bé el mercat i els van demostrar als propietaris que era una oportunitat. Van afegir l'ús d'oficines i el residencial, i van inventar un mecanisme pel qual els propietaris cedien sòl per a zones verdes i habitatge assequible. I avui la gent que viu al Poblenou en gaudeix moltíssim. L'exemple del Poblenou o la Vila Olímpica expliquen que hem après a fer ciutat de manera diferent, reciclant sòl.

Jordi Sánchez > Aquesta mixtura d'usos i aquesta complexitat és molt pròpia de la ciutat mediterrània. I també et permet un equilibri entre els indicadors de llocs de treball localitzats i població resident en edat d'ocupació...

Cati Morell > Tots tenim integrat que per anar a Barcelona s'ha de pagar peatge. Seríeu partidaris de pagar per anar els caps de setmana al Pirineu, al Montseny o a les Terres de l'Ebre?

Maria Sisternas > El 23 de juny, els barcelonins emigren tots: 400.000 cotxes a les rondes de Barcelona. Tothom que té cotxe se'n va de la ciutat cap a la Cerdanya, cap a les Terres de l'Ebre... I el territori és diferent perquè hi ha hagut aquests fluxos de gent que surt de la ciutat i això s'ha de pensar perquè la cosa aquesta de la Barcelona que ha d'acumular serveis i equipaments perquè té molta densitat residencial, i els caps de setmana és a la inversa, i tots els barcelonins que tenen segona residència utilitzen els serveis d'aquestes ciutats. La cosa de la densitat ja no és estàtica: una cosa és on estàs empadronat, però la realitat és molt més interessant i la gent es mou molt més. Per tant, hem de reconèixer que hi ha unes densitats lligades als caps de setmana que no les hem planificat. La gent se'n va a gaudir de l'espai natural i aquí sí que s'ha de pensar com es contribueix, perquè l'externalitat de molts barce-

lonins a la Cerdanya els genera problemes d'accessibilitat a l'habitatge, per exemple. I s'ha d'afrontar.

Jordi Sánchez > Totalment d'acord, però crec que hem de fugir d'aquesta dicotomia i fer que la natura entri dintre la ciutat i que els serveis i les possibilitats de desenvolupament personal arribin a tot arreu. Tenim el potencial de Collserola o la Serralada de Marina, que han estat espais molt castigats i degradats. I li hem de donar la volta a això, preservar la plana agrícola del Vallès... Collserola potser ja és un exemple de sobreexplotació i dificultats de convivència entre excursionistes i ciclistes, i si em permetes també de senglars, però crec que hem de fugir d'aquesta especialització de la Barcelona que necessita la segona residència per tenir espais naturals.

Cati Morell > Creieu que la gent de Barcelona hauria de pagar als municipis per on passa la xarxa elèctrica que alimenta la ciutat o d'on prové l'aigua o, fins i tot, els municipis que conserven i gestionen una determinada massa forestal que garanteix oxigen o el contacte amb la natura? S'hauria de taxar això?

Jordi Sánchez > No ho veig a dia d'avui. Crec que ens hem de plantejar on hem d'ubicar la producció d'energia o el tractament dels residus i apostar per fer les coses diferents. Ja sé que és una quimera pensar que Barcelona pot ser autosuficient en producció energètica, però també crec que l'urbanisme ens ha de permetre avançar en aquests equilibris. Vull dir que si hem d'acceptar nous creixements, necessitem un model d'urbanisme i de tractament de residus més meta-

bòlic, on tot estigui més integrat i fugir d'aquesta especialització territorial que crec que castiga molts territoris. I soc conscient que en algun lloc s'han de gestionar els residus.

Maria Sisternas > A mi m'interessa més el concepte de pensar en la solidaritat a escala territorial que no en els peatges en el sentit literal.

Jordi Sánchez > Em ve al cap el tema de les zones verdes. El PGM dissenyava les zones verdes als municipis del voltant de Barcelona i hi ha molts ajuntaments metropolitans que estan hipotecats per culpa d'aquesta centrifugació de zones verdes, ja que els propietaris dels terrenys demanen l'expropiació i l'administració hi ha de fer front...

Maria Sisternas > Això té a veure amb una estructura de propietat molt privatitzada i amb molt poc sòl públic. En altres ciutats europees, les zones verdes, ja són públiques *de facto*.

Jordi Sánchez > Aquí hi ha hagut particulars que s'han dedicat a comprar-les per demanar-ne l'expro-

piació amb autèntiques operacions especulatives, ratllant la corrupció...

Cati Morell > Amb el confinament per la Covid-19 hi va haver gent de Barcelona que es van instal·lar en segones residències buscant qualitat de vida. Creieu que això pot alterar el model rural? És a dir, hi ha el perill de provocar un desequilibri en aquestes zones?

Jordi Sánchez > Segons com, és positiu que la gent pugui teletreballar i dinamitzar zones que, si no, s'abandonen. És positiu, perquè permetrà evitar el despoblament i avançar en aquesta idea de la Catalunya sencera, mentre no ens porti a un model de creixement dispers.

Maria Sisternas > Sí, hi estic d'acord. Per mi l'essència del municipi és l'escola. Si l'escola té criatures, això arrela una determinada població. També entenc que hi ha el problema de la falta d'equitat territorial... Per això sempre hem de poder garantir reserves d'habitatge públic, ja que això genera oportunitats d'activitat econòmica. Una altra cosa és diferenciar el que considerem rural i urbà. Per

als barcelonins tot el que no és Barcelona sembla que sigui rural i no és així perquè hi ha entorns urbans de 17.000, 20.000, 50.000, 100.000 habitants. I tan urbanita és l'habitant de Barcelona com el de qualsevol d'aquests nuclis. Per què interessa tant la pel·lícula *Alcarràs*? Perquè posa el focus en una cosa que tendim a no veure, que és el valor de la producció del sòl rural, quan el capitalisme ha donat molt més valor econòmic als terrenys urbans que als rurals. Aquí hi ha un repte enorme, que és com tornem a donar valor als terrenys rurals. No només els camps, també els boscos. Catalunya és farcida de boscos que tenen estrès hídric, que es poden incendiar en qualsevol moment. Com valoritzar la indústria de la fusta i consumir-la aquí en lloc de portar-la d'altres llocs?

Cati Morell > És el debat de l'autoabastiment... Us ho plantegeu això?

Jordi Sánchez > Sí, és clar... A Catalunya no queden boscos primigenis, i la realitat és que els boscos creixen perquè s'ha perdut la pagesia i la ramaderia extensiva, però s'ha de poder gestionar i recuperar el sector

Sisternas > D'aquí a quinze anys tindrem prou habitatge assequible com perquè els joves que ara creixen puguin emancipar-se? Malauradament, no

primari i evitar aquesta proliferació de segones residències. I la Generalitat està desclassificant sòls a la Costa Brava i a l'Alt Pirineu, malgrat s'arriba tard, és el primer cop que es fa i és positiu.

Maria Sisternas > Soc optimista. Fins ara l'urbanisme es regia per defensar els drets dels propietaris. El PGM estava pensat per regular els aprofitaments, l'edificabilitat. Ara anem a una cosa molt més interessant: la primera pregunta que ens hem de fer davant d'un pla urbanístic és per què desenvolupem aquest sòl, i la resposta no pot ser que ens ho demana el propietari. D'entrada, hi ha un problema amb l'habitatge assequible. D'aquí a quinze anys tindrem prou habitatge assequible com perquè els joves que ara creixen puguin emancipar-se? Malauradament, no. Aquest parc d'habitatge públic s'haurà de construir. L'hauré de fer perquè no el tenim. Com ho podem fer? Com els podem fer perquè siguin rendibles? S'haurà de fer amb molta exquisidesa i tenir molt clar a quina necessitat està responent.

Cati Morell > A l'AMB s'està desenvolupant un pla d'habitatge públic. Cre-

ieu que aquest model és aplicable a aquestes ciutats mitjanes en xarxa?

Maria Sisternas > L'AMB ho fa a través de l'IMPSOL, i la Generalitat, a través de l'INCASÒL. La Generalitat també té sòl i serveis metropolitans i, per tant, construeix directament. La Generalitat està treballant en l'impuls de 10.000 pisos habitatges assequibles els propers anys. L'INCASÒL té gairebé 12.000 pisos en propietat de lloguer assequible en 175 municipis diferents i simultàniament es programen actuacions a diferents ciutats...

Jordi Sánchez > L'Àrea Metropolitana, està fent un pla molt ambiciós de política de rehabilitació d'habitatge que és important per millorar l'eficiència energètica d'aquests habitatges. I amb això s'està apostant molt fort per executar un programa de rehabilitació.

Cati Morell > Com creieu que pot contribuir aquest nou enfocament de l'habitatge públic respecte al canvi climàtic i la crisi energètica a l'hora de planificar el país.

Jordi Sánchez > S'ha de planificar tenint en compte aquesta nova

realitat. Per això, parlàvem d'aquest model territorial i també d'aquest model d'urbanisme diferent, compacte, sostenible, amb mixtura d'usos, que redueix consums energètics i de mobilitat. El nou planejament ha de donar resposta a les noves necessitats. Hem de tenir llocs on viure i treballar amb qualitat, però hem de garantir no continuar sent depredadors d'espais naturals. A això donem resposta amb aquest planejament del PDU Metropolità que preveu incrementar la protecció d'espais lliures augmentant el sòl no urbanitzable del 48% al 52% del territori metropolità. I malgrat això donem resposta a les necessitats de creixement demogràfic i de llocs de treball.

Maria Sisternas > D'una banda, el que tothom té al cap és que allò que es transformi s'ha de fer amb la mínima petjada ecològica. Per tant, si has de transformar sòl agrícola, has de pensar molt bé a quants anys vista, quins usos hi posaràs i que realment això representi un estalvi de sòl. I l'altra, efectivament, és actuar sobre la ciutat consolidada. L'INCASÒL també treballa en la regeneració de nuclis urbans i ara estem

Sisternas > Hem d'adquirir i llogar aquests pisos perquè facin servei a les famílies vulnerables el més aviat possible. I s'ha de reivindicar el paper del món local

mirant d'adquirir finques a entitats bancàries. Hem d'adquirir i llogar aquests pisos perquè facin servei a les famílies vulnerables el més aviat possible. I s'ha de reivindicar el paper del món local. Els alcaldes i les alcaldesses estan fent una feïnada increïble buscant recursos, tramitant planejaments que no són fàcils, ajudant a urbanitzar allà on els costos d'urbanització no arriben, convencent l'activitat econòmica que se situïn tots allà...

Jordi Sánchez > Benvinguts els debats, discussions i definicions d'àmbits i governança, però cal també que creem normativa, transformem i legislem, i que exercim les competències que tenim, per molt difuses, complexes, complicades que siguin. Per transformar, cal combinar la reflexió, el debat, el coneixement amb les polítiques públiques i la gestió de pressupostos.

Cati Morell > Amb la participació de la gent... És el que espereu de la ciutadania?

Maria Sisternas > Això també és radicalment optimista, però crec que la implicació de la ciutadania a l'hora de pensar com ha de ser la ciutat

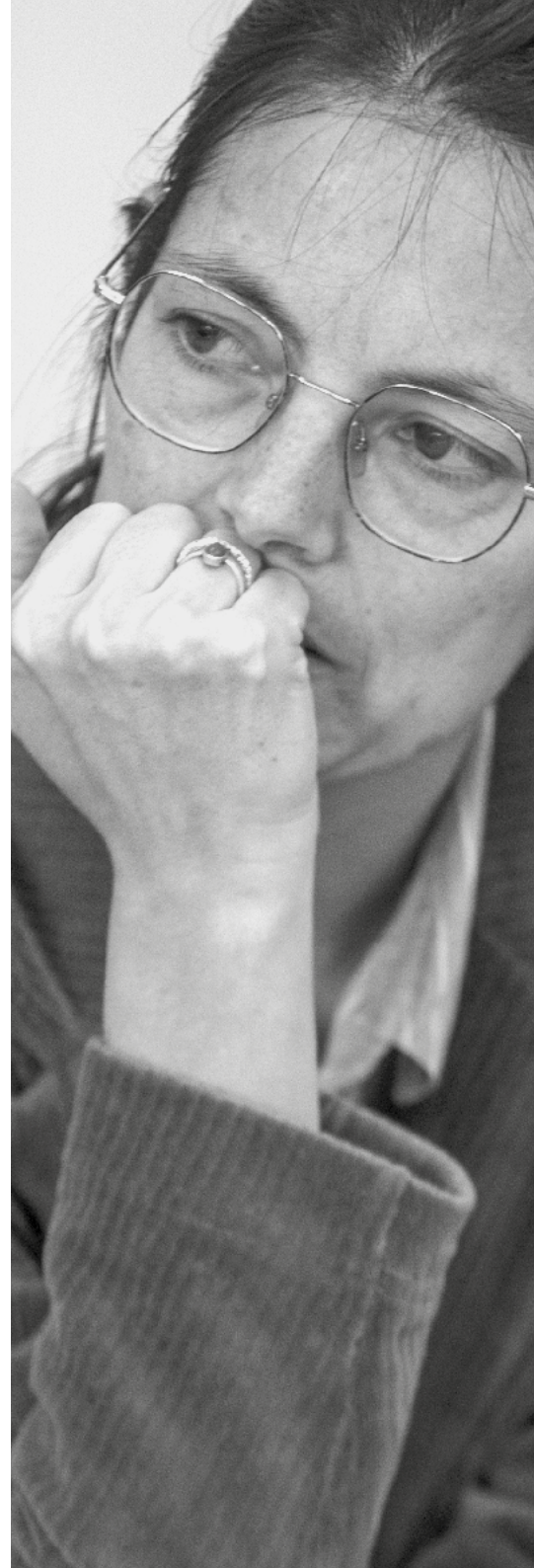
ens fa avançar moltíssim a tots. Ens força a treure el millor de nosaltres mateixos, i s'ha de reivindicar el paper del ciutadà que no té el coneixement tècnic, però té molt de criteri perquè és l'usuari final de la ciutat.

Jordi Sánchez > Històricament hi ha hagut una minoria de la població que ha entès molt d'urbanisme, que són els que tenien interessos econòmics en el desenvolupament de nous àmbits, com allò que dèiem dels especuladors que s'han dedicat a comprar zones verdes per demanar expropiacions. Quan aquest coneixement es democratitza i arriba a tothom, es poden canviar coses.

Maria Sisternas > Ara no necessitem exclusivament nous pisos lliures. Ara necessitem, sobretot, habitatges assequibles.

Cati Morell > Hi ha llocs amb grans bosses d'habitatge buit. Com expliques a la ciutadania que planifiqués més habitatge?

Jordi Sánchez > A vegades assumeixes responsabilitats de govern pensant que hi ha molts pisos buits amb els que resoldre el problema de la

Sánchez > Hi ha moltes ciutats globals amb una segregació intolerable... és una realitat creixent i hem d'evitar que es consolidi a casa nostra

manca d'habitatge i, després veus que el problema és complex i multifactorial. Evidentment, s'ha de treballar perquè els grans tenidors els posin al mercat, o millor, transformar l'estructura de la propietat de l'habitatge, però també garantir-ne l'oferta.

Maria Sisternas > Primer hem d'anar a buscar les entitats financeres que tenen pisos buits i adquirir-los. Això és essencial per treure famílies d'una situació de vulnerabilitat. Hi haurà un moment, però, que ja no en quedaran de pisos d'aquests. Quan s'hagin acabat aquests pisos, no serem capaços de generar aquest habitatge assequible que necessitem? Probablement, l'error és pensar que el mercat de l'habitatge s'autoregula, que no és cert, perquè Catalunya és un lloc molt desitjat. Ara el que toca és crear les condicions perquè hi hagi habitatge assequible per a una població molt concreta, que és la que no arriba a pagar els preus de mercat. I això requerirà una mica de transformació, pensar diferent.

Jordi Sánchez > I és important denunciar aquí que està tornant el fenomen del barraquisme. A vegades quan pensem en el barra-

quisme, pensem en un documental del Somorrostro amb la Carmen Amaya i en blanc i negre, i no són reminiscències d'aquell fenomen que hagin quedat amagades des del final del franquisme... Hi ha moltes ciutats globals amb una segregació intolerable... és una realitat creixent i hem d'evitar que es consolidi a casa nostra.

Maria Sisternas > I això no ens ho podem permetre. ■

L'EXTREMA DRETA, UN FENOMEN EUROPEU

ANÀLISI DE LA PRESENCIA I IMPACTE
DE LA NOVA EXTREMA DRETA A EUROPA
I ALS PAÏSOS CATALANS

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

LA SITUACIÓ DE LES REFUGIADÉS A EUR I CATALUNYA

DIAGNOSI I ESCLETGES DE MILLORA

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

POLÍTIQUES MIGRATÒRIES I PROPOSTES DE FUTUR

UNA ANÀLISI DE CATALUNYA DINS EUROPA

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

Papers/ 5

FISCALITAT EUROPEA I MERCAT ÚNIC

CAP A UNA HARMONITZACIÓ EFECTIVA

Sergio Martínez

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

Papers/ 3

L'APLICACIÓ DE LA GARANTIA JUVENIL ALS PAÏSOS CATALANS

IMPLEMENTACIÓ DEL PROGRAMA
DE LA UNIO EUROPEA I REPTES DE FUTUR

Helena Castellà

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

FUNDACIÓ
IRLA

Papers

Informes polítics i socioeconòmics

www.irla.cat/publicacions

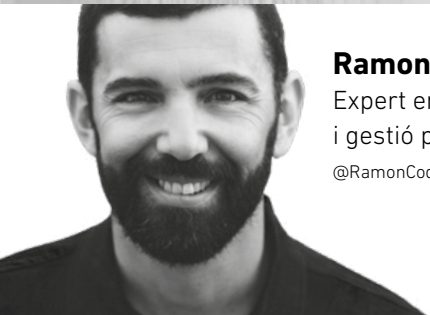

variables

Seguretat humana i ocupacions: un repte en la frontera de drets

vista prèvia >

Davant dels reptes socials la dreta sempre intenta trobar caps de turc, sense anar a l'arrel del problema. Sobre del fenomen de les ocupacions, mediàticament s'ha imposat una visió securititzadora, com si les alarmes i els desnonaments fossin una vareta màgica per resoldre la situació de l'habitatge. Una visió republicana de la crisi habitacional en general, i del fenomen de l'ocupació en particular, pot donar resposta a un repte majúscul com aquest i oferir respostes més duradores deixant de banda la demagògia xenòfoba.

Ramon Codina

Expert en seguretat pública, màster en estudis estratègics (UB) i postgrau en lideratge institucional i gestió pública (FUB-UVic)

@RamonCodina

Afirma la Directora del Law School's Center on Global Legal Transformation, Katharina Pistor (1963), que el capital, fonamentalment, es compon de dos ingredients: un actiu i el codi legal. En un sentit ampli, qualsevol objecte, activitat o idea, amb independència de la seva forma, pot esdevenir un actiu; pot ser el cas, per exemple, d'un habitatge. Amb la codificació legal adequada, qualsevol actiu pot transformar-se en capital i amb això fer créixer la tendència a crear riquesa en favor de qui n'ostenta la titularitat.¹

El fenomen de les ocupacions, per tant, és en realitat un subproducte més del sistema econòmic capitalista, del seu entramat financer i dels mecanismes i regulacions que el sustenten. Sota la lògica del mercat, s'amenaça la condició de dret de l'habitatge, per convertir-lo en un actiu més; això, de facto, assenyala el capitalisme com a vector de desigualtat. Així, les fluctuacions del mercat hipotecari, lligades a la variació del tipus d'interès bancari, incideixen directament en el mercat

immobiliari, en el dia a dia de les famílies, i poden produir situacions crítiques en forma de desnonaments i eventualment d'ocupacions d'immobles.

El fenomen de les ocupacions tot i tenir un rerefons econòmic, en realitat afecta directament, com veurem, l'enfocament social de les polítiques públiques, des d'una triple perspectiva de drets: l'habitatge, la intimitat, i la propietat.

Un element que va lligat a nivell de percepció en les ocupacions és la seguretat. En aquest context, a més, els actors del sistema econòmic liberal instrumentalitzen un enfocament concret de la «seguretat» en tres aspectes:

- Implementant una estratègia de «securitització».² Amb un procés que redibuixa un assumpte de naturalesa política per convertir-lo en una amenaça, perill o alarma greu de seguretat, de manera que es promou el seu abordatge de manera urgent.³

2 De l'anglès *Securitization*.

3 EROUKHMANOFF, «Securitisatión Theory: An Introduction».

Pel cas que ens ocupa l'objectiu és vincular el fenomen de l'ocupació d'immobles exclusivament a la seguretat, quan en realitat només és un subproducte de la desigualtat social.

- Promovent una visió maniquea de la societat, dividida entre bons —propietaris— i dolents —ocupants irregulars.
- Facilitant els discursos de l'odi i de la por mitjançant la difusió d'informació falsa, la qual posa en risc la pau social i la convivència.

Davant d'aquesta estratègia de confusió perversa aquest article té com a objectiu aprofundir en les causes reals de les ocupacions, descriure amb detall el marc normatiu vigent i la casuística pròpia del fenomen, presentar dades oficials quantitatives, exposar les polítiques públiques implementades a Catalunya pel Govern de la Generalitat, posar de manifest les ingerències promogudes des de diferents instàncies a l'Estat espanyol, i llançar algunes propostes de gestió complementàries a les actuals especialment per aquelles situacions que alteren greument la convivència.

1 PISTOR, *El codi del capital. Com la llei crea riquesa i desigualtats*.

El Dret Penal, com a part del Dret Públic, regula la potestat punitiva de l'Estat enfront de les conductes criminals tipificades a l'articulat del Codi Penal

Normativa bàsica estatal d'afectació al fenomen de l'ocupació d'immobles

L'Estat espanyol a través de la Constitució del 1978 es va constituir, literalment, en un «Estat Social i Democràtic de Dret, que propugna com a valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític». El text, com a norma suprema de l'ordenament jurídic espanyol, recull una sèrie de preceptes d'afectació directa al dret d'habitatge, concretament al Títol I, Capítol II sobre «Drets i Llibertats», recull «el dret a la propietat» i alhora que la privació dels béns i drets només es pot acordar «per causa justificada d'utilitat pública o interès social». Per altra banda el capítol III sobre «els Principis rectors de la política social i econòmica» del mateix títol recull l'obligació dels poders públics d'assegurar la protecció social, econòmica i jurídica de les famílies, i també «el dret dels ciutadans espanyols a gaudir d'un habitatge digne i adequat». Per aquest objectiu s'hi indica que els poders públics «hauran de promoure les condicions necessàries i establir les

normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació». Tanmateix el «dret a la propietat» i el «dret a l'habitatge» es recullen en diferents capítols del Títol I amb l'objectiu d'aclarir que el dret a l'habitatge en realitat no és un dret sinó una màxima inspiradora dels poders públics, i que, per tant, a diferència del dret a la propietat, no se'n pot reclamar la tutela judicial efectiva.⁴

Per altra banda, el Dret Penal, com a part del Dret Públic, regula la potestat punitiva de l'Estat enfront de les conductes criminals tipificades a l'articulat del Codi Penal. En matèria d'habitatge destaquen dues conductes típiques: l'entrada en domicili aliè —article 202 i 203— i la usurpació —article 245.1 i 245.2. Tot i que els dos tipus penals afecten a l'ús d'immobles, només el primer fa referència explícita als domicilis —incloses les segones

4 La tutela judicial efectiva és el dret que té qualsevol persona d'exercir la defensa dels seus interessos legítims davant de la Justícia, amb la preceptiva intervenció dels òrgans judicials. CONGRÉS DELS DIPUTATS, *Constitución española*.

residències—, atribuint el segon tipus als immobles que no tinguin aquesta condició.⁵ Pel que fa a la violència o la intimidació s'inclouen subtipus agreujats en totes dues conductes.⁶

Finalment, el Codi Civil espanyol estableix a l'article 10 que «la possessió, la propietat, i la resta de drets sobre béns immobles, així com la seva publicitat, es regiran per la llei del lloc on es trobin», i per tant la normativa civil d'aplicació a Catalunya és el Codi Civil Català, concretament el llibre cinquè relatiu als drets reals.

Categorització del fenomen de les ocupacions d'immobles

Tot i que hem aclarit els tipus penals i administratius afectats per

5 Definició del Termcat: «Lloc on legalment es considera establerta una persona o entitat per al compliment de les seves obligacions i per a l'exercici dels seus drets». Cal aclarir que perquè el lloc tingui aquesta condició cal que esdevingui residència habitual, i a més que la persona tingui l'ànim de romandre-hi. Això distingeix el domicili de la simple residència, on la persona es troba de manera accidental o transitòria.

6 CONGRÉS DELS DIPUTATS, *Código penal*.

El Codi Penal no pot aclarir la intenció al darrere de la conducta de l'autor més enllà de la presumpta voluntat de romandre en l'immoble

l'ocupació d'immobles, val la pena precisar les conductes típiques més enllà del text legal estricte. En primer lloc, cal saber que l'entrada en domicili aliè —Codi Penal articles 202 i 203— és un tipus que no pressuposa la intenció de l'autor de romandre-hi en un termini de temps llarg, sinó que acostuma a ser una conducta accessòria d'altres tipus delictius vinculats amb el patrimoni —béns mobles—, per exemple els robatoris. En canvi, els dos apartats de la usurpació —Codi Penal articles 245.1 i 245.2— fan referència directa a la voluntat de l'autor de romandre en el temps i fer ús de l'immoble, amb l'especificitat de l'ús —o l'absència— de la violència o la intimidació. És important aclarir bé aquestes diferències atès que les estadístiques policials del Cos de Mossos d'Esquadra (CME), referides al fenomen de l'ocupació d'immobles, se centren en la usurpació i l'ocupació d'immobles, és a dir, als tipus de l'article 245 del Codi Penal i en cas als dels articles 202 i 203.

El Codi Penal no pot aclarir la intenció al darrere de la conducta de l'autor més enllà de la presumpta

voluntat de romandre en l'immoble, pel que, per aprofundir en aquest aspecte, cal una segona categorització sobre els respectius subjectes actius⁷ i passius⁸ de les conductes delictives; en definitiva, abordar la casuística real existent sobre el terreny, allò que les comunitats de veïns i els Ajuntaments es troben al territori. Per fer-ho, en primer lloc, cal distingir entre dos grans categories: les ocupacions convencionals i les ocupacions anomenades «delinqüencials».

La diferència essencial entre elles rau en la utilització que fa el subjecte actiu de l'immoble. Estrictament, si hi ha voluntat d'establir-hi el domicili, normalment individus o famílies en risc d'exclusió; o per contra només esdevindrà un mitjà per dur a terme una altra activitat delictiva, normalment a partir d'organitzacions o bandes criminals. Per aquesta darrera categoria els casos més comuns són l'extorsió a propietaris, la revenda de claus a famílies en situació de precarietat habitacional, l'establiment de punts de venda —o

7 Referit a l'autor del fet.

8 Referit a la víctima del fet.

cultiu— de substàncies estupefaents, o l'explotació sexual de dones.

Pel que fa als subjectes passius —persones físiques i/o jurídiques; públiques o privades— la diversitat és molt gran:

- Propietaris individuals.
- Petits, mitjans tenidors —Administracions Públiques, empreses immobiliàries.
- Grans tenidors⁹ com ara la Sociedad de Gestión de Activos procedentes de la Reestructuración Bancaria (SAREB), entitats bancàries o fons de capital risc anomenats «Volor».

Anàlisi quantitativa i conclusions estadístiques

Per abordar l'anàlisi quantitativa de les ocupacions hem recollit dades de fonts oficials, tant del govern espanyol com de l'executiu català, publi-

9 El concepte de «gran tenidor» amb anterioritat al 2019 feia referència als metres quadrats de superfície habitable en titularitat —1.250 m². Amb el Decret Llei 17/2019 de 23 de desembre, de mesures urgents per millorar l'accés a l'habitatge, es va establir en funció del nombre d'habitatges —mínim 15 habitatges— dels que s'ostenti la titularitat, incloent-hi tant persones físiques com jurídiques o fins i tot de capital risc i de titulació d'actius.

Sense denúncia de l'interessat, no hi pot haver actuació policial. Per tant, hi ha una «xifra negra» estadística per la diferència entre fets produïts i fets denunciats

dades en diferents pàgines web però sempre vinculades a les respectives autoritats de gestió de dades, l'Institut Nacional de Estadística (INE)¹⁰ i el Portal de Dades Obertes respectivament.¹¹

En el cas espanyol, i degut a l'especificitat de les dades, hem optat per consultar directament les estadístiques judicials al web del Consejo General del Poder Judicial¹² (CGPJ) pel que fa a instrucció de diligències prèvies i a les condemnes penals a Catalunya els anys 2019 —prepandèmia— i 2021 —postpandèmia. En relació amb Catalunya hem obtingut dades del Departament d'Interior sobre fets penals coneguts instruits pel CME.

En general, el primer problema que cal afrontar en qualsevol procés d'anàlisi de dades és la dificultat en l'harmonització d'aquestes, un fet que s'accentua quan provenen de diferents administracions.

10 INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA, Disponible a: <www.ine.es>.

11 GOVERN DE LA GENERALITAT, Disponible a: <www.governobert.gencat.cat>.²

12 Per a més informació, consultar: <www.poderjudicial.es>.

Per evitar interferències, doncs, hem optat per establir les tres fases que concorren en qualsevol infracció penal: la investigació —Dades de Fets penals coneguts: CME—, la instrucció —Diligències Prèvies: CGPJ - Ministeri Fiscal—, i l'enjudiciament/condemna —Condemnats penals: CGPJ - Jutjats penals—, sabent que cadascuna de les fases és consecutiva i està condicionada per l'existència de l'anterior.

Abans d'entrar a l'anàlisi quantitativa estricta cal aclarir diversos elements importants.

En primer lloc, cal ser conscients que es poden aplicar matisos metodològics molt diferents a l'anàlisi i que la pròpia complexitat del fenomen de les ocupacions fa que el llistat de variables d'afectació sigui molt llarg, pel que fa al model presentat en fa una selecció determinada tot i que n'hi pot haver d'altres.

En segon terme, també s'ha de recordar que, sense denúncia de l'interessat, no hi pot haver actuació policial. I, per tant, hi ha una «xifra negra» estadística per a la diferència

entre fets produïts i fets denunciats. En tercer punt, les condemnes penals són el producte d'un procés judicial feixuc que pot allargar-se anys i, per tant, no es corresponen directament als fets instruits pel mateix exercici.

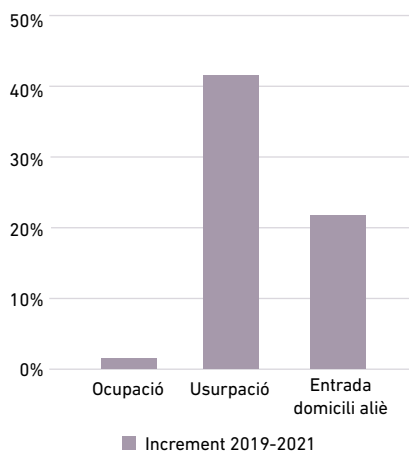
Un altre element a tenir en compte és l'aturada tècnica del 2020 —exclos de l'anàlisi— que va produir un efecte acumulatiu en l'activitat del 2021 especialment per les condemnes i per tant un retard en la tramitació dels expedients.

A més a més, les dades de condemnats de 2019 i 2021 dels dos tipus d'usurpació —Codi Penal article 245.1 i 245.2— es presenten de forma conjunta a les dades del CGPJ. I les dades d'entrades en domicili aliè —Codi Penal article 202 i 203— no apareixen a les bases de dades; en canvi, respecte de les diligències prèvies sí hi apareixen.

I finalment, les dades entre fets penals coneguts i diligències prèvies coincideixen en el percentatge de cadascun dels tipus penals registrats, pel que en validen l'anàlisi comparativa.

Gràfic 1

Increment de fets denunciats a Catalunya, 2019-2021 (%)

Font: Dades Obertes Departament Interior - Generalitat de Catalunya.

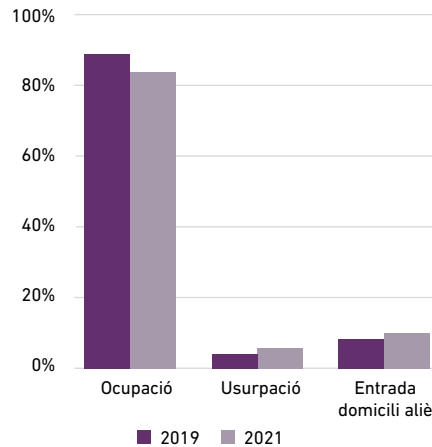
A partir d'aquestes observacions que cal tenir en compte a l'hora de fer l'anàlisi, podem concloure que els resultats obtinguts pel període 2019-2021 són els següents:

El major increment de fets penals coneguts van ser les usurpacions (+42%) molt per sobre de la resta de figures delictives descrites.

En la mateixa línia la majoria de fets penals coneguts del període d'estudi

Gràfic 2

Tipologia de fets denunciats a Catalunya, 2019-2021 (%)

Font: Dades Obertes Departament Interior - Generalitat de Catalunya.

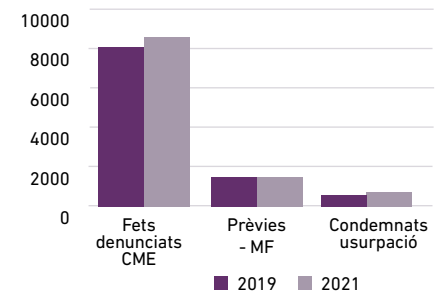
corresponen a la tipologia d'ocupació d'immobles (88%) deixant així percentatges residuals a la resta de tipus penals.

El percentatge de fets penals coneguts que promouen la instrucció de diligències i d'aquests que acaben en sentències condemnatòries és en conjunt molt baix.

La majoria de condemnats per usurpació tenien nacionalitat espanyola,

Gràfic 3

Comparativa de les tipologies d'accions d'investigació i processals en relació amb els casos d'usurpació a Catalunya, 2019-2021 (%)

Font: comparació Dades Obertes Departament Interior - Generalitat de Catalunya / ECGPJ.

la resta d'origens representen percentatges gairebé residuals.

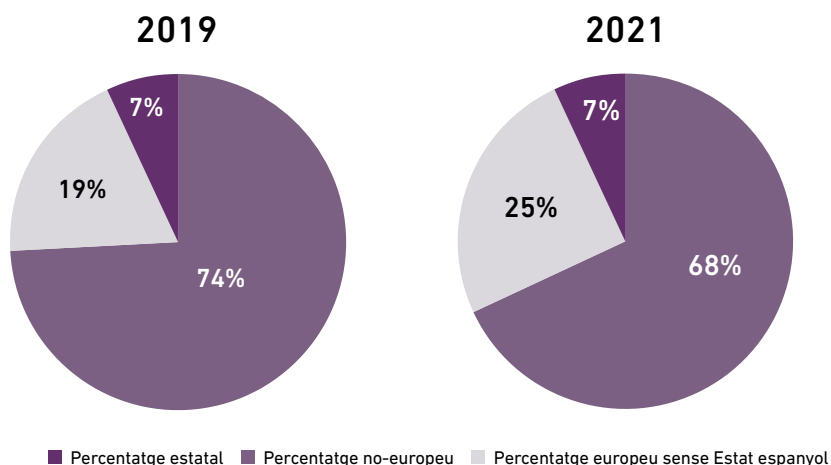
Les conclusions preliminars extretes, a partir d'aquestes dades són les següents:

En primer lloc: La selecció de dades publicades pel CGPJ sobre els tipus afectats dificulta una anàlisi diferenciada entre aquelles ocupacions d'immobles vinculades a una necessitat social d'altres amb intencionalitats diferents, promovent una visió unitària del fenomen que en realitat no existeix.

Es confirma que la retòrica xenòfoba que sovint vincula tot tipus de conductes delictives a la població migrant, pel cas de l'ocupació d'immobles, és falsa

Gràfic 4

Procedència de l'autoria delinqüencial a Catalunya, 2019-2021 (%)

Font: Dades Obertes Departament Interior - Generalitat de Catalunya.

En segon lloc: Es confirma que la retòrica xenòfoba que sovint vincula tot tipus de conductes delictives a la població migrant, per al cas de l'ocupació d'immobles, és falsa.

En tercer lloc: es confirma que només el 7% —2019— i el 8% —2021— dels fets denunciats al CME acaben en sentències condemnatòries i, per tant, que hi ha un veritable tap en la gestió penal del fenomen a les instàncies judicials de l'estat espanyol.

L'autonomisme com a instrument al servei de la precarietat habitacional

Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) del tercer trimestre del 2022, Catalunya té la quarta xifra més alta al Índex del Precio de la Vivienda (IPV)¹³ de les CCAA de

13 L'IPV reflecteix l'evolució dels preus de l'habitatge —nou i de segona mà— i es calcula amb dades obtingudes del Consell General del Notariat. Índex Precio Vivienda 3er Trimestre 2022. INE, disponible a:

l'Estat espanyol. Aquesta pressió en els preus del mercat dificulta seriosament la capacitat de les catalanes i els catalans d'accedir a un habitatge de propietat. Paral·lelament, segons dades de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya, el mercat de lloguer registra preus a l'alça que ja superen els nivells del 2010 —en plena bombolla immobiliària—, i alhora una caiguda mitjana en la formalització de contractes del 10%. Per la seva banda, segons dades del Departament d'Interior de la Generalitat de Catalunya sobre fets denunciats, en el període 2017-2021 les denúncies per usurpació —Codi Penal article 245.1—, per ocupació d'immobles —Codi Penal article 245.2— i per entrada en domicili aliè —Codi Penal article 202 i 203— van créixer un 80, un 58 i un 40% respectivament. En aquest context de creixent, i preocupant, emergència habitacional, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 11/2020, del 18 de setembre, de mesures urgents en matèria de contenció de rendes en els contractes d'arrendament d'habitatge i de modificació de la Llei 18/2007, de la

<www.ine.es>.

Segons dades de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya, el mercat de lloguer registra preus a l'alça que ja superen els nivells del 2010

Llei 24/2015 i de la Llei 4/2016, relatives a la protecció del dret a l'habitatge; i la Llei 5/2006, de 10 de maig, del llibre cinquè del Codi civil de Catalunya, relatiu als drets reals, habilitant els Ajuntaments i les comunitats de veïns, afectades per les ocupacions denominades «delinqüencials» i per d'altres que alterin greument la convivència i la pau social, per instar l'inici del procediment de desallotjament d'un immoble en cas que el propietari no se'n responsabilitzi. Amb aquestes modificacions el Govern mirava de fer possible l'encaix dels drets d'habitatge, propietat i intimitat, a través de les normes sense donar l'esquena a la situació socioeconòmica del país.

Paral·lelament les cambres de l'Estat espanyol, els darrers anys, han centrat el seu impuls legislatiu en la protecció del dret a la propietat, a través del Codi Penal, amb un enduriment de penes al 2010, i amb la promulgació de la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana —coneguda com a Llei Mordassa—; i per altra banda des de les formacions polítiques més liberals de l'arc parlamentari espanyol s'ha presentat un Recurs d'Inconstitucionalitat contra la Llei de contenció dels contractes

de lloguer del Govern català, el qual va ser estimat pel Tribunal Constitucional i ha provocat la suspensió de la seva implementació. A l'espera que els socis de govern a l'Estat espanyol —PSOE i Unides Podem— formalitzin un acord per la presentació d'una nova llei d'habitatge i amb el convenciment que l'enfocament social serà força restrictiu, cal saber que l'impuls legislatiu català sempre estarà sotmès no només a l'article 1.2 del Codi Civil espanyol que literalment afirma que «*carecerán de validez las disposiciones que contradigan otra de rango superior*», sinó també a les habituals ingerències en l'àmbit competencial exclusiu de la Generalitat de Catalunya.

Drets socials i impuls legislatiu

Des de la perspectiva del liberalisme d'ascendència llibertariana, els drets civils i polítics estan per sobre dels drets socials i econòmics. En aquest context, l'estat, reduït a la mínima expressió, garanteix la propietat privada i una llibertat personal basada en l'egoisme¹⁴ per això hi

14 TORBISCO, «Estat de dret, democràcia i drets humans».

ha un conflicte obert entre l'ordre jurídic liberal, centrat exclusivament en la protecció dels drets privats, i l'ús del dret per defensar objectius socials.¹⁵ Els propietaris d'actius no estan interessats en compartir els seus beneficis, per això l'estat no té cap altra opció que contrarestar, especialment en èpoques de crisi, els excessos dels drets privats codificats en la llei.¹⁶ Sens dubte, les normes no només indiquen la prioritziació política dels governs que les promulguen, sinó que sobretot tenen la capacitat de regular la desigualtat i en conseqüència afectar les condicions de vida de les persones. L'aposta republicana democràtica pretén inclinar la balança cap a la banda dels drets socials.

Aquest principi en realitat evoca a la llibertat republicana també com a ideal comunitari i amb caràcter igualitari, per exercir el contrapès als grans poders —siguin públics o privats— i defensar els ciutadans davant la possibilitat d'interferències

15 MENKE, *Por qué el derecho es violento (y debería reconocerlo)*.

16 PISTOR, *El código del capital. Cómo la ley crea riqueza y desigualdad*.

Per combatre aquesta «securitització», l'aplicació del filtre republicà a les polítiques públiques de seguretat resulta imprescindible

arbitràries en la seva vida. Per Philip Pettit (1945) també hi ha cinc àmbits de presa de decisió política: la prosperitat econòmica, la independència personal, la vida pública, la defensa exterior, i la protecció interior.¹⁷ Veiem, doncs, que al llarg del temps la tradició republicana ha fixat postura sobre la importància de la llei per al principi de no dominació i la protecció de la llibertat. Aquest republicanisme, per tant, ens ajuda a dibuixar els grans eixos d'influència sobre els quals dissenyar les estratègies de gestió pública, però també els filtres ideològics que cal aplicar-hi. Per això els col·lectius subjectes a la marginació social en general, són l'objecte principal de les polítiques republicanes igualitàries, de redistribució de riquesa, encabides en un model d'estat social garantista.¹⁸

El paradigma republicà de la Seguretat Humana

Una resposta fàcil, com hem vist, per fer front al fenomen de les ocupa-

cions és la «securitització». Per tal de combatre-la, l'aplicació del filtre republicà a les polítiques públiques de seguretat resulta imprescindible; en aquest sentit l'investigador nord-americà George Lakoff (1941) afirma que, a l'hora de defensar tal o qual política pública, és important establir marcs mentals que li siguin favorables, perquè la seva popularització constitueix un espai ideològic que amara, condiona i influeix la societat.¹⁹ Sovint s'obvia que la visió clàssica de la seguretat en realitat emmascara una visió liberal —i de dretes— d'aquestes polítiques, que està lluny de ser genèrica o neutra. La renúncia del progressisme polític a abordar aquesta matèria, durant molt de temps, ha permès que s'imposi el marc mental conservador. Cal tenir aquesta realitat molt present a l'hora de defensar la necessitat d'un nou paradigma per la seguretat pública republicana: el de la Seguretat Humana.

La Comissió de Seguretat Humana (CSH) de l'ONU en el seu informe final «Human Security Now» es de-

fineix la seguretat humana com una estratègia per la protecció del nucli vital de totes les vides humanes de manera que es millorin les llibertats i la seva realització com a persones. Però l'informe va més enllà i fa referència directa a la protecció explícita de les llibertats fonamentals així com la protecció directa de les persones de situacions i amenaces crítiques greus, com també de les situacions més habituals. Per fer-ho, proposa fer servir processos que es basin en les fortaleses i aspiracions de les persones, i alhora crear sistemes polítics, socials, mediambientals, econòmics, militars i culturals que, en conjunt, aportin a les persones les bases per a la supervivència,²⁰ el sosteniment econòmic i la dignitat.²¹ La seguretat humana és, doncs, una estratègia política transversal i global, que aplega un conjunt de necessitats ciutadanes, estretament relacionades, complementàries i interdependents, més enllà de l'estrictament relacionat amb la tradicional seguretat ciutadana. Cal integrar

20 L'extrapolació de l'àmbit militar al de la seguretat pública civil té sentit en un enfocament no estatal del concepte de seguretat humana.

21 ONU, «Human Security Now Final Report».

17 PETTIT, *Llibertat i govern: republicanisme*.

18 MARTÍ, «El Republicanisme».

19 LAKOFF, *No pensis en un elefant! Llenguatge i debat polític*.

En l'àmbit de les ocupacions d'immobles s'ha demostrat que, per exemple, el disseny urbà pot tenir un paper fonamental

als processos dels ens públics tot el coneixement i els recursos disponibles, perquè l'abordatge de projectes complexos i innovadors requereix la col·laboració interadministrativa i la coordinació supramunicipal; des del camp de la compartició d'experiències innovadores fins a l'impuls de projectes conjunts i ambiciosos.²² Aquesta aproximació suposa superar bona part de les resistències estructurals del sistema burocràtic públic.

En l'àmbit de les ocupacions d'immobles s'ha demostrat que, per exemple, el disseny urbà pot tenir un paper fonamental. Les bases teòriques d'aquesta proposta s'articulen en l'estratègia *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED) la qual incideix en la importància del disseny arquitectònic, urbà i natural en la configuració d'espais segurs per a l'activitat humana i la convivència, promovent en certa manera el control social informal i involucrant les comunitats en aquest disseny.²³

22 RAMIÓ, «Els dos ingredients per una bona organització d'un ajuntament de mida mitjana».

23 El 2016 Sarah Chiodi va formular l'actualització del model amb «Crime Prevention Through Urban Design and Planning (CP-UDP)». Veure CHIODI, «Crime prevention through urban design and planning

Trobar l'equilibri entre els espais oberts i les edificacions, repensar les polítiques de transport, facilitar la circulació dels vianants a l'espai públic... són algunes de les estratègies que afavoreixen l'estratègia CPTED. En aquest cas suposa un replantejament per part dels ajuntaments del disseny urbanístic dels municipis, la implementació del qual pot promoure un efecte dissuasiu en les conductes afectades.

També el desplegament de xarxes d'equipaments públics, la preservació dels entorns naturals i la lluita contra el canvi climàtic, la provisió de serveis públics bàsics, l'abordatge del multiculturalisme, la transversalitat de les polítiques amb perspectiva de gènere, les estratègies per amortir les desigualtats econòmiques i, com no, les polítiques d'habitatge... incideixen directa o indirectament en la seguretat de les persones. Abstraure's d'aquesta interrelació suposa actuar a pedaçs i renunciar a un canvi de fons l'èxit o el fracàs del qual dependrà directament d'un inequívoc compromís social i polític.

in the smart city era: The challenge of disseminating CP-UDP in Italy: learning from Europe».

Desinformació i sensació de seguretat

És paradoxal que en l'era de la informació molts dels inputs que condicionen la seguretat percebuda per la ciutadania tinguin més a veure amb la subjectivitat de les sensacions que en l'anàlisi objectiva de les dades. La projecció clàssica de l'índex de seguretat objectiva habitualment prové de les dades delinqüencials i, en canvi, la seguretat subjectiva està estrictament sotmesa a la percepció individual o col·lectiva. L'expert en seguretat internacional, Mario Toboso, afirma amb encert que els mitjans de comunicació i les xarxes socials col·laboren en la producció d'una dissonància entre el risc real i el risc percebut de manera que la sensació de seguretat es veu afectada per elements que van molt més enllà de les dades delinqüencials objectives.²⁴ L'impacte de la informació difosa als mitjans de comunicació convencionals, a les xarxes socials i als serveis de missatgeria instantània és determinant en aquesta

24 TOBOSO, «Compareixença a la Comissió d'Investigació dels Atemptats de Barcelona i Cambrils – Parlament de Catalunya».

Les dades delinqüencials indiquen que el gruix d'activitat delictiva se centra en l'ocupació d'immobles buits

percepció de seguretat, no només per l'abast que li facilita l'actual disponibilitat de dispositius de telefonia mòbil, sinó també, i molt especialment, per l'ús intencionat que en fan determinats actors socials, polítics i econòmics. En aquest sentit, respecte del fenomen de les ocupacions d'immobles, el focus mediàtic està situat en el risc de patir les mal anomenades «violacions de domicili» quan en realitat les dades delinqüencials indiquen que el gruix d'activitat delictiva se centra en l'ocupació d'immobles buits. Aquest escenari obliga a traçar estratègies públiques que garanteixin que, com a mínim, hi hagi altaveus formals, creïbles i confiablés als que atendre enmig d'una creixent «influxació»²⁵ buida de mirada social, i una estratègia de desinformació dels grans propietaris d'actius immobiliaris i dels mercats secundaris que en depenen; parlem de les empreses d'alarmes i de sistemes de seguretat antiocupació, i de les «empreses» de desocupació.

25 Neologisme que defineix un excés d'informació que provoca en el receptor una incapacitat per a comprendre-la i assimilar-la. Vegeu NEOLOTECA TERMCAT, <www.termcat.cat>.

Desnonaments i desallotjaments

Si bé els dos conceptes sovint s'utilitzen indistintament és important aclarir les diferències. El terme desnonament fa referència al desallotjament d'un resident d'un immoble que ocupa, per via legal.²⁶ Aquest procediment es duu a terme sempre mitjançant una resolució judicial, la qual s'emet com a finalització d'un procés d'execució hipotecària, o per impagament de les obligacions contractuals d'arrendament. En aquest context els cossos policials actuen com a Policia Judicial i es limiten a donar compliment dels mandats judicials. L'enfocament social de la seguretat humana s'aplica en la gestió coordinada dels recursos públics disponibles, no només policials, per fer una detecció avançada de les situacions de vulnerabilitat derivades de la sortida de l'immoble. Per aconseguir-ho el Departament d'Interior i el Departament de Drets Socials han establert un protocol de coordinació per a aquests casos.

Pel que fa a les desocupacions hem vist que són l'acció genèrica pròpia del desnonament, però fora d'aques-

26 Definició obtinguda de Termcat.

ta casuística es poden produir dues situacions:

- 1) Que els agents de l'autoritat forcin als ocupants a sortir de l'immoble, com a producte de l'acció policial en els casos de comissió de delictes flagrants. Procedint-se també a la identificació de l'autor/s i a la incoació de la corresponent imputació penal.
- 2) Que els agents de l'autoritat, en funcions de policia judicial, s'encarreguin d'una execució judicial en un procés per ocupació irregular de l'immoble. En aquest procediment les mesures socials descrites al desnonament segueixen la mateixa pauta.

L'abordatge de les ocupacions delinqüencials

Hem vist que les dades desmenteixen el relat liberal de la dreta i els discursos populistes de la ultradreta, i tanmateix en l'amalgama de realitats que conformen el fenomen n'hi ha una que efectivament requereix un enfocament diferenciat: les anomenades ocupacions delinqüencials.

Les ocupacions delinqüencials són aquelles en les que l'ocupació és un mitjà per a la comissió d'un altre delictes

Com explicàvem amb anterioritat, les ocupacions delinqüencials són aquelles en les que l'ocupació és un mitjà per a la comissió d'un altre delictes, i en què habitualment el subjecte actiu és algun tipus d'estructura organitzada —grup criminal— encara que l'accés efectiu es dugui a terme individualment. El mateix caràcter delictiu de les activitats que es duen a terme a l'habitatge ocupat acostumen a marginalitzar socialment l'entorn, el que deriva en greus problemes de convivència que afecten negativament i profunda la sensació de seguretat de les comunitats. Massa vegades els grans tenidors i les entitats bancàries desatenen part de les seves obligacions com a propietaris, inclosa la presentació de denúncia en cas d'ocupació il·legal, el que, de facto, impedeix l'acció judicial, i de retruc agreuja les situacions de conflictivitat i alteració de la convivència.

En aquest sentit l'impuls legislatiu de l'executiu català també avança en direcció a compel·lir aquests propietaris a col·laborar en la garantia de drets en lloc de participar estrictament en l'especulació.

Davant d'aquesta inacció de molts dels grans tenidors el Parlament va aprovar la modificació del Codi Civil Català per tal d'habilitar els ajuntaments i les comunitats de veïns, afectats per les ocupacions delinqüencials així com aquelles que alterin greument la convivència i la pau social, per instar al poder judicial l'inici del procediment de desallotjament de l'immoble.

En aquest context l'acció del Departament d'Interior s'emmarca en el combat contra la criminalitat, mitjançant la persecució de les activitats delictives que es deriven de les ocupacions, però també en la investigació i desarticulació dels grups criminals implicats que les perpetren.

Si la preservació de la pau social és l'eix vertebrador de l'acció pública, la proximitat i la identificació de la ciutadania amb els serveis públics són la clau de volta de la detecció i gestió de conflictes emergents.

El paradigma que també té en compte la sensació de l'individu i les seves experiències com a destinatari del servei, obliga les administracions

encarregades de la provisió i gestió de la seguretat pública a reformular les seves estratègies plantejant noves formes d'implantació i desplegament operatiu, unes formes que principalment, com dèiem, giren al voltant del concepte de la proximitat, però que no renunciïn ni a la seguretat objectiva, ni als avantatges que ofereixen les estratègies formatives en col·lectius de risc, la implementació de tècniques d'explotació i anàlisi de dades, les estratègies de gestió comunicativa, i l'anàlisi d'intel·ligència i prospectiva. La proximitat parla del contacte, de la coneixença, de la coordinació, de la coresponsabilitat, de la legitimitat atorgada i sobretot de la confiança. Per tot això, les estratègies de participació ciutadana són una bona eina per a la mediació, l'assoliment de consensos i en la recuperació de la convivència.

Conclusions

Hem de tenir clar que el fenomen de l'ocupació d'immobles va més enllà de l'enfocament territorial, i les resistències polítiques de l'ordre social també són presents a l'arc parlamentari català. El capitalisme

La concepció republicana de la seguretat, holística, participativa i amb un clar enfocament social, és l'alternativa més raonable a la «securitització»

neoliberal, i els seus representants, posen el dret a la propietat per davant del dret a l'habitatge arreu convertint els habitatges en actius estrictament patrimonials. Després de la crisi econòmica de 2009 vam aprendre que, si se li dona l'oportunitat, el capital socialitza les pèrdues sense deixar de privatitzar els beneficis, per això és imprescindible establir eines de regulació del mercat que dificultin l'especulació i l'abús, especialment quan els col·lectius afectats es troben en situació de precarietat i/o vulnerabilitat, situant el focus de l'acció pública en l'eradicació de la pobresa i la marginalitat. Alhora, mitjançant l'impuls legislatiu es poden crear eines que administrin els punts de col·lisió que suposen les fronteres entre drets. Tenint en compte que les eventuais divergències poden ser un focus d'alteració de la convivència, parlar exclusivament de seguretat en el marc de les ocupacions d'immobles és una forma de desviar el focus d'atenció del relat social que hi ha al darrere. Davant d'això, la concepció republicana de la seguretat, holística, participativa i amb un clar enfocament social, és l'alternativa més raonable a la

«securitització», considerant que la seva implementació requereix una aproximació interadministrativa i l'exercici de la coresponsabilitat ciutadana.

El Govern de la Generalitat, mitjançant les autoritats de seguretat, ha assolit un ferm compromís en la lluita contra la criminalitat organitzada que treu profit de les situacions de precarietat de les famílies i també en aquelles situacions que generen conflictivitat social i alteren la convivència.

En aquest sentit hem de tenir clar que els desnonaments són activitats judicials; impedir-los no resol el problema, només l'ajorna. Per això cal implementar estratègies públiques coordinades que permetin detectar conflictes emergents i abordin les solucions abans de l'execució judicial.

No podem oblidar, també, que la lentitud dels processos judicials, i les ingerències legislatives estatals, són un feixuc llast sobre l'acció pública del Govern de Catalunya. I per tant, que qui té la palanca per al desbloqueig de la situació actual són els

poders legislatiu i judicial de l'Estat espanyol.

Malgrat tot, hem de seguir garantint l'aplicació del filtre dels principis republicans, que protegeixen la llibertat com a ideal comunitari i que impedeixen la ingerència arbitrària en la vida de les persones, en tots els aspectes de la governança però especialment en aquells que afecten els col·lectius més vulnerables de la societat. ■

■ Bibliografia

CHIODI, Sarah Isabella. «Crime prevention through urban design and planning in the smart city era: The challenge of disseminating CP-UDP in Italy: learning from Europe». *A Journal of Place Management and Development*, núm. 9, pàg. 137-152, 2016.

CUTTING CRIME IMPACT. «Toolkits» [en línia]. Disponible a: <www.cuttingcrimeimpact.eu>.

EROUKHMANNOFF, Clara. «Securitisation Theory: An Introduction» [en línia]. *A E-International Relations*, 2018. Disponible a: <www.e-r.info>.

INTERNATIONAL CPTED ASSOCIATION. «Welcome to the International CPTED Association» [en línia]. Disponible a: <www.cpted.net>.

LAKOFF, George. *No pensis en un elefant!: Llenguatge i debat polític*. Barcelona: Viena Edicions, 2011.

MARTÍ, José Luís. «El Republicanisme». *A Síntesi*, núm. 3, Diputació de Barcelona, 2002.

MENKE, Christophe. *Por qué el derecho es violento —y debería reconocerlo*. Buenos Aires: Siglo XXI Editora Iberoamericana, 2020.

ONU. «Human Security Now Final Report» [en línia]. *A CHS*, 2003. Disponible a: <www.un.org>.

PISTOR, Katherine. *El codi capital. Com la llei crea riquesa i desigualtat*. Barcelona: Saldonar, 2023.

RAMIÓ, Carles. «Els dos ingredients per una bona organització d'un ajuntament de mida mitjana» [en línia]. *A El blog de esPúblico*, 2020. Disponible a: <www.administracionpublica.com>.

TOBOSO, Mario. «Compareixença a la Comissió d'Investigació dels Atemptats de Barcelona i Cambrils». Parlament de Catalunya. 18 de setembre de 2018.

TORBISCO, Neus. «Estat de dret, democràcia i drets humans'». *A Eines*, núm. 37. Fundació Irla, 2020.

full de càlcul

Més enllà dels monopolis tecnològics. Recuperar la potència social i cognitiva de les nostres dades

vista prèvia >

Hi ha batalles polítiques que van i venen de forma cíclica. La regulació, prevenció i trencament dels monopolis privats és una d'elles. Actualment l'economia digital està fent evident que hi ha àmbits que actuen de forma monopolista i que utilitzen «eines» que no haurien de ser d'aprofitament corporatiu privat. Les dades que produïm en la societat digital són utilitzades per empreses, que pel simple fet de tenir-les, es converteixen en dominadores dels mercats. Intensificar la regulació sobre els usos de les dades és sens dubte important, però resulta també crucial invertir en el desenvolupament d'infraestructures tècniques públiques i autònomes.

Alejandra López

Filòsofa i investigadora d'art i tecnologia digital.
Guanyadora de la Beca Postdoctoral Irla 2022-2023

@Cleonike

Monopolis Tecnològics

El ràpid creixement de certes empreses tecnològiques en les últimes dècades i el seu domini rampant en el mercat sense que posseeixin competència significativa, ha fet reviure velles discussions sobre els monopolis. Entre les deu empreses amb un major valor en borsa quatre són empreses tecnològiques. S'hi troba, en primer lloc, Apple; en tercer lloc, Microsoft; Google —ara sota el paraigua d'Alphabet— ocupa el quart lloc; Amazon està en el cinquè lloc; i després s'hi troba Facebook —avui incorporada en el conglomerat Meta— en vuitè lloc.¹ Per a fer-nos una idea de la ràpida velocitat del creixement d'aquestes empreses, si prenem com a punt de partida l'índex S&P 500 —Standard & Poor's 500—, un dels índexs borsaris més importants dels EUA, i fem una inversió a un hipotètic índex GAFAM —Google, Apple, Facebook, Amazon i Microsoft— fa una dècada, el valor d'inversió s'hagués multiplicat per nou; si, per contra, l'índex exclougués les GAFAM,

1 FORBES, «The 100 largest companies in the world by market capitalization in 2022 —in billion U.S. dollars [Graph]».

la inversió únicament s'hagués duplicat.²

Aquesta situació ha generat reminiscències dels conflictes que van sorgir a la fi del segle XIX i principis del segle XX als EUA en relació amb la Standard Oil Company, l'imperi industrial de John D. Rockefeller (1839-1937) i els seus associats, que en aquells dies controlava gairebé tota la producció, refinament, comercialització i transport de petroli als EUA. Enfront de les pressions que van rebre els legisladors, diverses lleis antimonopoli van començar a sorgir cap a finals de 1880, tant a nivell estatal com federal. Però des de llavors, els criteris per a legislar en aquest terreny han estat objecte d'un intens debat. Una controvèrsia entorn al fet que no és fàcil traçar una línia divisòria clara entre pràctiques o conductes empresarials lleials que operen de manera innovadora i busquen fer créixer els seus beneficis i pràctiques deslleials que perjudiquen la competència, perquè moltes vegades buscant el primer s'incorre inevitablement en el segon.

2 RAE, «El imperio de GAFAM: ¿pueden seguir creciendo estos gigantes?».

Cap a finals de la dècada de 1930, en el context de New Deal, van ressorgir les preocupacions antimonopoli als EUA. En lloc d'intentar trobar un límit clar a aquests dos tipus de conductes com en les dècades anteriors, es va simplificar l'equació i aquest fet va determinar que el poder monopolístic ha de contrarestar-se simplement tenint en compte la grandària d'una empresa.³ La grandària en si mateix es va convertir llavors en el focus d'atenció, en la mesura que a més de suposar dificultats per a competidors, suposa també un important perill democràtic. Les grans empreses poden passar per sobre del poder polític i això és un fet que es veu clarament en la quantitat de diners que inverteixen anualment les empreses tecnològiques en lobbisme. Al 2021, Amazon va gastar-se uns 19,32 milions de dòlars en activitats de lobby,⁴ i Alphabet uns 11 milions.⁵

3 LAMOREAUX, «The Problem of Bigness: From Standard Oil to Google».

4 US SENATE, «Lobbying expenses of Amazon in the United States from 2009 to 2021 —in million U.S. dollars [Graph]».

5 US SENATE, «Lobbying expenses of Alphabet Inc in the United States from 2015 to 2021 —in million U.S. dollars [Graph]».

L'actual ortodòxia antimonopoli, preocupada pels danys als consumidors, ens ha deixat pràcticament indefensos davant altres mals resultants de la desproporcionada dimensió que pot adquirir una empresa

Aquest gir que havien pres les polítiques antimonopoli als EUA va provocar una forta reacció per part de juristes que assenyalaven que la legislació havia perdut el seu focus, que era protegir els consumidors sense importar la grandària de les empreses. Aquesta postura, sostinguda per acadèmics i juristes denominats l'«Escola de Chicago» va començar a imposar-se en els tribunals a partir de les dècades de 1970 amb la deterioració de les condicions econòmiques en aquest país. «*Simplement per a determinar si una gran empresa havia infringit les lleis antimonopoli en lloc de mesurar la quota de mercat de l'empresa, es van preguntar si l'empresa havia empitjorat la situació dels consumidors*».⁶

Des de llavors, el model de l'Escola de Chicago és el que opera de forma més generalitzada als EUA, país d'origen de totes les GAFAM. No obstant això, comencen des de fa uns anys a alçar-se veus en contra d'aquesta situació per part dels autoproclamats «Nous Brandeisians» en referència a Louis Brandeis

(1856-1941), jutge antimonopolístic. Els membres d'aquest grup afirmen que les grans empreses tecnològiques estan incorrent en pràctiques descaradament anticompetitives per a bloquejar rivals potencials i complir amb els seus objectius manipulant el sistema polític. El que més els preocupa a aquest grup d'acadèmics i especialistes és que l'actual ortodòxia antimonopoli, preocupada pels danys als consumidors, ens ha deixat pràcticament indefensos davant altres mals resultants de la desproporcionada dimensió que pot adquirir una empresa.⁷

Però, hauríem de preguntar-nos si el fet de centrar les discussions sobre els gegants tecnològics en termes de monopoli no suposa acceptar que la base de l'activitat econòmica d'aquestes empreses basada en l'explotació i mercantilització de les dades és legítima en si mateixa tal com està plantejada. El risc de tot això consisteix a assumir que darrere del desmesurat poder de les empreses tecnològiques hi ha tan sols un problema de bones o males pràctiques econòmiques. No

obstant això, prèviament a aquestes qüestions, potser hauríem de preguntar-nos si el model de negocis d'aquestes empreses és legítim o no, i si podria considerar-se únicament des d'un punt de vista econòmic o suposa també un problema polític i social. Per aquest motiu convindria indagar en quina és la naturalesa de les dades i d'on prové la seva riquesa.

El domini sobre les dades com a eix d'asimetria cognitiva

Alguns autors entenen el problema de les GAFAM en termes més amplis i sistèmics, assenyalant la centralització i instrumentalització de les dades i la informació com una nova font de poder econòmic que evidència un canvi en la pròpia manera de producció, fet que ja no podria llavors entendre's en termes de capitalisme. Cédric Durand (1975), per exemple, descriu aquesta nova manera de producció com «tecnofeudal»⁸ i McKenzie Wark (1961), ho fa en termes de «vectorialisme». Si «una

6 LAMOREAUX, «The Problem of Bigness: From Standard Oil to Google».

7 Ídem.

8 DURAND, *Tecnofeudalismo. Crítica de la economía digital*.

Amazon és capaç d'aprendre de formes eficaces d'associar mercaderies, tot anticipant-se a la demanda dels seus consumidors o suscitant-la per mitjà de recomanacions pertinents

classe capitalista posseeix els mitjans de producció, els mitjans d'organització del treball, una classe vectorialista posseeix els mitjans d'organització dels mitjans de producció. El vector té una doble forma: la forma del vector al llarg del qual la informació ha de ser encaminada —el vector extensiu—, i la forma del vector al llarg del qual la informació pot ser emmagatzemada i computada —el vector intensiu».⁹

Durand es remet a la captació de la font de dades valent-se de les metàfores territorials en què es van basar els pioners de Silicon Valley, pensant el ciberespai en termes de conquesta territorial. «Aquesta nova terra per conquistar cobreix el conjunt del que pot ser digitalitzat: imatges extretes de la videovigilància, registres de tiquets de caixa, dades d'utilització dels aparells connectats —telèfons mòbils, recintes connectats, refrigeradors, detectors de fum, termòstats, comptadors 'intel·ligents'—, transaccions i interaccions en les xarxes digitals —formularis en línia, serveis bancaris electrònics, publicacions en les xarxes socials—, dades de navegació en la Web, dades de localització,

mesures dels captors integrats als objectes —sensors en els equipaments industrials; passis de transports en comú—, passaports electrònics, mostres d'ADN... La colonització d'aquestes terres, noves i riques, en dades procedeix de dispositius tècnics i jurídics molt diversos però, en tots els casos, implica una forma d'apropiació territorial: es tracta de plantar límits allí on és possible extreure dades. És el moment extractivista en la formació del Big Data, el de la captació de les fonts».¹⁰

En el cas d'Amazon, l'anàlisi que fa aquest autor de les raons del seu creixement té a veure amb el fet que la seva activitat primordial no és la venda en línia de llibres i diversos productes, sinó en un avantatge cognitiu respecte a les formes d'accés a aquestes mercaderies. A partir de la recollida de dades personals i contextuals associades a les compres en la seva plataforma, Amazon és capaç d'aprendre formes eficaces d'associar mercaderies, tot anticipant-se a la demanda dels seus consumidors o suscitant-la per mitjà de

recomanacions pertinents.¹¹ Evidentment, aquesta capacitat i avantatge cognitiu que té Amazon sobre altres empreses es basa en el fet que posseeix la infraestructura necessària per a emmagatzemar i processar vastes quantitats de dades, i per això en realitat, més enllà d'aquesta activitat de *ecommerce*, una altra de les seves principals fonts d'ingrés avui dia són els serveis de «cloud computing» a través de Amazon Web Services (AWS).

Wark, per la seva banda, assenyala una cosa similar en relació amb la importància que té la gestió de dades per a Walmart, una empresa que en principi sembla no basar el seu èxit en la gestió de les dades però per a la qual aquest aspecte resulta crucial en el seu model de negoci. «La infraestructura de Walmart té forma de centre i ràdio, amb botigues agrupades al voltant de centres de distribució. El que és menys conegut és que té gairebé tants centres de dades com centres de distribució física, i aquests són gairebé igual de grans. La part que veuen els consumidors —els grans magatzems, els interminables cami-

9 WARK, *Capital is dead. Is this something worse?*

10 DURAND, *Tecnofeudalismo. Crítica de la economia digital.*

11 Ídem.

Des de fa un temps, ha proliferat la idea que les «dades són el nou petroli»

ons en la carretera— són l'expressió física d'un sistema logístic informatitzat que determina on estaran i què faran. Es necessita tanta infraestructura per a organitzar la informació com per a organitzar la distribució del material físic que acaba en les prestatgeries, i amb raó: aquests centres de dades han d'analitzar tots els productes i la mà d'obra en moviment i predir, d'entre totes les combinacions possibles, quina disposició de béns i mà d'obra hauria de produir-se a continuació, i a cada moment».¹² Walmart utilitza les dades dels seus compradors, i és l'anàlisi dels mateixos en el qual es basa el seu avantatge a l'hora de posicionar-se en el mercat. En paraules de l'autora, aquest intercanvi podria ser descrit com a «intercanvi asimètric»: «Tu obtens un paquet barat de dotze rotllos de paper higiènic i Walmart afegeix informació sobre les teves accions a un model predictiu que regeix les seves decisions comercials».¹³

El que resulta rellevant de tots dos casos és que en les nostres dades existeix un potencial cognitiu implícit.

12 WARK, *Capital is dead. Is this something worse?*

13 Ídem.

És a dir, les nostres dades són la base que construeix models predictius, un tipus de saber específic que es manifesta com el càlcul de probabilitats i eficiència en els procediments d'acord amb una finalitat, òbviament determinat per qui posseeix la infraestructura i els sistemes tècnics. Com més dades es posseeixin, més s'incrementaran les opcions d'aprenentatge dels algoritmes per a prendre decisions pertinents. Aquesta possibilitat d'aprenentatge automàtic a partir del processament de dades constitueix la base del model de negocis dels gegants tecnològics, que es generalitza cada vegada més, fins i tot fora de l'àmbit estrictament tecnològic, com el cas de Walmart demostra.

És en aquest model de negoci on trobem l'ús més quotidià i generalitzat dels sistemes d'Intel·ligència Artificial. Més enllà dels imaginaris i els discursos grandiloqüents en relació amb aquests sistemes, la realitat és que un dels seus usos més habituals, i amb els quals estem constantment en contacte quan naveguem en la web és el d'algoritmes que operen amb tecnologies de *machine learning* per a fer-nos arribar de forma personalitzada publicitat sobre productes comercials.

A grans trets la IA pot definir-se com «la capacitat d'un sistema per a interpretar correctament dades externes, per a aprendre d'aquestes dades i emprar aquests coneixements per a aconseguir tasques i metes concretes a través d'una adaptació flexible».¹⁴ Per tant, en el seu desenvolupament, la IA implica una dimensió quantitativa vinculada al conjunt i la quantitat de dades, a partir de la qual s'entrena per a transformar en un valor cognitiu qualitatiu. En unes certes ocasions els desenvolupadors saben com operen les màquines per a «aprendre», però en moltes altres no són capaços d'entendre-ho ni d'explicar-ho. El que sí que és sempre segur és que com més dades posseeixi una IA per a entrenar-se més precises seran les seves generalitzacions i més complexos i sofisticats seran els patrons que pugui identificar.

De fet, els últims avenços en cognició tècnica es basen més en la quantitat de dades i la seva capacitat d'emmagatzematge i processament, que en les destreses o proeses científiques

14 HAENLEIN; KAPLAN, «A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence».

Les dades no són només un derivat de nosaltres mateixos, sinó que també ens constitueixen en la mesura que intervenen en el nostre esdevenir subjectiu, social i col·lectiu

i algorítmiques, tal com volen fer-ho creure les grans companyies tecnològiques. En el seu article «L'elevat cost de la captura», Meredith Whittaker, presidenta de la Fundació Signal i directora de la facultat d'IA al Now Institute,¹⁵ il·lustra aquesta realitat amb el cas d'AlexNet, un algoritme molt eficaç en el reconeixement predictiu de patrons que va guanyar en 2012 el ImageNet Large Scale Visual Recognition Challenge, convertint-se en un referent de la història recent de la IA. No obstant això, tal com afirma l'autora, «l'algoritme AlexNet es basava en tècniques de machine learning que tenien gairebé dues dècades d'antiguitat. Però no va ser l'algoritme el que va suposar un gran avenç: va ser el que l'algoritme podia fer quan es combinava amb dades a gran escala i recursos computacionals».¹⁶ Per tant, és el potencial cognitiu implícit en l'agregació dels nostres cossos de dades el que està donant lloc als últims avanços en IA.

Aquestes empreses no sols utilitzen el poder cognitiu implícit en les nostres dades per a millorar els

seus propis serveis sinó que, en gran manera, ofereixen aquests avantatges a altres empreses que vulguin posicionar-se i fer arribar de manera efectiva els seus productes i serveis. I és en la combinació de millores comercials derivades de l'explotació de les nostres dades per a si mateixes, com per a altres corporacions a través de la mercantilització i venda d'aquestes dades, que aquestes empreses han aconseguit establir-se com el que són: monopolis, feus o vectors.

Recuperar la potència social i cognitiva de les nostres dades

Arribats aquí, la qüestió seria preguntar-nos què són les dades i per què són font de riquesa. Des de fa un temps, ha proliferat la idea que les «dades són el nou petroli», com si es tractés d'un nou tipus de recurs a ser explotat. En un article de *The Economist* s'afirmava: «Una NOVA matèria primera genera una indústria lucrativa i de ràpid creixement, la qual cosa porta als reguladors antimonopoli a intervenir per a frenar als qui controlen el seu flux. Fa un segle, el recurs en qüestió era el petroli. Ara els

gegants que comercien amb dades, el petroli del segle XXI, susciten preocupacions similars».¹⁷ L'assumpte dels gegants tecnològics deixaria llavors de ser un problema una vegada que, com diu el mateix article, les autoritats antimonopoli revisin els criteris que s'havien creat en l'era industrial per al tipus de matèria primera que era el petroli i l'actualitzin tenint en compte les especificitats d'aquesta nova matèria primera constituïda per dades massives.

Aquesta visió de les dades com a matèria primera suposa un enteniment instrumental d'aquestes, com si es tractessin d'una cosa externa a nosaltres mateixos. Així mateix, les dades no són només un derivat de nosaltres mateixos, sinó que també ens constitueixen en la mesura que intervenen en el nostre esdevenir subjectiu, social i col·lectiu. I és justament per aquesta raó que les dades posseeixen tant de valor. Segons Cédric Durand (1975), «els Big Data no són tot el social, però són una cosa social. Procedeixen d'un moviment dialèctic: en un primer temps, cris-

15 WHITTAKER, «The Steep Cost of Capture».

16 Ídem.

17 THE ECONOMIST, «The World's Most Valuable Resource Is No Longer Oil, but Data».

Les dades no són simplement una realitat externa a nosaltres mateixos, alguna cosa apropiable, comercialitzable i explotable, sinó més aviat alguna cosa que ens constitueix

*tal·lització simbòlica de la potència col·lectiva captada en les regularitats estadístiques; després retroacció d'aquesta sobre els individus i els seus comportaments».*¹⁸ És aquest aspecte social el que constitueix la seva riquesa: «*En el moviment ascendent de caça de les dades, el que es tracta de capturar no són fonamentalment les dades mateixes, sinó més aviat allò que encobreixen com a potència social. Un moviment descendent on aquesta potència investeix els individus, estén la seva capacitat d'acció dotant-los dels recursos cognitius de la força col·lectiva. Però aquest retorn de la potència social opera sota el domini dels poders que l'estructuren: així, l'individu és simultàniament augmentat de la potència social restituïda pels algorismes i disminuïda en la seva autonomia per les maneres de restitució*».¹⁹ En aquesta mateixa línia Kate Crawford (1976) planteja que el problema és que les pràctiques extractivistes de dades i construcció de *datasets* per a entrenar models predictius es basen en una captura que comercialitza el que abans formava part del patri-

moni comú, la qual cosa suposa un saqueig de l'espai públic.²⁰

S'obren llavors interrogants referits a com respondre políticament davant aquesta situació. Com col·lectivitzar i apropiar-nos del potencial cognitiu de les nostres dades i procurar espais públics digitals lliures de pràctiques de mercantilització? Per a això, potser ens és d'utilitat començar a pensar la nostra relació amb les dades en termes d'un desdoblament tècnic i una ampliació de l'espectre de la nostra realitat corporal. És a dir, posar l'accent en el fet que les dades no són simplement una realitat externa a nosaltres mateixos, alguna cosa apropiable, comercialitzable i explotable, sinó més aviat alguna cosa que ens constitueix, i que per això mateix ha de ser objecte de dret, de governança democràtica i de polítiques públiques. Entendre les dades com a «cos de dades» pot constituir un terreny fèrtil per a afermar i millorar les eines normatives en matèria de regulació i legislació sobre l'ús i la protecció d'aquests, així com desenvolupar polítiques i

infraestructures públiques que contribueixin a gestionar democràticament les diverses facetes de la vida en entorns digitals.

El Reglament General de Protecció de Dades de la UE (GDPR) ha suposat un gran avanç respecte a l'ús i tractament de les dades personals. Mentre que la normativa nord-americana les tracta gairebé com qual-sevol altra mena de dada; a la UE estan emmarcades dins dels drets fonamentals referits a les persones. Això ha suposat que les empreses hagin d'adaptar els seus serveis a les exigències de les lleis europees. No obstant això, la solució del consentiment com a última resposta als problemes de privacitat no sembla suficient, ni tampoc constitueix un recurs pràctic per als usuaris. Sobre aquesta primera base que ha situat la GDPR es fan necessàries més discussions polítiques i determinacions col·lectives sobre els usos legítims d'aquesta mena de dades que operin per defecte per a evitar que els individus es vegin constantment en situació de decidir de manera individual de quina manera desitgen compartir les seves dades i per a quina finalitat cada vegada que

18 DURAND, *Tecnofeudalismo. Crítica de la economía digital*.

19 Ídem.

20 CRAWFORD, *Atlas of AI. Power, Politics and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*.

Intensificar la regulació sobre els usos de les dades és sens dubte important, però resulta també crucial invertir en el desenvolupament d'infraestructures tècniques públiques i autònomes

entren a un lloc web, descarreguen una aplicació, instal·len un programari o utilitzen algun dels serveis en plataformes digitals. Lligada a la noció de cos de dades ha d'existir una voluntat i responsabilitat política per assumir problemes associats a la ciutadania digital. D'una banda, per a prendre decisions d'ordre generalitzat; i, de l'altra, per a oferir solucions tècniques més efectives de cara a gestionar aquells aspectes que sí que són pertinents deixar en mans dels individus.

D'altra banda, conceptualitzar les dades com a «cos» reabilita les discussions en aquest àmbit per a ampliar l'espectre de protecció a allò que ens constitueix com a cos personal i col·lectiu. És a dir, no sols limitar-nos a les dades que es refereixen a característiques específiques d'un individu particular, sinó a dades que poden no ser personals però que contribuïm a generar de manera col·lectiva, o bé, a dades referides a béns comuns. Pensem, per exemple, en la importància que aquestes dades adquireixen per a les tecnologies de modelització climàtica, les dades dels oceans, espais aeris, flux de trànsit a les ciutats... El potencial cognitiu dels

nostres espais comuns serà explotat per empreses privades que després vendran als nostres governs solucions tecnològiques per a bregar amb la crisi climàtica i mediambiental?

Intensificar la regulació sobre els usos de les dades és sens dubte important, però resulta també crucial invertir en el desenvolupament d'infraestructures tècniques públiques i autònomes. Els mecanismes de regulació es queden en una actitud defensiva, però la resposta per part dels governs, institucions, partits polítics i agents de la societat civil ha de suposar també una dimensió proactiva que permeti que els beneficis associats al potencial cognitiu implícit en els nostres cossos de dades torni a la societat i trenqui el vincle de dependència amb empreses, els propòsits de les quals —sens dubte legítims en el seu ADN com a corporacions— és la rendibilització de la seva activitat. Cal preguntar-nos, per exemple, si hauríem de renunciar a la possibilitat de qualsevol tipus de benefici social dels sistemes d'IA, o si el que necessitem és replantejar aquestes tecnologies com a cognició tècnica lligada i derivada als nostres cossos de dades, de manera

que també pugui assumir-se el seu finançament i desenvolupament des de bases socials i estatals, a partir de projectes socials concrets i validats de manera col·lectiva i democràtica.

Parlar del cos de dades suposa, en última instància, posar en relleu el vincle entre dades i vida. Així com el cos biològic conté una dimensió productiva i una altra reproductiva, el cos de dades també suposa totes dues dimensions. Les dades, en tant que desdoblament subjectiu, representen la forma en la qual la vida se sosté i es reproduïx en els entorns digitals. Els cossos de dades no estan vius però no deixen per això d'estar vitalment relacionats amb la nostra vida íntima, social, afectiva o política. El que les plataformes i grans companyies tecnològiques estan invisibilitzant és justament el vincle reproductiu i productiu entre vida i dades.

La interdependència entre reproducció social i producció del capital, que s'ha encarregat de visibilitzar el feminisme socialista, es fa també present en les problemàtiques associades als nostres cossos de dades.

Les dades, en tant que desdoblament subjectiu, representen la forma en la qual la vida se sosté i es reproduceix en els entorns digitals

En aquest sentit, és legítim reclamar i organitzar-nos per a contribuir al fet que les condicions d'aquesta reproducció social pugui tenir lloc fora dels marcs de rendibilització la vida datificada des d'infraestructures i plataformes públiques, autònomes i/o cooperatives. ■

■ Bibliografia

CRAWFORD, Kate. *Atlas of AI. Power, Politics and the Planetary Costs of Artificial Intelligence*. Londres: Yale University Press, 2021.

DURAND, Cédric. *Tecnofeudalismo. Crítica de la economía digital*. Adrogué: La cebra / Donostia: Kaxilda, 2021.

FORBES. «The 100 largest companies in the world by market capitalization in 2022 —in billion U.S. dollars» [en línia]. A *Statista*, de 12 de maig del 2022. Disponible a: <www.statista.com>.

HAENLEIN, Michael; KAPLAN, Andreas. «A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence» [en línia]. A *California Management Review*, núm. 61 (4), pàg. 5-14, 2019. Disponible a: <www.journals.sagepub.com>.

LAMOREAUX, Naomi R. «The Problem of Bigness: From Standard Oil to Google». A *Journal of Economic Perspectives*, vol. 33, núm. 3, pàg. 94-117, 2019.

RAE, Philip. «El imperio de GAFAM: ¿pueden seguir creciendo estos gigantes?» [en línia]. A *RankiaPro*, de 23 de setembre del 2020. Disponible a: <www.rankiapro.com>.

THE ECONOMIST. «The World's Most Valuable Resource Is No Longer Oil, but Data» [en línia]. A *The Economist*, de 6 de maig del 2017. Disponible a: <www.economist.com>.

US SENATE. «Lobbying expenses of Amazon in the United States from 2009 to 2021 —in million U.S. dollars» [en línia]. A *Statista*, de 16 de febrer del 2022. Disponible a: <www.statista.com>.

US SENATE. «Lobbying expenses of Alphabet Inc in the United States from 2015 to 2021 —in million U.S. dollars» [en línia]. A *Statista*, de 16 de febrer del 2022. Disponible a: <www.statista.com>.

WARK, McKenzie. *Capital is dead. Is this something worse?* Londres / Nova York: Verso Books, 2019.

WHITTAKER, Meredith. «The Steep Cost of Capture» [en línia]. A *Interactions*, XXVIII (6), desembre 2021, pàg. 52. Disponible en línia: <www.dl.acm.org>.

arxiu

Salvador Seguí, el Noi del Sucre. Del líder al mite

vista prèvia >

Salvador Seguí és un dels grans noms del sindicalisme català. Defensor de l'anarquisme sindical, advocava per la unió del republicanisme catalanista d'esquerres en el front polític, on hi tenia grans amics com Francesc Layret i Lluís Companys, fet que el va convertir en un personatge complex i polièdric. Líder de la CNT en les primeres dècades del segle XX, va ser assassinat pels pistolers de la patronal durant els anys de plom de Barcelona. La seva memòria persisteix com la d'una de les persones clau per entendre els anys posteriors a la Gran Guerra a Catalunya.

Teresa Abelló

Professora d'Història de la Universitat de Barcelona

teresaabello@ub.edu

El 10 de març del 2023 s'han complert cent anys de l'assassinat de Salvador Seguí (1886-1923), un dels dirigents més importants de l'anarcosindicalisme català i, sens dubte, el més carismàtic. Seguí, conegut amb el sobrenom de El Noi del Sucre, fou un personatge destacat al qual és imprescindible referir-se quan es parla de la història política i social de la Catalunya del primer quart del segle XX. Sobre ell s'han escrit un bon nombre de notes i aproximacions biogràfiques que aporten llum sobre la seva trajectòria i el seu pensament, però difícilment aconseguen transmetre la complexitat del personatge. Tots els escrits el descriuen com un home de gran envergadura física, amb una personalitat forta i un gran predicament entre les masses treballadores; un ésser humà amb un fort sentit de la justícia social i entregat a la causa obrera. Amb tot, malgrat aquests reconeixements i la mitificació que va seguir a la seva mort, fou també un personatge força controvertit en la seva època, però el seu ignominiós assassinat i les circumstàncies històriques que van condicionar l'evolució de la CNT al llarg de les dècades següents,

van contribuir a l'exaltació de la seva figura: el crim va consolidar la defensa apassionada dels seus admiradors i va arrastrar els adversaris, que eren molts, cap a l'elogi. A partir d'aquí, es va construir un mite sobre el que ja no hi podia haver debat.

En línies generals la seva biografia és sobradament coneguda. Salvador Seguí i Rubinat, era fill únic d'una família de treballadors de la localitat lleidatana de Tornabous,¹ a l'Urgell. Ben aviat la família es traslladà a Barcelona i s'instal·là al barri del Raval, al centre de la ciutat, prop de les Rambles, en l'anomenat Districte V o més popularment el *Barri Xino*. Aquest fou l'espai on Salvador Seguí va créixer i on trobà la mort. Les referències sobre la seva infància el presenten com un xaval poc donat a l'estudi, que de jove començà a treballar en diferents oficis, fins adoptar el de pintor de parets. Al temps, inquiet i vitalista com era, començà a freqüentar cercles obreristes assistint a mítings i espais de trobada d'obrers on aviat

¹ Sempre s'ha donat aquesta localitat com el lloc on va néixer Salvador Seguí; tanmateix, l'anotació del Registre Civil, el situa com a nascut a Lleida.

fou conegut amb el sobrenom de El Noi del Sucre.²

Formació i catalanitat

El contacte amb els cercles obreristes va fer que molt aviat s'aficionés a la lectura, sobretot a la literatura revolucionària, la qual cosa li donà una formació autodidacta que li va permetre superar una escolarització deficient, fins acabar modelant una personalitat culta i original, amb un notable atractiu. Es va educar a les tertúlies del cafès del Paral·lel, sobretot a la del *Café Español*, a les conferències de l'Ateneu Enciclopèdic —sovint seguides d'animats debats— i també a la presó, que va conèixer per primera vegada amb només disset anys; durant les estades als centres penitenciaris es va nodrir de lectures, que va poder fer de manera assossegada. A l'Enciclopèdic va

² L'origen del sobrenom és confós. Josep M. Huertas recull les diverses versions: uns fan referència a que quan va començar a freqüentar cercles obreristes, militants més grans li deien que era un «noi de sucre» referint-se a la seva edat; altres ho atribueixen a la seva afició a menjar-se els terrossos de sucre que li servien als bars amb el cafè. Però, en una entrevista recollida per Huertas, Seguí, rient-se de les versions, va afirmar que se l'havia posat ell. Vegeu HUERTAS, *Salvador Seguí: el Noi del Sucre*.

La catalanitat era consubstancial en bona part del moviment obrer anarquista català i, per tant, comporta la impossibilitat de dissociar el catalanisme de les classes populars i obreres

conèixer intel·lectuals —com Jaume Brossa (1875-1919)— i polítics —com Marcel·lí Domingo (1884-1939)—, aleshores jove estudiant republicà, o la figura més consagrada de Francesc Layret (1880-1920) que acabarien sent fonamentals en la seva formació, i amb els que es relacionaria de manera continuada mentre s'anava convertint en el destacat dirigent anarquista que acabaria sent.

Un dels intel·lectuals que més interès va despertar en el jove Seguí, i que seria clau en la concreció del seu catalanisme, fou el mallorquí Gabriel Alomar (1873-1941). En ell va trobar una complicitat natural i es va sentir part d'una mateixa cultura vital, malgrat les discrepàncies polítiques. Alomar era col·laborador assidu de *El Poble Català*. Aquest periòdic va exercir una lloable labor catalanitzadora entre una part de la classe obrera que fins aleshores s'havia format quasi exclusivament en lectures d'autors castellans o amb obres d'escriptors estrangers traduïdes al castellà. En aquest context Alomar representava un altre món: s'expressava de manera culta en català —la llengua que molts parlaven— sobre temes importants

que captaven l'interès dels treballadors. Alomar i *El Poble Català* parlaven de catalanisme republicà, de federalisme, de socialisme, i feien referència a la Revolució Francesa i als Drets de l'Home, elements amb els que sintonitzava el món obrer; en definitiva parlaven d'un catalanisme proper que tenia poc a veure amb els discursos historicistes i la política administrativa, representada pel catalanisme conservador de la Lliga, que la classe obrera intuïa molt allunyats de la seva realitat.

El posicionament de Salvador Seguí respecte el catalanisme és un dels temes que han generat debat entre defensors i detractors del Noi del Sucre. Emili Salut, anarquista i amic personal de Seguí, qualifica la catalanitat del Noi del Sucre de «racial i profunda».³ En aquest sentit, el desaparegut Josep Termes (1936-2011), en el conjunt de la seva obra ha destacat que la catalanitat

3 Emili Salut va escriure unes memòries en què descriu l'ambient obrer de la Barcelona de les primeres dècades del segle XX, especialment del Districte V. En el llibre dedica capítols sencers a Seguí. En fa un elogi sincer, alhora que és crític amb molts dels panegírics i escrits apologetics que es van publicar després del seu assassinat. Vegeu SALUT, *Vivers de revolucionaris. Apunts històrics del districte cinquè*.

era consubstancial en bona part del moviment obrer anarquista català i, per tant, comporta la impossibilitat de dissociar el catalanisme de les classes populars i obreres. Analitzant la trajectòria de Seguí aquest plantejament es confirma, en el marc de la seva lluita hi havia la consolidació d'un moviment obrer català que ell veia indissoluble de la constitució d'un republicanisme catalanista d'esquerres que servís com a nexa d'unió de la societat catalana. D'aquí la seva amistat personal amb polítics republicans com Francesc Layret, Marcel·lí Domingo, Lluís Companys (1882-1940), Joan Casanovas (1890-1942), Oriol Martorell i altres.

Militància

D'idees anarquistes, Seguí va començar a participar en les lluites obreres quan era un adolescent, i aviat es va manifestar com un decidit opositor a la demagògia anticatalanista practicada pels seguidors d'Alejandro Lerroux (1864-1949), que encara dominaven la Barcelona obrera d'aquells anys; amb ells, Seguí va tenir diversos enfrontaments que el van acabar portant a la presó.

El seu lideratge agafà pes durant el període d'agitació revolucionària de 1916-1917 que afectà bona part d'Europa, i també l'Estat espanyol

D'acord amb el seu ideari, milità a les files de la CNT des del moment de la seva fundació al 1910, però el seu activisme començà a destacar els anys de la Guerra Europea: fou secretari de l'Ateneu Sindicalista de Barcelona, assistí al congrés pacifista convocat a El Ferrol al 1915 per l'*Ateneo Sindicalista* d'aquella ciutat, i aquell mateix any va ser elegit per presidir la federació del ram de la construcció de la CNT de Barcelona.

El seu lideratge agafà pes durant el període d'agitació revolucionària de 1916-1917 que afectà bona part d'Europa, i també l'Estat espanyol. La primavera del 1917, quan encara no s'entreveia el final de la Gran Guerra, en molts centres industrials europeus ja es van començar a produir amplis moviments de protesta contra aquest conflicte armat i contra els governs dels estats bel·ligerants, amb una intensitat i violència que en molts casos permet qualificar-los d'autèntics moviments revolucionaris. A l'Estat espanyol, país neutral però no aliè a la guerra, les condicions de vida, ja de per si precàries, d'una part important de la població, es van veure agreujades durant el conflicte per les noves condicions

que la Guerra va imposar a l'activitat econòmica. En aquest context, l'estiu del 1917, en un marc de crisi politicomilitar, va tenir lloc a l'Estat espanyol la primera gran vaga revolucionària del segle.

La conflictivitat, però, havia començat anys abans; des de l'estiu del 1914, la CNT anava parlant de posar en marxa la tàctica de la vaga general, aspecte amb què coincidia la UGT de Francisco Largo Caballero (1869-1946). Aquesta convergència va conduir a iniciar contactes directes entre les dues centrals sindicals que portarien a accions conjuntes en protesta per l'encariment de la vida. En aquella conjuntura, Seguí va defensar la unitat obrera, i la seva incansable activitat li va fer agafar nom i prestigi. Els anys següents, fins a la seva mort, s'imposaria com l'home indispensable de l'obrerisme català i es revelaria com el dirigent més influent de la CNT.

Seguí formava part del nucli de dirigents que havien de desplaçar els que havien orientat els primers anys de la Confederació, portant-la cap a la models organitzatius més eficients. En aquest sentit, va tenir un paper destacat en el congrés de

la Confederació Regional del Treball de Catalunya, el Congrés de Sants —juny-juliol 1918—, on es va decidir impulsar els Sindicats Únics o d'Indústria en substitució dels d'ofici. En el nou model, tots els treballadors de cada empresa estarien afiliats al mateix sindicat i no en diversos segons els respectius oficis. En aquell congrés, Salvador Seguí va ser elegit secretari general de la CNT catalana. Els anys següents es va manifestar com un home d'idees anarquistes, però de talant pactista, i es va esforçar per fixar posicions d'ordre pràctic posposant els inevitables i reiteratius debats de caràcter ideològic i teòric, tan comuns a l'anarquisme i a l'obrerisme en general. Per a Seguí es tractava d'articular un moviment llibertari massiu i potent, dirigit per gent que no quedés presonera en el debat doctrinari. Calia buscar efectivitat: instar a tots els treballadors a sindicar-se, i basar la reestructuració de la CNT en les agrupacions locals i comarcals.

Líder sindical

El model organitzatiu imposat a Catalunya s'havia de traslladar a

L'escena del discurs de Seguí a les Arenes forma part de la llegenda que acompanya el Noi del Sucre i de la història de l'obrerisme

tot l'Estat espanyol, i amb aquest objectiu la CNT catalana va portar a terme una intensa campanya de propaganda per tot l'Estat que acabaria abruptament quan el Govern, presidit pel Comte de Romanones (1863-1950), va suspendre les garanties constitucionals —gener 1919— arran de la campanya proestatut que s'havia iniciat a Catalunya. En aquelles circumstàncies, tots els participants a la gira de propaganda anarquista van ser empresonats, entre ells Seguí. El Noi del Sucre va romandre pres al vaixell *Pelayo* fins el mes de març, quan fou tàcticament alliberat, juntament amb la resta de detinguts, en ple conflicte de la vaga de La Canadencia, a temps per participar en l'assemblea obrera que havia de ratificar el principi d'acord que havia de posar fi a la vaga. Allí, en la multitudinària reunió celebrada a la plaça de toros de les Arenes, davant un públic enfervorit d'entre 20.000 i 35.000 persones, segons les fonts, Seguí, determinat a aconsellar una treva de pacificació enmig d'una tempesta d'odis i passions, feu la seva intervenció pública més cèlebre i compromesa. Tots els oradors que anaven intervenint recomanaven acceptar l'acord, però les protestes i els

crits de «traïdors» i «reformistes» dirigits als que parlaven dominaven per sobre de tot. Finalment Seguí va prendre la paraula i amb una actuació ferma que no admetia rèpliques, posant els assistents en la disjuntiva de tornar a la feina o anar de manera immediata cap a la revolució, va aconseguir que s'acceptés l'acord. L'escena del discurs de Seguí a les Arenes forma part de la llegenda que acompanya el Noi del Sucre i de la història de l'obrerisme. És descrita amb admiració pels diversos testimonis i relatada en termes similars per tots els que, en un moment o altre, han escrit traços biogràfics de Seguí. Emili Salut, en les memòries ja citades, ens deixa un dels retrats més interessants que s'han escrit. Salut era a les Arenes i va veure —i en els seus ulls hi hem de veure els de milers de persones— la grandesa i magnetisme del líder i, també, va ser conscient de les amenaces que l'envoltaven. Ho descriu així: «*despullat de vanitosa demagògia, sense afectació i amb els braços desplegats, amb gest natural d'un caient conciliatori, el coll inflat, la veu potent i la dicció enèrgica; enfrontat enmig d'una grandiosa multitud que imposava, descontenta i ambientada per la violent*

repressió i pels sagnants atemptats d'aquells dies i força influenciada també per la intransigència anarquista del tot o res, d'un important sector llibertari que aquella nit feia acte de presència en el míting, i que foren els mateixos grups que tan despietadament varen combatre la intervenció de Seguí quan el projecte de la disputadíssima Comissió Mixta [es refereix a la comissió patrons-obrers que es crearia mesos més tard, amb finalitat conciliatòria], i que aquella nit memorable eren alguns dels mateixos grups llibertaris que també s'oposaven a les conclusions pacificadores que l'orador proposava a la gloriosa Assemblea. [...] en aquell acte hagué d'escoltar com milers de veus protestaven el seu discurs, ple de serenitat, pronunciat en crítics i perillosos moments per l'organització sindicalista».⁴ La resolució del conflicte de La Canadencia fou un triomf dels Sindicats Únics i de l'obrerisme, però un triomf breu; al cap de pocs dies es repreneia la vaga, es tornaven a suspendre les garanties constitucionals i les posicions s'endurien. Què havia passat? Els incompliments de l'acord per part de govern espa-

4 SALUT, *Vivers de revolucionaris*, p. 130-131.

Amb la resolució del conflicte de La Canadenca, Seguí començava un envit que en el si de la CNT oposava sindicalisme a radicalisme

nyol respecte a l'alliberament dels vaguistes empresonats, va servir d'excusa per exigir la continuïtat de la política de confrontació animada pels grups anarquistes més radicals i dels delegats sindicals contraris a les solucions concordades per Salvador Seguí amb el govern estatal. La Patronal barcelonina, contrària a tot possible acord, declarà el *lock-out* general que portà milers de treballadors a l'atur. Era l'inici d'una altra guerra que tenia caràcter de mútua represàlia entre autoritats, patrons i sindicalistes, amb especial incidència als carrers de Barcelona, i que va comportar centenars de morts, entre ells Salvador Seguí.

Consens i dissens

Amb la resolució del conflicte de La Canadenca, Seguí començava un envit que en el si de la CNT oposava sindicalisme a radicalisme, el qual, si bé va guanyar formalment, mai va acabar de resoldre. L'ambient general era favorable a Salvador Seguí però els seus adversaris, relacionats amb els grups més puristes i crítics amb el model sindicalista defensat per ell, van posar en marxa

una campanya d'atacs sobre ell fins arribar a elaborar un dossier sobre una suposada traïció. Seguí va haver de respondre les acusacions en un acte celebrat a l'Ateneu Sindicalista davant d'un auditori en el que quasi tots els assistents li eren hostils, i la realitat és que si bé va mantenir el seu lideratge no va aconseguir imposar la seva visió als anarquistes més radicals. Els enfrontaments foren especialment visibles, i no sempre favorables a Seguí, per exemple a l'octubre del 1919, quan Seguí va planejar l'acceptació inicial de les Comissions Mixtes de Treball, constituïdes per representants obrers i patronals, per tal de solucionar els conflictes laborals mitjançant conciliació, i que finalment fou rebutjada per la CNT. Es tornarien a posar de manifest al mes de desembre, al Congrés de la CNT celebrat a Madrid, on es va decidir, en contra de l'opinió inicial de Seguí, l'adhesió provisional a la III Internacional —comunista—, l'ajornament d'unió i entesa amb la UGT i la proclamació del comunisme llibertari com a meta de la CNT. I encara a la Conferència Nacional de la CNT, celebrada clandestinament a Saragossa el juny del 1922, quan es retirà l'adhesió a la III Internacional

i els sindicalistes tornaren a recuperar el control del sindicat, amb moltes controvèrsies. A la fi, Salvador Seguí va exercir un lideratge actiu i combatiu en el període més dur i conflictiu de la CNT a Catalunya i, en conseqüència, la seva trajectòria no és lineal ni simplista. Dins de la CNT es va enfrontar a les pressions dels grups anarquistes més radicals i a les ingerències d'elements comunistes. En l'àmbit sindical advocava per la unió dels treballadors i en un terreny més polític, va defensar la necessitat, pel bé dels sindicats, de la concreció d'un catalanisme d'esquerres que pogués plantar cara al catalanisme regionalista i conservador de la Lliga.⁵ El resultat és que sobre la vida i actuació de Seguí destaquen dos fet clau i d'interpretació polèmica; per un costat, el possible reformisme i allunyament de l'anarquisme més radical i, per altre, el seu posicionament favorable a una entesa amb el

⁵ Seguí defensava la necessitat d'establir aliances estratègiques. Va manifestar en diverses entrevistes i discursos—un exemple seria la Conferència a l'Ateneu de Madrid a l'octubre del 1919— que la classe obrera actuava en política: no era antipolítica, sinó antipolítica burgesa, i pel bé dels sindicats calia buscar aliances en el republicanisme d'esquerres, aquí, amb el catalanista. Vegeu MOLAS, *Salvador Seguí. Escrits*, pàg. 10-14 i 44-53.

Ell i Francesc Comas, un company de militància, van caure víctimes dels trets del pistolero Inocencio Fedec

republicanisme catalanista d'esquerreres, i relacionat amb això la seva relació amb el catalanisme. Aquestes circumstàncies, i la poca documentació a l'abast, han condicionat el que s'ha anat escrivint sobre ell.

Una primera biografia va ser la que va publicar al 1930 el que havia estat amic i company de militància, Josep Viadiu.⁶ Després de la Guerra Civil van aparèixer diversos fulletons que lloaven la seva figura impulsats per editorials estrangeres —París i Mèxic DF— relacionades amb l'exili militant. El gruix de publicacions sobre la seva persona es va produir al llarg de la dècada del 1970 amb l'aparició de recordatoris signats per exiliats cenetistes o propers a CNT —Heleno Saña, José Peirats, Hermoso Plaja...— i per historiadors que van escriure biografies i llibres recopilatoris d'articles signats per Salvador Seguí —Manuel Cruells, Xavier Cuadrat, Josep M. Huertas, Antonio Elorza, ...—⁷ fins a acostaments més recents al seu pensament,⁸

estudis novel·lats sobre la seva vida,⁹ biografies gràfiques o narracions en forma de còmic.¹⁰ Seguí és reconegut per tothom com un gran orador; hom afirma que als mítings es posava l'auditori a la butxaca, però hi ha més prevenció sobre el seu talent com escriptor. Tenim nombrosos articles signats per Seguí, alguns recollits en antologies que es van editar als anys setanta,¹¹ però subsisteix el dubte sobre si foren escrits per ell, o bé per qui fou el seu amanuense, Josep Viadiu, fidel transcriptor de les seves idees i parlaments. En aquesta línia Salvador Seguí fins i tot va arribar a signar una novel·leta, *Escuela de rebeldía*. El pensament de Seguí també ens ha arribat a través de les diverses entrevistes que se li van fer al llarg dels anys que va dirigir la CNT, i que van ser publicades en diferents periòdics. En el mateix sentit, dels seus discursos amb més càrrega ideològica —el que va fer al pati del castell de La Mola quan

estava pres, i els que va pronunciar a la *Casa del Pueblo* de Madrid, que tant van seduir els republicans d'esquerra de la capital estatal— no hi ha cap transcripció literal, solament interpretacions a partir de notes publicades per testimonis i periodistes presents als actes. Sistemàticament es fa referència a una intensa activitat epistolar del Noi del Sucre durant els seus empresonaments, però una vegada més les circumstàncies van en contra de l'investigador i més enllà d'alguna nota publicada als diaris, pràcticament no s'ha conservat correspondència. Tot plegat dificulta aprofundir en la biografia del que fou el dirigent més important de l'anarcosindicalisme català.¹²

L'assassinat

En el temps complex que va viure, Salvador Seguí passà llargues temporades a la presó. La darrera

6 VIADIU, *Salvador Seguí. Noy del sucre*.

7 Una valoració exhaustiva de la bibliografia publicada sobre Salvador Seguí a: ABELLÓ, «Tópicos, utilización y revisión historiográfica en torno a una figura carismática: el ejemplo de Salvador Seguí».

8 DIEZ, *El pensamiento político de Salvador Seguí*.

9 SOLER, *Apóstoles y asesinos. Vida, fulgor y muerte del Noi del Sucre*.

10 JUSTE DE NIN, *El Noi. Vida i mort d'un home lliure*; GÁLVEZ i LÓPEZ, *8HORES. El Noi del sucre i la vaga de La Canadencia*.

11 MOLAS, *Salvador Seguí; escrits*; ELORZA, *Artículos madrileños de Salvador Seguí*.

12 Seguí deixà empremta entre els que l'havien conegut. A tall d'exemple, el destacat revolucionari francès Victor Serge —primer anarquista i després comunista— va tractar Seguí durant una estada a Barcelona i, tal com va reflectir en les seves memòries, li va produir un gran impacte, fins el punt que s'hi va inspirar per construir el personatge líder-salvador de «Dario», el protagonista de la novel·la *Naissance de notre force*. Paris: Rieder, 1931.

La mort pels ideals els uní a tots tres [Layret, Seguí i Companys], igual que ho havia fet el somni d'una Catalunya més social

detenció es va produir el novembre de 1920, en el marc de violència social desencadenat després de la vaga de La Canadenca, el mateix dia que fou assassinat Francesc Layret. Va ser traslladat a Maó i va romandre a la presó de La Mola fins a l'abril de 1922. En tornar a Barcelona es trobà una CNT castigada per la desaparició de molts sindicalistes, víctimes dels enfrontaments amb els pistolers dels Sindicats Lliures —el grup armat que va formar la patronal per combatre el sindicalisme—, dividida i radicalitzada. Un any més tard, el 10 de març de 1923, seria assassinat. Ell i Francesc Comas, un company de militància, van caure víctimes dels trets del pistolero Inocencio Feced, que es vantà públicament de la quantitat que havia cobrat per matar al Noi del Sucre i mai va ser processat per aquest fet.

La mort de Seguí va impactar tothom, com ho havia fet la de Francesc Layret uns anys abans. Totes dues van deixar una profunda empremta en la societat catalana. Anys més tard, quan durant la República se'ls hi van retre diversos homenatges, l'antic company i aleshores ja President de la Generalitat, Lluís

Companys, no s'estava de repetir que els vertaders culpables d'ambdós assassinats no van ser els executors dels atemptats, sinó tots aquells poders fàctics i econòmics que havien creat el clima favorable als carrers de Barcelona per als brutals assassinats. En qualsevol cas, la mort pels ideals els uní a tots tres, igual que ho havia fet el somni d'una Catalunya més social. ■

■ Bibliografia

ABELLÓ, Teresa. «Tópicos, utilització i revisió historiogràfica en torno a una figura carismàtica: Salvador Seguí».

A Naciones en el Estado-Nación: la formación cultural y política de naciones en la Europa contemporánea. Barcelona: Flor edicions, 2014.

CRUELLES, Manuel. *Salvador Seguí, El Noi del Sucre*. Barcelona: Ariel, 1974.

DIEZ, Xavier. *El pensament polític de Salvador Seguí*. Barcelona: Virus, 2016.

ELORZA, Antonio. *Artículos madrileños de Salvador Seguí*. Madrid: Cuadernos para el Dialogo, 1976.

GÁLVEZ, Pepe; LÓPEZ TRUFET, Alfons. *8HORES. El Noi del Sucre i la vaga de La Canadenca*. Lleida: Pagès editors, 2021.

HUERTAS, Josep M. *Salvador Seguí, El Noi del Sucre. Materials per a una biografia*. Barcelona: Laia, 1974.

JUSTE DE NIN, Lluís. *El Noi. Vida i mort d'un home lliure*. Barcelona: Trilita Edicions, 2019.

MARTI, Jordi (ed.). *Salvador Seguí. El colós de l'anarquisme*. Tarragona: Lo Diable Gros Edicions : 2021.

MOLAS, Isidre. *Salvador Seguí, escrits*. Barcelona: Edicions 62, 1974.

SALUT, Emili. *Vivers de revolucionaris. Apunts històrics del districte cinquè*. Barcelona: Llibreria Catalònia. 1938. [Barcelona: EL Lokal. 2017].

SOLER, Antonio. *Apóstoles y asesinos, Vida, fulgor y muerte del Noi del Sucre*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2016.

TERMES, Josep. *Història del moviment anarquista a Espanya (1870-1980)*. Barcelona: L'Avenç, 2011.

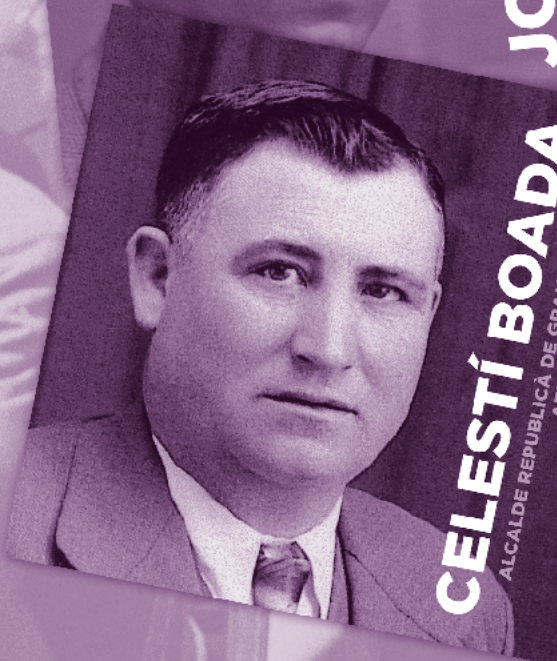
VIADIU, Josep. *Salvador Seguí. Noy del Sucre*. València: Cuadernos de Cultura, 1930.

JOAN SELVES
DE L'ALCALDIA REPUBLICANA DE MANRESA
A GOVERNAR L'ORDRE PÚBLIC DE CATALUNYA
JOAN ESCULIES

JOAQUIM FORT
ALCALDE REPUBLICÀ DE TARRAGONA
CRISTIAN FERRER GONZÁLEZ · GUILLEM PUIG VALLVERDU

CELESTÍ BOADA
ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÓS
AFUSELLAT PEL FRANQUIJISME
PAU VINYES I ROIG

JOSEP MASCORT
REPUBLICÀ LLEIAL, CATALANISTA DEVOT
JOSEP PASTELLS MASCORT

www.irla.cat/publicacions

BIOGRAFIES POLÍTIQUES

explorador

Justícia Transicional: estat de la qüestió

vista prèvia >

Les societats en transició d'un conflicte a una nova situació requereixen processos de justícia que permetin reparar les violacions dels drets humans que hi hagin pogut haver. La justícia transicional recull una sèrie de mecanismes que es basen en quatre pilars —justícia, veritat, reparació, no-repetició— i que permeten poder donar legitimitat a aquests processos. Un element clau per afrontar transicions democràtiques amb garanties.

Clara Morer

Graduada en Relacions Internacionals. Cooperant i investigadora en justícia transicional

@clara_rmsa

La definició de Justícia Transicional s'ha anat modelant al llarg dels anys. I és que, tot i ser un camp relativament nou, els contextos polítics i socials de les últimes dècades, han incentivat el debat entre professionals i acadèmics. Des dels seus inicis, quan només era concebuda en transicions cap a la democràcia, evolucionant i incloent més endavant el camp en transicions de conflicte a pau i de democràcies fallides.¹ Actualment, però, entenem com a Justícia Transicional el conjunt de mecanismes aplicats en una societat en transició, i que tenen l'objectiu d'adreçar greus violacions de drets humans ocorregudes en un període de temps determinat. Aquests mecanismes es constitueixen seguint els paràmetres dels quatre pilars:

— Justícia: Té la finalitat de garantir els drets i dignitats de les víctimes, legitimar l'estat de dret i les institucions. No es limita a impartir justícia punitiva, sinó que també contempla la possible aplicació d'amnisties, purgues institucionals, i operar seguint la lògica de la justícia restaurativa.

— Veritat: Té l'objectiu d'aclarir, analitzar i reconèixer els fets i circumstàncies que envolten les greus violacions de drets humans.

— Reparació: De manera simbòlica o material, té el propòsit de restaurar, compensar, o rehabilitar aquells col·lectius o individus víctimes de l'antic règim o conflicte.

— Garanties de No-Repeticició: Degut a la seva «transtemporalitat» és potser el pilar més difícil d'avaluar. Aquest té com a funció fomentar polítiques i accions per a la no-repeticició dels fets.

Tanmateix però, la concepció i execució de cada pilar pot variar segons el moment i situació social, política i econòmica del país. Per aquest motiu, i amb la intenció d'oferir una idea general sobre el camp i la seva aplicació, aquest article presenta tres casos d'estudi —Colòmbia, l'Estat espanyol i Ruanda— que mostren aspectes diferenciadors entre la temporalitat, causalitat i manera d'implementació dels mecanismes de Justícia Transicional. Així doncs, en la següent part, veurem una breu introducció als orígens, debats i evo-

lució del camp, seguit per la presentació dels tres casos d'estudi.

Orígens i evolució

La Justícia Transicional no té una data o esdeveniment concret que marqui el seu origen. Depenent de la hipòtesi que se segueixi, aquest se situaria a meitats i/o finals del segle XX.

Per autores com la professora Ruti G. Teitel (1956) el fenomen de Justícia Transicional, apareix al 1945, després del nazisme quan es posen en marxa una sèrie de mecanismes judicials per condemnar crims atroços contra la humanitat, fent que els àmbits del dret, la política i l'ètica es combinin.² Segons aquesta hipòtesi, la concepció de la Justícia Transicional, com a camp independent, continua desenvolupant-se al llarg de la segona meitat del segle XX amb l'anomenada Tercera onada de democratització. En aquest temps, una sèrie de països del continent Sud Amèrica, el Sud d'Europa, i més endavant, els països satèl·lits de

1 LABAN HINTON, «Transitional Justice time».

2 Fa referència als Tribunals de Nuremberg i Tokio.

A l'hora d'analitzar els models i estructures en una transició, s'ha de tenir en compte el poder que l'antic règim ostenta vers la ciutadania i comunitat internacional

l'URSS, comencen a transicionar, amb més o menys èxit, de règims autoritaris cap a sistemes de democràcia liberal. Contraris a aquesta idea, autors com Roland Paris o Christine Bell argumenten que els mecanismes actuals que caracteritzen un procés de Justícia Transicional³ no es veuen representats en les transicions de les dècades de 1980 i 1990. Per això, i degut a la ideologia imperant en el moment que van canviar de règim, aquestes haurien de ser considerades transicions a democràcies liberals i no casos de Justícia Transicional *per se*.

Així doncs, la segona hipòtesis situa l'origen de la Justícia Transicional a finals dels anys 1990 i principis del segle XXI, amb l'aparició de nous casos i la formació d'una base acadèmica a partir del 1988 amb la conferència d'Aspen.⁴ En aquesta segona

3 Justícia, Veritat, Reparació i Garanties de No-Repetició.

4 L'Institut d'Aspen va organitzar una conferència formada per diferents professionals en els àmbits de democratització, política, drets humans, entre d'altres. Aquesta trobada es considera un punt clau en la constitució acadèmica del camp de Justícia Transicional, ja que tot i no de manera conclouent, la conferència d'Aspen va donar veu a dubtes i raonaments a partir dels quals, es van assentar unes bases acadèmiques per al camp.

teoria de l'origen veiem com, tot i que inicialment la Justícia Transicional estava focalitzada en transicions de dictadures a democràcies, amb la creació de tribunals especials, també s'afegeixen casos de transició cap a la pau. Per exemple, els tribunals estatals i internacional de Ruanda (1995), Sud-Àfrica i la Comissió per a la Veritat i la Conciliació (1996-2003) o el Tribunal especial pel Genocidi Cambodjà —creat al 2006. Així doncs, a partir dels anys 2000, s'amplia l'abast del camp, incloent-hi casos on les aberracions succeeixen o bé en situació de guerra o, fins i tot, perpetrats en règims suposadament democràtics.

L'aparició de nous processos de democratització i de pau —Sud-Àfrica, Ruanda...— juntament amb la creació d'organitzacions com ara el Centre Internacional per a la Justícia Transicional,⁵ o el mandat especial per la Promoció de la Veritat, Justícia, Reparació i Garanties de No-Repetició dins del Consell de Drets Humans de l'ONU al 2011,⁶ fan que el camp

5 Vegeu INTERNATIONAL CENTRE FOR TRANSITIONAL JUSTICE (ICTJ). Disponible a: <www.ictj.org>.

6 ONU, *Informe de la Alta Comisionada de las*

de la Justícia Transicional s'hagi consolidat com a camp independent en tot el dret.

Evolució i debats

Com hem vist, en un primer moment, la Justícia Transicional s'entenia com aquell tipus de justícia especial que s'adequava a cada cas per tal de garantir la transició a la democràcia. Per exemple, el reclam de la població Argentina de celebrar «*el Juicio de las Juntas*»⁷ o la Llei d'Amnistia a l'Estat espanyol. Així doncs, en contraposició a la justícia ordinària, la Justícia Transicional adopta en tot procés una vessant interdisciplinària, sempre amb la intenció de facilitar, legitimar, o fer possible un canvi de règim, sense necessàriament, prioritzar la justícia com a tal.

Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre los derechos humanos y la justicia de transición, A/HRC/18/23.

7 Al 1985 es va celebrar «el Juicio a las Juntas» on, antics càrrecs del govern militar com el General Jorge Videla (1925-2013), l'Almirall Emilio Massera (1925-2010), Leopoldo Galtieri (1926-2003) i el General Roberto Viola (1924-1994) van ser jutjats i condemnats per 709 delictes comesos durant la dictadura argentina (1976-1983). El judici va durar 78 dies i hi van declarar més de 833 persones.

Hem vist com cada cas adoptava una nova perspectiva o model transicional diferent per garantir el màxim rendiment dels mecanismes de Justícia Transicional

A l'hora d'analitzar els models i estructures en una transició, s'ha de tenir en compte el poder que l'antic règim ostenta vers la ciutadania i comunitat internacional. També, els mecanismes es poden veure afectats depenent del context econòmic i polític del país, és a dir, si estem davant una transició pactada o en un context de «guanyadors i vençuts». Tots aquests factors, i més, poden fer declinar la balança cap a l'adopció d'un model transicional basat en la recuperació de la veritat i justícia, o bé, ser favorable a l'aplicació de reparacions, amnisties... Per exemple, com ens mostren els casos de les transicions a la democràcia de l'Estat espanyol i l'Uruguai, no sempre és possible jutjar a tots els culpables: ja sigui per raons de capacitat material, context polític, o bé perquè aquests encara compten amb el suport social d'una majoria ciutadana. En casos com aquests, els mecanismes s'adaptarien al context sociopolític, i eines com l'amnistia, parcial o total, són preferibles a l'aplicació de justícia. Així doncs, s'adopta un model menys focalitzat en la justícia punitiva. Això no vol dir, però, que els actes criminals siguin perdonats i oblidats automàticament.⁸

Sent un camp relativament recent, els debats acadèmics i pràctics sobre l'aplicació de la Justícia Transicional són múltiples. Per exemple, pel que fa al concepte de la responsabilitat penal i les reparacions. Una pregunta recurrent en aquest tema, fa referència sobre a qui s'hauria de fer responsable del greuge comès contra les víctimes. La resposta simple seria la de jutjar al criminal que ha comès l'acció mitjançant un judici penal i deixar en mans d'aquest o de l'estat la reparació del mal. Tanmateix, la realitat no és tan senzilla. Tenint en compte el principi de retroactivitat, què passaria si la persona acusada, en el moment que va cometre els fets, aquests haguessin sigut legals? Podria ser jutjada? O a qui jutgem quan els crims s'han comès, per acció directa i/o indirecta, per una gran majoria de la població? Se'ls podria jutjar a tots? Segurament, per raons pragmàtiques i materials, no.

En contextos com aquests ens trobem que no podem seguir un procediment tradicional pel que fa a l'aplicació de la Justícia Transicional. Des d'aquí,

doncs, sorgeixen debats sobre a qui hauríem de culpar. Com podem assegurar justícia tenint en compte les limitacions de cada cas? Poden les víctimes indirectes, com ara el fill o cònjuge de la víctima, ser beneficiaris d'una reparació? Quina reparació seria l'adequada? A totes aquestes preguntes, encara no s'ha trobat cap resposta unànime. És per això que al llarg dels anys hem vist com cada cas adoptava una nova perspectiva o model transicional diferent per garantir el màxim rendiment dels mecanismes de Justícia Transicional, i complir amb els propis objectius de la transició. Per exemple, en les transicions a democràcies del segle XX, la teoria imperant era la liberal, i tenien l'objectiu clar de canviar el règim cap a una democràcia. Per tant, els mecanismes aplicats es van adaptar a l'objectiu fixat: aconseguir la democràcia, no necessàriament garantir els drets de les víctimes ni la seva reparació. Existeixen algunes excepcions, com en el cas argentí. En aquest veiem com van ser les mateixes víctimes qui van reclamar els seus drets i jugar un paper important en la transició.⁹ O en

8 FREEMAN, *Necessary Evils: Amnesties and the*

Search for Justice.

9 LESSA, *Memory and transitional justice in Argentina and Uruguay.*

En alguns casos trobem com certs mecanismes són aplicats en societats que ja han transicionat —post-transicionals—, o en aquelles que encara no han fet el pas —pretransicionals

experiències més recents, com a Colòmbia (2016) o Ruanda (1995), on els objectius no eren simplement canviar el règim, i diferents perspectives, com ara anticolonialistes o feministes, van ser considerades a l'hora de bastir els fonaments per als mecanismes de Justícia Transicional.

Tanmateix, i com veurem en el cas de Colòmbia i a l'Estat espanyol, també hem vist un canvi en la temporalitat de l'aplicació dels mecanismes. No sempre aquests són aplicats durant el moment de transició, sinó que en alguns casos trobem com certs mecanismes són aplicats en societats que ja han transicionat —post-transicionals—, o en aquelles que encara no han fet el pas —pretransicionals. Els objectius de la «pre» o «post» transició varien depenent del cas. És a dir, en el «pre» ens podem trobar, com mostra l'exemple de Colòmbia, com l'interès general, degut a la continuïtat del conflicte, és el d'assentar la base per a facilitar una transició adequada. En el cas dels processos post-transicionals, es podria argumentar que, amb la transició ja assolida i passat un temps de legitimació del nou *statu quo*, els mecanismes de Justícia Transicionals servirien

per reprendre i resoldre aquelles deficiències i drets que no van ser garantits en el passat, no necessàriament implicaria una nova transició com a tal.

Ruanda, un cas de Transició cap a la Pau

Al 1993, a partir dels Acords d'Arusha, es posava fi a la Guerra Civil (1990-1993). Malgrat els esforços de reconciliació, però, la inestabilitat econòmica, la crisi del preu del cafè,¹⁰ la falta de terres arables,¹¹ i la incipient desconfiança cap als Acords de Pau d'Arusha per part d'extremistes i militars Hutus, van conduir cap als esdeveniments del genocidi d'abril de 1994.

En un període de només tres mesos, més de mig milió de Tutsis i un miler d'Hutus van ser assassinats a mans de civils i militars. Amb l'entrada de les tropes del Front Patriòtic Ruandès, i la fugida dels responsables principals del genocidi cap a

altres països, l'enfrontament es va transformar en un conflicte armat de nivell transnacional. Finalment, però, tot i l'atac ocasional per part de milícies, el conflicte va concloure oficialment al 1999, amb els Acords de Pau de Lusaka i la institució de mecanismes de Justícia Transicional i Desarmament, Desmobilització i Reintegració (DDR).

Implementació de mecanismes

Pel que fa a l'aplicació dels pilars de la justícia transicional com ara la reparació,¹² les garanties de no repetició o la recuperació de la veritat, el poc finançament rebut per part de l'Estat ha deixat en mans d'organitzacions no governamentals i societat civil la tasca de desenvolupar aquests tres pilars.

Per altra banda, el pilar de «justícia» ha sigut àmpliament desenvolupat per part del govern. Per aquest, un

¹⁰ Un dels principals productes d'exportació en el país.

¹¹ Problemes de superpoblació comportava que no hi hagués suficients terres arables per habitant.

¹² No hi ha cap sistema o mecanisme de reparació com a tal. Cert que, en casos on hagi sigut acordat per la víctima i el criminal, després de ser jutjat al Gacaca, el culpable pot treballar sense cobrar per a la víctima fins que aquest pagui el deute acordat. També, s'han donat restitucions de béns i terres, però aquestes accions haurien de ser considerades com a resultats de l'aplicació de justícia, i no com a reparació.

Segons els informes de l'ICTJ, a Ruanda entre 1996 i 2006, més de 10.000 persones van ser jutjades mitjançant les corts estatals

dels objectius principals d'aquesta transició era la d'impartir justícia al màxim nombre de persones possible. Per això, podem trobar-la en tres nivells: estatal, local i internacional. Cada un d'ells va ser ideat per focalitzar-se en un tipus de criminal i/o suplir deficiències trobades en les diferents Corts. Per exemple, al Tribunal Penal Internacional per a Ruanda, creat el 1994, tenia el propòsit de jutjar els càrrecs més importants involucrats en el genocidi comès en aquell mateix any. Ara bé, la lentitud per processar els casos i queixes cap a l'administració i els seus integrants, va fer que el govern Ruandès qüestionés l'eficiència i l'activitat del tribunal internacional. Així que, de manera similar, les corts nacionals van assumir la tasca de processar els principals responsables.

Segons els informes de l'ICTJ,¹³ a Ruanda entre 1996 i 2006, més de 10.000 persones van ser jutjades mitjançant les corts estatals. La crítica, però, argumenta que el sistema judicial de Ruanda no està capacitat per a complir amb totes les

demandes. Per això, i sent conscients de la incapacitat de les corts ruandeses per dur a terme una tasca tan exhaustiva, es van crear els tribunals «comunitaris», coneguts també amb el nom de *Gacaca*. Aquests tenien la intenció d'expandir el control de l'Estat i jutjar els crims comesos per civils o baixos rangs de les milícies i l'exèrcit. Seguint un sistema de justícia participativa, entre altres objectius, els tribunals *Gacaca* —«justícia entre l'herba» en llengua kinyarwanda—, havien d'incentivar la reconciliació dins les comunitats. No obstant això, degut a la impunitat en designar sentències i el fet que algunes víctimes no se senten segures a l'hora de testificar sobre certes experiències davant la pròpia comunitat,¹⁴ cada cop hi ha més persones que veuen amb desconfiança l'efectivitat del sistema *Gacaca*.

En general, el fracàs en adreçar les demandes de les víctimes en el moment postsentència i la poca representació dels pilars de reparació, veritat i garanties de no repetició, han nodrit un sentiment de recel per

part de la societat cap al procés de Justícia Transicional.

Colòmbia i la Justícia Pre-transicional

Des de meitat del segle XX Colòmbia arrossega un conflicte armat, enfrontant partits polítics, govern, guerrilles i grups paramilitars. L'increment del narcotràfic i les consegüents «guerres contra les drogues» han incentivat l'estat d'excepció i inestabilitat del país. Amb tot això, al 2016, després de diversos intents, el govern de Juan Manuel Santos (1951) i una de les principals guerrilles de Colòmbia, les Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia (FARC), van arribar a un acord per firmar la pau entre ells.

Un dels trets que caracteritzen aquest l'acord és la seva projecció holística vers el conflicte. Per una banda, ofereix garanties de reintegració als antics guerrillers de les FARC que es comprometen a deixar les armes i desmobilitzar-se. Per altre cantó, també tenia la intenció de garantir a totes les víctimes del conflicte, tant les afectades per l'activitat de les guerrilles, com les de l'Estat i para-

13 WALDORF, «Transitional Justice and DDR: The Case of Rwanda».

14 Aquesta situació es produeix en casos de tipificació sexual.

Represes les negociacions amb altres guerrilles, el procés pretransicional de Colòmbia sembla a la fi, motivar la transició

militars, els seus drets en un procés de justícia, reparació i aclariment de la veritat. Com a objectiu abstracte, tenint en compte que el conflicte armat continuava entre l'Estat, paramilitars i altres guerrilles, el tractat del 2016, també conegut com el Tractat de l'Havana, pretenia assumir un caràcter capdavanter i promoure polítiques de pau amb els altres actors.

Implementació de mecanismes

Tal com s'acorda en el Tractat de Pau, el govern de Santos posa en marxa una sèrie de mecanismes característics de la Justícia Transicional. Pel que fa a l'aplicació d'instruments, destaquem la creació de la «Comisión Especial para la Paz» i la «Jurisdicción Especial para la Paz» (JEP).¹⁵ El primer, pretenia recollir el testimoni de víctimes directes i indirectes del conflicte armat. En especial, però, els d'aquells col·lectius que històricament havien estat oblidats. Per exemple, dones, nens, pobles indígenes i comunitat LGTBIQ+.

Tenint en compte la política de desinformació en relació amb el conflicte armat sostinguda al llarg dels anys, la reconstrucció de la veritat era essencial perquè la societat entengués i recolzés el futur procés de transició. En relació amb el funcionament de la JEP, aquest òrgan tenia la intenció de garantir els drets de les víctimes a la justícia. Tanmateix, donat el gran nombre d'individus involucrats en el conflicte armat, per raons logístiques i capacitat, només es jutjaria penalment a aquells que haguessin comès els crims més greus.

Finalment, un punt clau en aquest procés pre-transicional era la reforma política i voluntat del poble per recolzar la transició cap a la pau. Al 2018, amb un nou executiu, el govern canvia de posicionament vers el tractat. Aquest fet, juntament amb la permanència del conflicte, va dificultar la implementació dels mecanismes de Justícia Transicional. Per exemple, el sistema de reparacions en molts casos arriba a ser insuficient i la lentitud en la seva aplicació es fa notòria. En darrer terme, però, les Comissions per la Pau van poder executar el seu mandat amb èxit.

Després d'un any de protestes en contra del govern de 2018, i de nou, el canvi d'executiu al 2022, sembla indicar que l'aplicació dels mecanismes de Justícia Transicional en el context de pretransició a Colòmbia, tot i les seves deficiències, i el no haver aconseguit la pau total de manera immediata, sí que ha aplanat el camí. Represes les negociacions amb altres guerrilles, el procés pretransicional de Colòmbia sembla a la fi, motivar la transició.

L'Estat espanyol i la post-Transició

La mort del dictador Francisco Franco (1892-1975) va catapultar finalment la Transició democràtica a l'Estat espanyol. Tanmateix, al 1975, després de més de 40 anys de dictadura, la influència que el règim tenia sobre la ciutadania i institucions era clar. Per aquesta raó, l'amnistia del 1977 va ser justificada com una eina necessària per garantir la Transició. L'Estat va desentendre's de les seves responsabilitats vers les víctimes. I en les primeres dècades de la nova democràcia, va ser la societat civil i altres entitats internacionals qui van garantir els drets i dignitats de

¹⁵ JEP, «Acuerdo para la terminación del conflicto armado y la construcción de una paz estable y duradera».

La llei d'amnistia espanyola de 1977, a part de garantir el perdó total de l'oposició empresonada, també va impedir emprendre qualsevol represàlia judicial per crims comesos pel règim franquista

les víctimes en matèria de Justícia Transicional.

A principis dels 2000, però, alguns governs autonòmics i, en certa manera l'estatal, van adoptar una nova política vers les víctimes de la guerra civil i la dictadura. Per exemple, des de l'Estat van aprovar noves lleis com ara la de Memòria Històrica (2007)¹⁶ o la més recent de Memòria Democràtica (2022).¹⁷ També, en altres àmbits, la creació de polítiques de memòria històrica i reparació en comunitats autònomes com Catalunya, Andalusia o Extremadura, entre d'altres, han fet que després de més de 40 anys de democràcia, es comenci a adoptar un tímid avanç cap a polítiques de Justícia Transicional en un context de post-Transició.

Per exemple, en el cas de Catalunya, cal destacar la llei 13/2007 del 31 d'octubre que va permetre la creació del Memorial Democràtic. Aquesta institució va respondre al reclam que durant anys associacions i membres de la societat civil catalana havien defensat a fi d'incentivar un mandat

de justícia transicional a nivell governamental.¹⁸ El Memorial Democràtic, doncs, és una institució del Govern de Catalunya, que vetlla per «[...] la recuperació, la commemoració i el foment de la memòria democràtica a Catalunya (1931-1980)».¹⁹ A la vegada, també té la intenció de mostrar el compromís de la Generalitat cap a valors democràtics i antifeixistes, juntament amb el seu reconeixement cap a les víctimes del franquisme «*incloent-hi exiliats i deportats*» i la protecció dels drets humans.

Implementació de mecanismes

La Transició espanyola és sovint descrita com «El Pacte del Silenci» degut a la impunitat dels crims comesos durant el règim franquista. Des de la mort del dictador, una sèrie d'amnisties van ser aprovades perdonant tots els presos polítics de la dictadura. De fet, una de les lleis que han caracteritzat la Transició espanyola, i que avui en dia encara té transcendència, és l'amnistia

del 1977.²⁰ Aquesta llei d'amnistia, a part de garantir el perdó total de l'oposició empresonada, també va impedir emprendre qualsevol represàlia judicial per crims comesos pel règim franquista. Com hem vist en casos posteriors a aquesta mesura, el judici pel cas d'Enrique Ruano (1947-1969), les investigacions impugnades del jutge Baltasar Garzón (1955), o les demandes denegades d'extradició de responsables del règim a l'Argentina, la llei d'amnistia del 1977 s'ha utilitzat com a justificant i prevenció d'investigacions i enjudiciaments.

Pel que fa a la cerca de la veritat, com en altres pilars, aquesta tasca va ser primerament portada per moviments socials i altres institucions no governamentals. Tanmateix, a mitjans de la dècada del 2000, el govern estatal va fer un pas cap a la reconstrucció i aclariment dels fets. La llei de Memòria Històrica va permetre la creació d'una xarxa per tal que, les famílies que ho sol·licitessin, poguessin localitzar els seus familiars desapareguts. També, entre altres funcions, permetia

16 JEFATURA DEL ESTADO, *Llei 52/2007*.

17 JEFATURA DEL ESTADO, *Llei 20/2022*.

18 PARLAMENT DE CATALUNYA, *Llei 13/2007*.

19 MEMORIAL DEMOCRÀTIC, «La institució».

20 JEFATURA DEL ESTADO, *Llei 46/1977*.

El context en el qual els mecanismes són aplicats pot interferir a l'hora d'assegurar l'efectivitat i legitimitat d'un procés

als descendents d'exiliats reclamar la nacionalitat espanyola. Amb relació a mecanismes de reparació, la llei també obligava a treure de les vies públiques la simbologia feixista. Ara bé, tot i que la llei va suposar un avanç important, les mancances en la seva execució i finançament van dificultar la seva implementació.

Al 2019, però, amb el nou executiu del PSOE, es va iniciar un nou projecte llei per poder suplir les carències de la Llei de Memòria Històrica del 2007, i continuar amb un procés de justícia cap a les víctimes de la guerra civil i dictadura. La nova llei de Memòria Democràtica va ser finalment aprovada al 2022. Sota el lema de «Mai Més», la llei posa èmfasi en mesures de reparació i cerca de la veritat. Aquesta nova llei també ha suposat un canvi pel que fa a les garanties de no repetició que, fins al moment, s'havien limitat a reformes polítiques per a la correcta democratització —no necessàriament compreses dins del marc de mecanismes de Justícia Transicional.

Així doncs, la llei del 2022, adopta un procediment més estricte pel que fa

a l'aplicació dels pilars de Justícia Transicional i fixa unes bases per a la seva correcta implementació. Tanmateix, aquesta continua tenint en consideració els principis bàsics de l'amnistia del 1977. És a dir, reconeix les víctimes però no necessàriament els culpables, ja que tot i el temps passat, la impunitat dels actes de «lesa humanitat» perpetrats durant la dictadura i Guerra Civil continuen. Aquest fet limita així el correcte desenvolupament d'una política de Justícia Transicional plena en un període de post-Transició.

Conclusió

Tenint en compte els tres casos aquí examinats, veiem, doncs, com a l'hora de dissenyar i implementar un procés de Justícia Transicional és important que tots els pilars estiguin en compte, ja que en certa manera junts reforcen la seva efectivitat. Al cap i a la fi, podem oferir garanties de no repetició sense justícia? O una justícia plena, sense reparacions adequades? Això es fa evident en els casos de Ruanda i Colòmbia, on l'eficàcia en l'aplicació dels mecanismes de Justícia Transi-

cional²¹ no depenen simplement d'un sol actor, ni un sol factor.

En els tres casos, s'ha observat com el context en el qual els mecanismes són aplicats pot interferir a l'hora d'assegurar l'efectivitat i legitimitat d'un procés. En el cas de l'Estat espanyol, per exemple, la influència que encara avui té l'amnistia del 1977 ha dificultat i impedit el correcte desenvolupament dels pilars de la justícia i la veritat des de l'inici de la Transició i en èpoques posteriors. I és que per molt que el context ja no sigui el mateix, les accions adoptades en època de Transició, encara poden afectar la política i presa de decisions en el «nou» *statu quo* malgrat totes les limitacions evidents en els poders de l'Estat democràtic.

Així doncs, com podrem continuar garantint els drets a la justícia, la reparació, les garanties de no repetició i la veritat en un règim post-transicional, com ara l'espanyol, sense deslegitimar aquelles polítiques aplicades en època transicional i que van assentar les bases per al canvi a

21 Tal i com són descrits en l'Informe de l'Alt Comissionat de l'ONU. Vegi nota de pàgina núm. 6.

l'actual democràcia? Podria la desestimació de polítiques transicionals provocar una deslegitimació del procés transicional, i subseqüentment, el seu resultat posterior?

Aquest article només recull tres casos d'estudi i una breu introducció als fonaments de la Justícia Transicional. En conseqüència, no podem oferir més que una anàlisi generalista i poc conclouent sobre l'efectivitat d'aquest camp en les diferents temporalitats i contextos. Així doncs, seria necessari incloure més experiències per a poder respondre les preguntes aquí plantejades i indagar més pregonament en els nous i vells dilemes del camp de la Justícia Transicional. ■

■ Bibliografia

BELL, Christine. «Transitional Justice, interdisciplinary and the State of the 'Field or Non-Field'». A *International Journal of Transitional Justice*, núm. 3, pàg. 7-27, 2009.

FREEMAN, Mark. *Necessary Evils: Amnesties and the Search for Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

JEFATURA DEL ESTADO. «Llei 46/1977». A *BOE*, núm. 248, 1977.

JEFATURA DEL ESTADO. «Llei 52/2007». A *BOE*, núm. 310, 2007.

JEFATURA DEL ESTADO. «Llei 20/2022». A *BOE*, núm. 252, 2022.

JEP. «Acuerdo para la terminación del conflicto armado y la construcción de una paz estable y duradera» [en línia]. Disponible a: <www.cancelleria.gov.co>.

LABAN HINTON, Alexander. «Transitional Justice time». A MUELLER-HIRTH, Natascha; RIOS OYOLA, Sandra. *Time and Temporality in Transitional and Post-Conflict Societies*. Londres: Routledge, 2018.

LESSA, Francesca. *Memory and transitional justice in Argentina and Uruguay*. Londres: Palgrave Macmillan, 2016.

ONU, «Informe de la Alta Comisionada de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos sobre los derechos humanos y la justicia de transición». Nova York: Asamblea General, 2011.

TEITEL, Rutie G. *Justicia Transicional*. Bogotá: Universidad del Externado de Colombia, 2017.

WALDORF, Lars. «Transitional Justice and DDR: The Case of Rwanda» [en línia]. 2009. Disponible a: <www.ictj.org>.

finestra

Katharina Pistor

“Els fonaments jurídics
de la riquesa i la desigualtat”

Lliçó Inaugural Irla 2022-2023
Barcelona, 19 d'octubre de 2022
Universitat Pompeu Fabra

Fotografia: Marc Puig

Katharina Pistor (1963) és una jurista i professora alemanya, especialista en com l'estructura i la pràctica del dret afecta a la creació de riquesa i desigualtats socials. És catedràtica de dret comparat a la Columbia University i col·labora en diferents mitjans de comunicació.

La seva recerca se centra en com el dret codifica diversos elements –objectes, idees, reclamacions...– com a capital, per generar riquesa en benefici d'uns pocs; és a partir d'aquí que es crea riquesa, però també desigualtats. Pistor assenya-la un dels pilars bàsics del sistema capitalista, que sovint queda amagat, per tal de dissenyar i introduir canvis que portin a un sistema més just.

Em plau enormement tenir l'opunitat de pronunciar avui aquesta conferència per a la Fundació Josep Irla a Barcelona. Aquesta conferència es basa en el meu llibre recent *The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality*, editat per primer cop a EUA el 2019, i que des d'aleshores s'ha traduït a diversos idiomes i es publicarà en català el 2023.¹

L'argument central del llibre és que el dret és fonamental per crear riquesa per a alguns, i per deixar molts altres sense recursos anàlegs. De fet, sovint les vides d'aquests esdevenen més, no pas menys, precàries com a resultat de les estratègies de codificació que permeten a alguns extreure valor d'un dels nostres recursos socials més importants: el nostre sistema legal. No tota llei ni tots els aspectes del dret s'aprofiten per codificar el capital. Els ingredients més importants provenen del dret privat, el cos legal que fem servir per regir els nostres afers i les

relacions entre nosaltres mitjançant contractes, drets de propietat o formant organitzacions empresarials. El dret regulador s'utilitza sovint per limitar els excessos del capital que es codifiquen en el dret privat. La seva eficàcia, però, sovint disminueix amb el temps a mesura que el capital troba maneres de burlar aquestes limitacions legals. El mateix passa amb els impostos, sobretot en un sistema global que permet triar i remenar les lleis per les quals es vol regir a les empreses. Per descomptat, aquest principi només es pot aplicar a alguns: els que tenen els recursos per beneficiar-se d'aquesta opció, tot i que tots els altres estem obligats a jugar segons les regles.

A continuació, resumiré els arguments bàsics que desenvolupo en més detall al llibre, començant per com es codifica el capital al dret, seguit d'una visió general dels actius bàsics que s'han codificat com a capital al llarg del temps. Després passaré a parlar de la globalització, del paper dels advocats com a «amos» del codi del capital, i finalment conclouré amb algunes reflexions sobre les possibles reformes.

¹ PISTOR, *The Code of Capital: How the Law Creates Wealth and Inequality*. Edició en català a càrrec de l'editorial Saldonar: PISTOR, *El codi del capital. Com la llei crea riquesa i desigualtats*.

El fonament del capital rau en el dret, el que significa que el capital sempre està mediat pels poders coercitius de l'estat

El capital està codificat en dret

El capital no és un objecte, sinó que, tal com afirmava Karl Marx, és una relació social. Marx i els seus seguidors identifiquen la relació entre capital i treball com a central al capitalisme. La propietat dels mitjans de producció permet als capitalistes extreure'n excedents del treball, que poden reintegrar al procés de producció. La llei forma part d'aquest relat –al cap i a la fi, la propietat dels mitjans de producció pressuposa que els drets de propietat i les relacions laborals es basin en el contracte–, però no n'és central. El dret es derivaria de les condicions materialistes subjacents, no al revés –que és el que argumento en el meu llibre. Els antics institucionalistes, entre ells Thorstein Veblen i John Commons, van donar un paper més central al dret, com a regla de funcionament de la societat –com afirma Veblen–, com a fonament mateix del capitalisme –segons Commons– per explicar aquest sistema.²

«El codi del capital» es basa en aquestes idees i les desenvolupa

2 COMMONS, *The Legal Foundations of Capitalism*; VEBLEN, «On the Nature of Capital».

en un marc que facilita l'anàlisi de l'evolució del capital durant els darrers 400 anys. Plantejo que el capital és una relació social, però d'una mena especial. El seu fonament rau en el dret, el que significa que el capital sempre està mediat pels poders coercitius de l'estat. El dret és simplement la manifestació institucionalitzada d'aquest poder. És important destacar que, quan els poders coercitius de la societat es consoliden o centralitzen, els actors privats poden fer ús d'aquests poders. Ho fan quan fan valer llurs drets de propietat, fan complir llurs contractes o utilitzen el dret organitzatiu per estructurar llurs relacions amb altri. Els tribunals se solen fer servir com a guardians suprems dels poders coercitius, però la majoria dels contractes o altres reclamacions de drets que s'afirmen com a legals no arriben mai als tribunals. L'ombra de la llei, l'amenaça d'execució, és com s'alimenta el poder de les relacions privades codificades en dret. Tot i així, de vegades els tribunals juguen un paper crític en la creació de nous drets, com ho van fer, per exemple, en l'evolució primerenca del capital durant el moviment de tancament

de terres a Anglaterra.³ Avui dia, els advocats privats són sens dubte més importants que els tribunals. Codifiquen els nous actius com a dret, subjectes només als desafiaments legals ocasionals presentats per reguladors o competidors, i utilitzen les lleis de diferents sistemes legals per fer-ho. S'han convertit en els veritables amos del codi del capital.

Atributs del codi

L'argument fonamental del llibre és senzill. Amb la codificació legal adequada, qualsevol objecte, reclamació o idea es pot convertir en un actiu generador de riquesa o capital. Els atributs clau del capital són: la «prioritat», la «perdurabilitat», la «convertibilitat» i la «universalitat». Amb tres d'aquests quatre atributs, un actiu és procliu a generar molta més riquesa que d'altres. La «prioritat» significa que els titulars d'actius gaudeixen de drets més determinants en relació amb els reclamants

3 Les *Inclosure Acts* –lleis de closos– varen portar al tancament de camps oberts (*open fields*) i de terres comunes –*common lands*–, a partir del segle XVII a Anglaterra i Gal·les, creant drets de propietat sobre terres antigament d'ús comú.

Amb la codificació legal adequada, qualsevol objecte, reclamació o idea es pot convertir en un actiu generador de riquesa o capital

concurrents. Funciona com el comodí en un joc de cartes i permet als seus titulars fer complir els seus drets i obligar als altres a cedir-los. La «perdurabilitat» significa que els drets legals es poden estendre en el temps, permetent que el capital pugui créixer i madurar. Funciona creant escuts legals al voltant de diferents grups d'actius que impedeixen que els creditors —incloent el fisc— d'un grup accedeixin a un altre. La «convertibilitat» és el mitjà pel qual els posseïdors d'actius financers assolixen la «perdurabilitat»: els ofereix l'opció de convertir els actius de risc que tenen al seu balanç en altres de més segurs, o —preferiblement— en efectiu. Finalment, però no menys important, els drets que han estat reconeguts en llei gaudeixen d'«universalitat». S'executaran contra qualsevol infractor, coneguts o no l'existència d'aquests drets.

Els mòduls legals del codi

Només cal un grapat d'institucions jurídiques per convertir un simple actiu en capital. Aquests mòduls del codi inclouen les legislacions sobre la propietat, les garanties, les

societats, la fiduciària, la concursal i la contractual. La llei de propietat i garanties és fonamental per classificar les reclamacions i crear drets de prioritat. La prova decisiva dels drets de prioritat és la insolvència d'un deutor. La raó és que, per definició, el deutor concursat té més crèdits contra ell que béns per satisfer aquestes reclamacions. Qui té els millors drets és fonamental per determinar qui rebrà l'import total degut i qui s'haurà de conformar amb les restes, si n'hi ha. A més a més, les lleis de societats i fiduciària creen escuts legals que separen els grups d'actius entre si. Els creditors d'un grup no poden accedir a un altre grup tret que tinguin una reclamació legal separada contra ell, com ara una garantia —personal. En les societats anònimes, tampoc poden accedir al patrimoni dels accionistes d'una societat concursada, perquè gaudeixen de responsabilitat limitada. El dret societari i de garanties, operen com a dispositius de protecció d'actius.

La funció principal de la llei concursal és la resolució ordenada dels béns d'un deutor en cas d'insolvència. Ho fa assegurant que es respectin i s'apliquin els drets

prioritaris que es van crear d'antuvi. Tanmateix, la llei concursal també crea les seves pròpies regles de prioritat. Aquestes normes estan dissenyades per cobrir els costos del procediment de fallida, o per protegir les parts més febles que no tenen poder de negociació per garantir els seus crèdits, en particular els empleats, satisfent, per exemple, els seus crèdits davant la resta de creditors no garantits —els detalls depenen del règim jurídic en qüestió. A més a més, de vegades la llei concursal eximeix a alguns creditors de les normes que s'apliquen a tots els altres. Aquestes exempcions, també anomenades «port segur»,⁴ permeten a alguns creditors liquidar els seus crèdits, encara que d'altres han de respectar la «suspensió automàtica»,⁵ que impedeix que els creditors individuals facin valer els seus drets per tal de fer factible

⁴ El *Safe Harbor* [port segur] és una disposició legal contemplada a la legislació concursal d'EUA per eludir o eliminar la responsabilitat legal o reglamentària en determinades situacions, sempre que es compleixin determinades condicions.

⁵ L'*Automatic Stay* [suspensió automàtica] és una disposició a la legislació concursal d'EUA que impedeix temporalment que els creditors, els cobradors, les entitats governamentals i altres perseguixin els deutors pels pagament de deutes.

Aquest marc es pot aplicar a la codificació dels actius que han estat al centre de l'evolució del capitalisme: a les terres, les empreses, el deute i el coneixement

una resolució ordenada. En efecte, permetre que alguns facin valer els seus drets mentre que tots els altres estan ordenats crea drets prioritaris. Finalment, el dret contractual pot ser l'eina jurídica bilateral per excel·lència, que funciona per consentiment i serveix als interessos mutus de dues parts. Tanmateix, amb un poder de negociació suficient, una part pot imposar, i sovint ho fa, les seves pròpies condicions preferents a tots els altres actors, deixant-los amb l'opció del tot o res. A més a més, les parts amb més poder de negociació poden escalar les seves condicions preferents amb l'ajuda de contractes estàndard i la tecnologia digital actual permet als actors privats mantenir milions, si no milers de milions, d'usuaris en condicions idèntiques. Això s'aproxima a la universalitat que la llei atorga a les reclamacions legalment reconegudes.

Aplicacions

Aquest marc es pot aplicar a la codificació dels actius que han estat al centre de l'evolució del capitalisme: a les terres, les empreses, el deute i el coneixement. De fet, un

dels aspectes més destacables del codi de capital és la seva versatilitat. El que marca la diferència és la codificació en si, no les coses que s'estan codificant. Primer hi va haver el sòl rústic, que va ser la font de riquesa més important fins a finals del segle XIX als països que en aquell moment s'industrialitzaven, i que ha continuat tenint aquest paper en moltes contrades menys desenvolupades durant dècades i fins avui. Les empreses i el deute es van convertir en actius importants que es podien convertir en capital ja abans que el sòl rural perdés el seu fulgor com a font principal de riquesa. En aquest sentit, la història de la codificació del capital no és estrictament lineal, ni seqüencial. Més aviat, les tècniques legals per codificar els actius com a capital es van desenvolupar primer per a les terres, i després es van provar amb altres actius. Actualment, els actius intangibles, és a dir, el coneixement i la fidúcia, codificats com a drets de propietat intel·lectual i deute respectivament, són els actius de capital més valuosos. El que els diferencia del sòl o de les empreses és que deuen la seva pròpia existència al dret. Tot actiu financer és un contracte que promet un pagament

futur, i tot dret de propietat intel·lectual és un monopoli temporal concedit legalment sobre una invenció o creació, que inclou el dret a capturar els seus guanys pecuniaris.

Per veure com ha anat, pot ser útil fer una ullada més de prop a uns casos concrets.

El sòl

Els romans ja coneixien el concepte de propietat privada de la terra. No obstant això, el sòl rural va romandre en gran part sense el tancament dels terrenys comunals fins als temps moderns. Els comuns eren recursos compartits per comunitats, que desenvolupaven les seves pròpies regles sobre qui i quan es podia utilitzar aquest recurs, durant quant de temps i amb quines finalitats. La privatització de la terra a gran escala va ser el precursor del capitalisme. Va facilitar l'acumulació de recursos a escala i la seva monetització en benefici exclusiu dels seus usuaris privats.

A Anglaterra, els principals actes legislatius de finals del segle XVII van marcar el final, no pas l'inici, del

moviment de tancament de terres, que va començar a principis del segle XVI —si no abans— d'una manera molt menys centralitzada. Els terratinents van començar a fer valer el control sobre els comuns quan van sorgir oportunitats per convertir el sòl en font de riquesa: en terres de pastura per a les ovelles per produir llana per a la indústria tèxtil, o bé per als cultius que es podien vendre als habitants dels pobles i ciutats en procés de creixement. Van fer closos erigint tanques i plantant bardisses, i es van negar a permetre que els comunalistes fessin servir les terres com havien fet durant segles.⁶ Els comunalistes s'hi varen tornar. Van rebentar les tanques i les bardisses i van arrabassar els cultius que s'hi havien plantat. Al final, les disputes no es van resoldre amb la violència, sinó als tribunals. És aquí on es va impugnar i es va concretar el concepte de propietat en el sector immobiliari. Els plebeus no van perdre totes les batalles, però van perdre la guerra. Pels tribunals, els propietaris tenien drets superiors, perquè com havien defensat, des de temps

immemorials els havia pertanyut a ells i als seus avantpassats. Potser l'havien compartit amb els comunalistes, però tenien el dret legal de recuperar-ho. És a dir, la primacia donava drets prioritaris, i amb els drets prioritaris venia el títol recolzat pels poders de coacció de l'Estat. Els comunalistes van ser expulsats, i es va promulgar una llei penal que va convertir en delicte la intrusió en terres alienes. Els poders coercitius de l'Estat van ser utilitzats per a crear la classe terratinent.⁷

Empreses

L'empresa pot adoptar moltes formes. Els empresaris individuals poden presentar-se com a artífexs unipersonals propis, poden unir-se a altres, agrupar els seus recursos i compartir els rendiments, o poden crear una societat. Queda molt a l'elecció dels emprenedors, però també ho prescriu força la llei. Si dues o més persones es reuneixen i realitzen un negoci amb ànim de lucre, la llei les considerarà una

associació i se'ls aplicarà les normes predeterminades de la llei de societats. Cada soci pot prendre decisions en nom de l'associació amb efectes vinculants; té dret a participar en els seus beneficis; i és responsable dels deutes de la societat que no estiguin coberts pels propis actius d'aquesta. La forma societària es va convertir en una forma tan atractiva per organitzar negocis, perquè reduïa els riscos de fer-ne amb altres. La societat anònima és una entitat jurídica separada i traça un vel legal al voltant dels actius de la societat, separant-los dels que són dels seus accionistes.⁸ A més, va concedir als accionistes la immunitat envers la responsabilitat pel deute de la societat, un concepte conegut com a «responsabilitat limitada». Aviat va permetre als fundadors incorporar-se sense aprovació prèvia, subjecte únicament a les disposicions obligatòries de la llei de societats.

La història no va acabar aquí. Aviat, els accionistes i la direcció van descobrir que la forma societària es podia utilitzar no només per a recaptar

6 BLOMLEY, «Making Private Property: Enclosure, Common Right and the Work of Hedges».

7 E. P. THOMPSON, *Whigs and Hunters: The Origin of the Black Act*.

8 HANSMANN; KRAAKMAN, «Organizational Law as Asset Partitioning».

La fallida de Lehman gairebé va fer caure tot el sistema financer

capital i protegir els accionistes de la responsabilitat, sinó que també es podria utilitzar per a produir riquesa. Això va requerir alguns retocs a la llei, com ara definir un propòsit per a la societat, permetre a les societats establir altres societats, així com regles que regulen els dividendes i la recompra d'accions. Tard o d'hora, la majoria de legislatures van acomodar les demandes d'aquests canvis.

En el seu conjunt, aquests canvis van provocar una modificació profunda en l'ús de la forma societària. Ja no només s'utilitzava per organitzar algun negoci «real»; es va convertir en una eina per a encunyar capital per dret propi. La història de Lehman Brothers, el banc d'inversió nord-americà que va fallir espectacularment el 2008, n'és un bon exemple. La matriu nord-americana va crear centenars de filials i les va capitalitzar amb el deute que la mateixa matriu havia generat. Les filials disposaven ara de suficient patrimoni al balanç per aixecar el seu propi deute, que la matriu va garantir per reduir els seus costos. De manera crítica, els actius propis de la matriu estaven formats principalment per les accions de les filials perquè els

beneficis que havia rebut de les filials es van pagar amb tota facilitat pels accionistes.

Entendre aquesta estructura fa que sigui menys sorprenent el fet d'acabar com va acabar aquest muntatge: en fallida de tot el grup. Quan massa filials no podien trobar creditors per refinançar el seu deute, l'empresa matriu estava enganxada, i el que oferien eren accions de les seves filials i el valor d'aquestes accions anava disminuint a mesura que augmentava la dificultat financera. La fallida de Lehman gairebé va fer caure tot el sistema financer, però per als accionistes de Lehman —i d'altres societats d'estructura similar—, el pla d'encunyació de capital havia funcionat. La majoria havien recuperat els seus guanys multiplicats abans de veure les orelles al llop.

Deute

El deute és un contracte entre dues parts en el qual una concedeix un crèdit a canvi de la promesa del deutor de retornar-lo, amb interessos un cop la llei ho permetés. El fet de donar i prendre en préstec basat en

la confiança mútua es remunta als albars de la història humana. Ara bé, convertir el deute en capital requereix deslligar l'obligació de pagament dels vincles socials, facilitar la capacitat dels creditors de vendre'l a altri si tenen necessitats de liquiditat i, en darrera instància, permetre als creditors convertir els actius de deute que tenen, en actius més segurs, preferentment en diners emesos per l'estat. El deute està estretament lligat amb l'evolució dels diners, el paper dels agents privats —sobretot els bancs— en el procés de creació de diners, i la voluntat de l'estat de donar suport als mercats monetaris privats en temps de crisi.

El deute ha evolucionat d'una relació personal entre dues parts que no es podia transferir, a un actiu de capital fungible que es negocia per valors de bilions de dòlars. El primer pas va ser la transformació d'un compromís contractual personal en una nota transferible. Seguidament va venir la transformació dels bitllets en lletres de canvi.⁹ Aquestes permetien que

⁹ ROGERS, *The Early History of the Law of Bills and Notes: A Study of the Origins of Anglo-American Commercial Law*.

El deute ha evolucionat d'una relació personal entre dues parts que no es podia transferir, a un actiu de capital fungible que es negocia per valors de bilions de dòlars

els titulars de la lletra obliguessin al compliment de l'import estipulat en ella no només contra el deutor original, sinó contra qualsevol que hagués utilitzat la lletra per pagar el seu propi deute i l'hagués signat. Finalment, els bancs van substituir els sistemes de pagament que es basaven en lletres de canvi. Però els bancs no limitaven les seves activitats a mantenir un sistema de pagament. Ràpidament es van adonar que es podien obtenir beneficis emetent actius financers: bitllets, dipòsits, préstecs i, més recentment, actius titulitzats i els seus derivats.

Tots aquests actius comparteixen tècniques de codificació legal similars. L'argot financer dissimula les estructures jurídiques mitjançant etiquetes i acrònims elegants, com ara els vehicles —o entitats— de propòsit especial —SPV, de l'anglès *Special Purpose Vehicle*—; acords de recompra —*repos*—; Obligacions de deute garantida —CDO, de l'anglès *Collateralized Debt Obligation*—, i una llarga llista més. Però al cap i a la fi, tot es redueix a contractes combinats amb drets de propietat o garanties, i al fideicomís o dret de societats per aïllar diferents conjunts

d'actius entre si.¹⁰ Les estructures jurídiques i la il·lusió de certesa que atorguen als seus titulars tendeixen a dissimular una llei fonamental del deute: són actius volàtils; són valuosos sempre que els mercats siguin líquids, però perden ràpidament el seu llustre quan augmenten les taxes de morositat i els creditors redueixen les oportunitats de préstec i de refinançament. L'enfonsament del mercat dels valors hipotecaris il·lustra tant l'ascens com la caiguda del mercat dels actius titulitzats.¹¹

Coneixement

El coneixement es pot compartir sense que minvi, i per això s'anomena bé «no rival». De fet, el coneixement pot créixer al compartir-se perquè altres el poden fer progressar vers noves fronteres. Tanmateix, compartir el coneixement priva l'inventor, el creador o els seus patrocinadors corporatius d'assolir els guanys pecuniaris que se'n pugui derivar. Per resoldre aquest dilema, es van

crear nous drets de propietat per a aquests actius intangibles, entre els quals hi ha patents, drets d'autor —copyright— i marques registrades, que s'han denominat conjuntament «drets de propietat intel·lectual».¹²

Un cop esdevingués possible incorporar legalment els coneixements i les idees, va ser fonamental decidir on traçar la línia entre allò que hauria de ser apropiable pels actors privats i allò que no ho hauria de ser-ho. En les famoses paraules del jutge Louis Brandeis¹³ «*el coneixement, la veritat constatada, les concepcions i les idees*» haurien de ser «*lliures com l'aire per a l'ús comú*».¹⁴ Això deixa encara molt espai per a dibuixar els límits, que s'ha aprofitat per a ampliar l'abast dels actius apropiables.

Al llibre explico la història de com el codi genètic, que porta la informació de la vida de tots els organismes

¹² SELL, *Private Power, Public Law: The Globalization of Intellectual Property Rights*.

¹³ Louis Brandeis va ser magistrat —Associate Justice— del Tribunal Suprem dels Estats Units de 1916 a 1939, figura jurídica i judicial molt rellevant que va donar forma a la jurisprudència moderna d'EUA.

¹⁴ TRIBUNAL SUPREM, «*Int'l News Serv. v. Associated Press*, 248 U.S. 215, 250 (1918) —Brandeis, J., opinió discrepant, p. 248ff».

¹⁰ PISTOR, «*A Legal Theory of Finance*».

¹¹ LEVITIN; WACHTER, «*Explaining the Housing Bubble*».

Empènyer els límits d'una llei que ja és mal-leable basant-se en el mantell de la legalitat per dissuadir possibles opositors és fonamental per a la codificació del capital

biològics, inclosos els humans, es va convertir en l'objectiu del «tancament» legal. La seqüència del genoma humà és de domini públic, gràcies a un esforç important dels Instituts Nacionals de Salut dels EUA per mantenir-ho així. Això deixa oberta la qüestió de si els defectes genètics i les seves seqüències, o les manipulacions humanes del codi genètic podrien ser patentables. L'oficina de patents dels EUA va creure que aquests invents eren patentables i va concedir una patent a una corporació privada pel seu descobriment de la seqüència gènica que és responsable d'una de les formes més agressives de càncer de mama. Gairebé vint anys després, la Cort Suprema dels EUA va anul·lar la patent, almenys en part, sostenint que el codi genètic en si no és patentable; només ho podrien ser les modificacions fetes per humans.

Aquesta va ser una victòria important per als metges i pacients que havien lliurat una llarga batalla legal contra la patent. Myriad, l'empresa privada propietària de la patent havia cobrat un preu elevat pel kit que havia desenvolupat per a diagnosticar el defecte genètic, emprant la

seva patent per a obligar els metges i els hospitals a canviar de kits de prova genèrics més barats per al seu producte. Com a resultat, molts pacients ja no podien permetre's una prova que podria salvar vides. A més a més, es va veure ofegat el desenvolupament de proves millors i més barates per aquest monopoli legal.

Els amos del codi

L'anàlisi mostra que, lluny de ser una característica fixa que s'estableix d'una vegada per totes, la llei és mal-leable. Els marges del contingut i el significat dels drets de propietat i de les garanties, els drets i les obligacions dels fideïcomissaris, creditors i accionistes es veuen alterats contínuament. S'exploten les llacunes i les interpretacions establertes de què és un dret i de què significa una llei són pertorbades per actors econòmics que n'esperen treure profit. No sempre aconseguixen el que volen. Si, com passa en el cas de les patents, necessiten una acció de l'estat per crear un nou dret propi, hauran de plantejar una àrdua batalla, tot i que a vegades poden ser rebuts amb els braços oberts,

tal com suggereix la patent del gen del càncer de mama que acabo de comentar. En altres casos, els codificadors tenen l'avantatge des del bon començament, perquè mentre que ningú qüestioni la seva estratègia de codificació, poden defensar-la com a legal.

Empènyer els límits d'una llei que ja és mal-leable basant-se en el mantell de la legalitat per dissuadir possibles opositors és fonamental per a la codificació del capital. És per això que els titulars d'actius necessiten advocats i per això els advocats de primer ordre poden cobrar honoraris tan elevats —arribar als quatre dígitos en tarifes horàries— pels seus serveis. També és per això que anomenem e advocats els «amos del codi».

Els advocats, o més concretament, els advocats en exercici privat, no governen l'economia capitalista i els seus poders no són il·limitats. Però sí que tenen el coneixement i les eines per alterar les regles del joc pels actors crítics a l'economia capitalista: els posseïdors d'actius de capital. No en va, els actors que contracten aquests advocats acaben tenint les millors cartes mentre que d'altres

Pel que fa als drets de propietat, els estats sobirans encara reclamen un monopoli legal sobre tots els actius que es troben al seu territori

acaben amb les pitjors. En el joc que es desenvolupa, persisteix la simulació que tothom és igual davant la llei, però aquesta és una noció d'igualtat tremendament formalista que ignora l'accés diferenciat que existeix a la llei i la codificació del capital.

És important destacar que les estratègies de codificació de l'advocat es basen en la llei existent i assumeixen aquest mantell de continuïtat, no de canvi, que és fonamental per determinar l'autoritat de la llei. Els mòduls bàsics del codi de capital i la seva funció de codificar el capital es mantenen força estables. Els drets de propietat donen als titulars de patents un dret superior al de qualsevol altre, tal com ho feien amb la terra i llurs propietats. El mateix dispositiu legal que aprofitaven els propietaris de terres a Anglaterra per protegir les seves finques familiars dels seus creditors personals, el fideïcomís, s'ha utilitzat durant segles per protegir els actius del fisc, i avui té un paper central com a «vehicle de propòsit especial» per protegir els actius del risc per estructures de titulització o derivats. I de la mateixa manera que els propietaris de terres anglesos van poder aconseguir

eludir les regles ordinàries de fallida pel que fa a béns immobles, també els inversors han obtingut l'estatus de «port segur» a les fallides de reclamacions derivades o de *repo* davant d'una contrapart que es troba en fallida. El domini de la codificació del capital rau en la capacitat d'utilitzar el dret existent per a crear nou capital.

Globalització

Els mòduls legals pels quals el capital és codi, com ara la propietat, les garanties, el fideïcomís, el dret societari, el concursal i el contractual formen part dels ordenaments jurídics «estats». Es podria conjecturar que perquè el capitalisme global funcioni, necessitaríem un estat global i un sistema de dret privat global. Cap d'ells existeix, però sí el capitalisme global. Això suposa un repte important al meu argument que el capital és dret codificat i el capitalisme no pot existir sense ell. Hi ha, però, una solució senzilla a aquest enigma: el dret estatal es pot fer portàtil, substituint la necessitat d'un sistema legal realment global. La base legal per a la portabilitat de la llei és un cos

legal denominat «dret internacional privat» —i «regles de conflicte de lleis» a les jurisdiccions anglosaxones—, que forma part dels ordenaments jurídics estatals. En els casos transnacionals, en què es juga més d'un sistema jurídic, assisteix al jutge o advocat vers l'ordenament jurídic que cal aplicar.¹⁵

Per als contractes, les parts normalment poden triar lliurement els seus sistemes legals preferents, tot i que alguns estats requereixen alguna connexió amb la llei triada. Pel que fa als drets de propietat, els estats sobirans encara reclamen un monopoli legal sobre tots els actius que es troben al seu territori. Això suposa, però, un problema per als actius sense ubicació, és a dir, per als intangibles. Per als drets de propietat intel·lectual, la solució és que la majoria d'aquests drets s'han de registrar per existir, i sovint requereixen registres múltiples. Per als actius financers, això no és tan fàcil, perquè simplement es poden codificar a l'emissió. Per a aquests actius, calia desenvolupar noves nor-

15 YNTEMA, «The Historic Bases of Private International Law».

Les legislacions anglesa i de l'estat de Nova York dominen la codificació del capital transaccionat a l'àmbit global

mes. Potser no és sorprenent, atesa la implicació de molts advocats en exercici, que la solució juga a favor dels titulars de capital financer: ara poden triar efectivament la seva llei preferida, sigui incorporant l'emissor a la seva jurisdicció preferent, o escollint la llei que regula el contracte entre ells i el gestor del compte on es registren els actius. En resum, per als actius financers, els drets de propietat també s'han convertit en portables.

Un element crític per a la portabilitat del dret de propietat és la portabilitat del dret societari. Algunes jurisdiccions han imposat des de fa temps el seu poder de reconèixer o no una societat constituïda sota dret estranger. Si una societat que s'hagués constituït en virtut d'una jurisdicció estrangera localitzava les seves operacions principals o la seu administrativa en aquestes jurisdiccions, s'havien de tornar a formar la societat segons la legislació nacional. L'incompliment comportava la pèrdua de la personalitat jurídica, fet que va convertir la societat anònima en una societat mercantil amb totes les seves conseqüències jurídiques. Això fou considerat una restricció

a la lliure circulació de persones jurídiques i de capitals pel Tribunal de Justícia de la UE al 1999 —seguint una jurisprudència similar als EUA d'aproximadament un segle abans.¹⁶ Com a resultat, la majoria dels estats reconeixen avui una societat que s'hagi format sota jurisdicció estrangera amb poques objeccions. La llei concursal és l'únic mòdul del codi de capital que és obligatòriament dret estatal, però actors privats ben organitzats han fet pressions per garantir que la majoria dels països adaptessin el seu dret concursal als seus contractes.

L'hegemonia jurídica i el repte democràtic

Vist amb l'esguard del codi del capital, el capitalisme global no és un sistema desvinculat de les lleis estatals. En canvi, sí està arrelat a sistemes legals concrets que han acomodat el capital durant segles i que avui són la llar no només dels principals actors de les finances mundials, sinó també dels 100 principals bufets d'avocats globals. Les legislacions anglesa i de l'estat

de Nova York dominen la codificació del capital transaccionat a l'àmbit global.¹⁷ Aquestes dues jurisdiccions són, per tant, les emissores normatives pel que fa al capital global. La majoria de les altres jurisdiccions reconeixeran i faran complir els drets legals que creïn aquestes; són els receptors normatius. Quan s'ofereixen a reconèixer i fer complir la llei forana als seus tribunals, atorguen autoritat a lleis que no provenen de les institucions que constitucionalment els faculten a fer lleis en la seva pròpia jurisdicció. Per contra, les legislatures de les jurisdiccions que es qualifiquen com a legisladors, estenen l'abast de les seves lleis molt més enllà dels límits territorials de la seva jurisdicció. En l'àmbit del dret públic, això es consideraria una violació del dret internacional. Funciona en el dret privat, perquè el dret privat es concep àmpliament com el mitjà pel qual els actors privats governen la seva pròpia relació horitzontal entre ells.

No obstant això, tal com se suggereix en els exemples comentats anteriorment, el dret privat és una

¹⁷ GAROUPA, «Globalization and Deregulation of Legal Services».

¹⁶ En el cas Centros –C-212/97, 9 de març de 1999.

És impossible dissenyar un projecte d'institucions que suporti les pressions dels titulars d'actius que volen continuar codificant el capital com fins ara

font de poder privat i un poder cada cop més difícil de controlar en un món globalitzat, en el qual uns poden triar i remenar les lleis per les quals volen ser governats i els altres se'ls demana que juguin segons les regles pròpies. Els estats es troben sempre al mig de tot això. La llei està autoritzada pels estats i els estats controlen, a través d'institucions com els tribunals o l'àmbit polític, l'accés als mitjans centralitzats de coacció. Tanmateix, els estats han perdut en gran mesura el poder de governar un sistema econòmic que es basa en el dret privat i els principals actors del qual poden triar l'ordenament jurídic que millor s'adapti a les seves necessitats. Fins i tot els dos ordres jurídics centrals d'aquest sistema, l'anglès i el de l'estat de Nova York, tenen dificultats per extreure's-en, perquè acullen els principals intermediaris financers, així com els principals bufets dels advocats dels quals codifiquen el capital a escala global. Aquests dos agents constitueixen una poderosa força econòmica i política; tots dos han fet les seves apostes a llarg termini i tenen els recursos per mantenir-les.

Això suposa un repte fonamental per a la governança democràtica, que

suposa la capacitat de les ciutadanes per determinar-se mitjançant la llei. Si l'estructura d'aquestes i la distribució de la riquesa entre els seus membres està determinada per actors poderosos que poden optar lliurement per entrar o sortir del sistema, l'abast de l'autogovern democràtic es limita. No hi ha solucions fàcils per a aquest dilema. El sistema que he descrit és complex i sostingut per molts interessos. No hi ha un únic actor o agent que sigui objectiu fàcil de reformar-se. Més aviat, el sistema s'ha creat i es manté d'una manera bastant descentralitzada, i en gran part oculata a la vista pública. La major part dels actes tenen lloc als despatxos de grans bufets d'advocats, no pas als parlaments, i molt menys als debats diaris sobre l'economia i els objectius que ha de servir. A més a més, les qüestions legals sovint són difícils d'entendre, excepte per als experts en un subcamp del dret. L'especialització extrema dels advocats reunits per a treballar en un cas, que combinen i recombinen els seus coneixements en diferents àrees del dret i diferents sistemes jurídics, caracteritza l'advocacia del capital global.

I tanmateix, les entitats polítiques no estan mancades de poder. Encara tenen eines per intervenir, per revertir alguns dels privilegis legals que han atorgat al capital, potser fins i tot sense voler, o per a empoderar els col·lectius les vides dels quals s'han tornat més precàries o les veus dels quals ja no s'escolten. Un cas evident de candidatura a la reforma és l'àmbit de les regles d'elecció de la llei. Les democràcies no poden funcionar si tothom tria i remena la llei per la qual vol ser governada. La competència reguladora no és del tot negativa, però sovint serveix als col·lectius que són més mòbils i controlen més recursos, alhora que deixa de banda altres que no tenen aquestes opcions. Un altre és l'arbitratge privat, que permet a les parts saltar-se els tribunals estatals sense perdre l'opció d'utilitzar-los per a executar un laude arbitral. De nou, la idea bàsica de permetre a les parts triar els seus jutges no és dolenta. Tampoc és del tot objectable que els estats posin a disposició dels seus tribunals per executar els laudes, sense els quals l'arbitratge seria molt menys atractiu. Tot i així, a les democràcies, el poble és el sobirà. Ha consolidat els seus mitjans de

Entendre el poder del codi legal del capital és fonamental no només per entendre el capital i, per implicació, el capitalisme, sinó també per considerar què fer-hi

coacció i també hauria de controlar amb quines finalitats es mobilitzen. Oferir-los a qualsevol persona que hagi trobat actius d'una contrapartida en el seu país sense més controls és una notable abdicació del poder sobirà. Actualment, els acusats només poden invocar les violacions de l'ordre públic, dels principis fonamentals de l'ordenament jurídic intern, per impugnar l'execució d'un laude arbitral. Com a mínim, aquest llinard s'ha de reduir.

En lloc de més exemples, potser és més útil explicar la lògica d'aquestes reformes. No es tracta de reformes a l'engròs dels fonaments legals del capitalisme, sinó de passos incrementals però estratègics que es podrien portar a terme per a transformar el sistema. Al meu entendre, una reforma a l'engròs és inviable perquè els titulars la bloquejarien. A més a més, és impossible dissenyar un projecte d'institucions que suporti les pressions dels titulars d'actius que volen continuar codificant el capital com fins ara. En canvi, l'èmfasi de les reformes que proposo està en els nodes crítics de la xarxa d'institucions jurídiques que sostenen el capital, que pertorbarien el sistema

existent i crearien obertures per a un altre d'alternatiu, que també s'hauria de crear per assaig i error.

Conclusions

El capital té dos ingredients crítics: l'actiu i la codificació legal. Un actiu pot adoptar moltes formes diferents. Pot ser un terreny, una empresa, una reclamació de deute, una invenció o una creació... Cadascun d'aquests béns té el seu propi valor, però sense el codi legal, cap d'ells permetria als seus titulars extreure'n valor pecuniari a exclusió d'altri. El codi legal no només afegeix, sinó que crea valor. Això és encara més evident en el cas dels béns intangibles, o bé que només existeixen jurídicament, però també s'aplica a altres béns. Un terreny és només un tros de terra. Només la seva codificació legal en dret de propietat converteix la terra en bé immoble o en bé de capital. Entendre el poder del codi legal del capital és fonamental no només per entendre el capital i, per implicació, el capitalisme, sinó també per considerar què fer-hi. Espero que el meu llibre i la meva conferència d'avui hagin fet una petita contribució a aquest important tema. ■

1934 - 1939

PIONERES

DEL MUNICIPALISME FEMINISTA

EXPOSICIÓ ITINERANT

FUNDACIÓ
IRLA

clàssic

Assemblea General de l'ONU

«Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques»

Aquesta declaració aprovada per l'Assemblea General de l'ONU comporta el reconeixement internacional de les minories, de diferent tipus, i de la importància per part dels estats matrius de tenir-ne cura. Una de les diverses declaracions de drets dels organismes internacionals, que a la pràctica, topen amb tota mena d'obstacles polítics —molts d'ells, fruit de la passivitat o l'hostilitat de molts estats— a l'hora d'implementar-se de forma efectiva. Declaracions de drets, però, imprescindibles, malgrat les seves limitacions, en el camí cap a un món més just, cohesionat i respectuós amb la diversitat i amb les minories.

APROVADA

el 18 de desembre de 1992, a Nova York, a la resolució 47/135 de l'Assemblea General

L'Assemblea General,

Reafirmant que un dels objectius bàsics de les Nacions Unides, tal com proclama la seva Carta, és el de promoure i fomentar el respecte pels drets humans i per les llibertats fonamentals de tothom, sense distinció de raça, sexe, llengua o religió,

Reafirmant la fe en els drets humans fonamentals, en la dignitat i el valor de la persona humana, en la igualtat de drets dels homes i les dones i de les nacions grans i petites,

Desitjosa de promoure la realització dels principis continguts en la Carta, la Declaració Universal dels Drets Humans, la Convenció per a la Prevenció i Sanció del Delicte de Genocidi, la Convenció Internacional sobre l'Eliminació de totes les Formes de

Discriminació Racial, el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, el Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals, la Declaració sobre l'Eliminació de totes les Formes d'Intolerància i Discriminació basades en la Religió o en la Creença, i la Convenció sobre els Drets de l'Infant, així com d'altres instruments internacionals que s'han adoptat a nivell universal o regional i aquells concertats entre estats membres individuals de les Nacions Unides,

Inspirada en les disposicions de l'article 27 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics sobre els drets de les persones pertanyents a minories ètniques, religioses i lingüístiques,

Atès que la promoció i protecció dels drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques contribueix a l'estabilitat política i social dels estats on viuen,

Recalcant que la promoció i el reeiximent constants dels drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques, com a part integrant del

desenvolupament de la societat en el seu conjunt i en un marc democràtic basat en l'imperi de la llei, contribuiria a l'enfortiment de l'amistat i la cooperació entre els pobles i els estats,

Atès que les Nacions Unides tenen un paper important a jugar pel que fa a la protecció de les minories,

Tenint en compte la feina realitzada fins a l'actualitat dins del sistema de les Nacions Unides, en particular per la Comissió de Drets Humans, la Subcomissió per a la Prevenció de la Discriminació i la Protecció de les Minories i els òrgans establerts d'acord amb els Pactes Internacionals de Drets Humans i altres instruments internacionals pertinents de drets humans per promoure i protegir els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques,

Tenint en compte la tasca rellevant que duen a terme les organitzacions intergovernamentals i no governamentals per la protecció de les minories i per la promoció i protecció dels drets de les persones que pertanyen a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques,

Reconeixent la necessitat de garantir l'aplicació encara més efectiva dels instruments internacionals de drets humans pel que fa als drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques,

Proclama aquesta Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques:

Article 1

Els estats protegiran l'existència i la identitat nacional o ètnica, cultural, religiosa i lingüística de les minories en els seus respectius territoris i fomentaran les condicions per a la promoció d'aquesta identitat.

Els estats adoptaran les mesures legislatives i altres mesures adequades per aconseguir aquests objectius.

Article 2

Les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques —d'ara endavant anomenades persones pertanyents a minories— tenen el dret a gaudir de la seva pròpia cultura, a professar

i practicar la seva pròpia religió i a utilitzar la seva pròpia llengua, en privat i en públic, lliurement i sense interferències ni cap forma de discriminació.

Les persones pertanyents a minories tenen el dret a participar efectivament en la vida cultural, religiosa, social, econòmica i pública.

Les persones pertanyents a minories tenen el dret a participar efectivament en les decisions a nivell nacional i, si escau, regional, relatives a la minoria a la qual pertanyen o a les regions on viuen, de forma no incompatible amb la legislació nacional.

Les persones pertanyents a minories tenen el dret a constituir i mantenir les seves pròpies associacions.

Les persones pertanyents a minories tenen el dret d'establir i mantenir, sense cap discriminació, contactes lliures i pacífics amb altres membres del seu grup i amb persones pertanyents a altres minories, així com contactes transfronters amb ciutadans d'altres estats amb els quals estan relacionats per

vincles nacionals o ètnics, religiosos o lingüístics.

Article 3

Les persones pertanyents a minories poden exercir llurs drets, inclosos aquells enunciats en la present Declaració, tant individualment com en comunitat amb altres membres del seu grup, sense cap discriminació. No reportarà cap desavantatge per cap persona que pertanyi a una minoria l'exercici o el no exercici dels drets enunciats en la present Declaració.

Article 4

Els estats adoptaran les mesures necessàries per garantir que les persones pertanyents a minories puguin exercir de manera plena i eficaç tots llurs drets humans i llibertats fonamentals sense cap discriminació i en plena igualtat davant la llei.

Els estats adoptaran les mesures per crear condicions favorables que permetin a les persones pertanyents a minories expressar llurs característiques i desenvolupar llur cultura, llengua, religió, tradicions i costums, llevat que pràctiques específiques violin la legislació nacional i siguin

contràries a les normes internacionals.

Els estats hauran d'adoptar les mesures adequades perquè les persones pertanyents a minories puguin tenir les oportunitats adequades d'aprendre llur llengua materna o de rebre l'ensenyament en llur llengua materna, sempre que sigui possible.

Els estats hauran d'adoptar, si escau, mesures en l'àmbit de l'educació per fomentar el coneixement de la història, les tradicions, la llengua i la cultura de les minories existents al seu territori. Les persones que pertanyen a minories hauran de tenir les oportunitats adequades per adquirir coneixement de la societat en el seu conjunt.

Els estats hauran de contemplar les mesures adequades perquè les persones pertanyents a minories puguin participar plenament en el progrés i el desenvolupament econòmic de llur país.

Article 5

Les polítiques i els programes nacionals es planificaran i executaran tenint en compte els interessos legítims de les persones pertanyents a minories.

Els programes de cooperació i assistència entre estats s'han de planificar i executar tenint en compte els interessos legítims de les persones que pertanyen a minories.

Article 6

Els estats hauran de cooperar en qüestions relatives a les persones pertanyents a minories, entre altres coses, intercanviant informació i experiències, per tal de promoure la comprensió i la confiança mútues.

Article 7

Els estats hauran de cooperar per promoure el respecte dels drets enunciats en la present Declaració.

Article 8

Cap de les disposicions de la present Declaració impedirà el compliment de les obligacions internacionals dels Estats en relació amb les persones pertanyents a minories. En particular, els estats compliran de bona fe les obligacions i els compromisos que hagin assumit en virtut dels tractats i acords internacionals dels quals siguin part.

L'exercici dels drets enunciats en la present Declaració no perjudicarà el gaudi per part de totes les persones

dels drets humans i les llibertats fonamentals universalment reconeguts.

Les mesures adoptades pels estats per garantir el gaudi efectiu dels drets enunciats en la present Declaració no es consideraran, *prima facie*, contràries al principi d'igualtat contingut en la Declaració Universal dels Drets Humans.

Res de la present Declaració no es pot interpretar en el sentit que permeti cap activitat contrària als propòsits i principis de les Nacions Unides, incloses la igualtat sobirana, la integritat territorial i la independència política dels estats.

Article 9

Els organismes especialitzats i altres organitzacions del sistema de les Nacions Unides contribuiran a la plena realització dels drets i principis enunciats en la present Declaració, dins dels seus respectius àmbits de competència. ■

tribut Montserrat Roig

Marta Vives Masdeu
Periodista i escriptora
@martavivesm

«L'art només és perillós quan emociona algú, en algun lloc, i els meus alumnes i jo havíem segellat un pacte implícit: el pacte de la indiferència. La literatura fa capcinades dins la gàbia dels llibres de text, de lluny se senten els badalls de professors i alumnes. Les paraules, sense titil·lació que fa que un mot no s'assembli mai a un altre encara que signifiquin el mateix, eren apreses de la mateixa manera que s'aprenen les fórmules químiques: just per ser oblidades. No t'escandalitzis, però de vegades penso que no hi ha un enemic pitjor de les paraules que un professor de literatura».

Aquest és un fragment del conte «Variacions sobre un poema de K.» del llibre *El cant de la joventut* que la Roig va publicar el 1989, només dos anys abans que morís, massa d'hora, a causa d'un càncer de pit. Amb aquest llibre, la Roig

va retornar a un gènere que havia format part dels seus inicis com a escriptora amb *Molta roba i poc sabó*. D'aquells primers relats a aquests el camí havia estat intens i prolífic: s'hi sumava la maduresa, la seguretat que li havia donat l'ofici. L'exposició pública. La determinació d'uns valors. El compromís polític. Les hores violetes. Les veus dels silenciats d'*Els catalans als camps nazis*. Dels *Personatges* del món cultural que la censura havia callat. La memòria històrica. L'agulla daurada periodística. La vida convertida en articles, traduïda a la ficció. Sí. I també la malaltia. Sovint explicava que aquells primers relats del *Molta roba*, que van ser guardonats amb el premi Víctor Català, no tenien prou qualitat; que no eren prou bons. Em ve al cap una entrevista que li va fer Josep Maria Espinàs (1927), que n'havia estat jurat aleshores, on l'escriptora se'n reia d'ella mateixa dient que encara no entenia què hi havien trobat en aquells contes.

Del *Molta roba* a *El cant de la joventut* passen divuit anys. Una majoria d'edat que a la Roig, li permet parlar i escriure amb perspectiva. Sobre el sexe, la pèrdua. Amb ironia i un punt de mala llet. I molta poesia.

El fragment que encapçala aquest article és una mostra del que passa amb la Roig. Proveu-ho. Qualsevol retall agafat a l'atzar té un poder indescriptible, ple de veritat. Malgrat el temps que ha passat des que va ser escrit. Encara que sigui mentida, és a dir ficció, invenció. Digues que m'estimes encara que sigui mentida, resava la Roig. No perd ni vigència ni la força. Tornem a les variacions del principi. Ens parlen de com l'art ens emociona, de la importància de les paraules i del seu significat.

Vuit contes dels quals ens fixem especialment amb un, al qual li tinc debilitat. Es tracta de «Mar» dedicat i inspirat en Montserrat Blanes. Una oda a l'amistat, on la Mar és la Roig però també la Blanes. Són les dues i són la seva història que va i que ve.

Montserrat Blanes, activista cultural. La parella, aleshores, d'Ovidi Montllor (1942-1995), gran amic de la Roig de l'època de l'escola de teatre Adrià Gual. Les dues es van conèixer a la Floresta anant en tren. Ho explica el conte; ho ratifiquen les biografies que se n'han escrit. La Blanes i la Roig van tenir una connexió a l'instant i van esdevenir inseparables. Es veien cada dia; van compartir pis al carrer Bailèn; van recórrer

les carreteres d'Arizona en un Citroën Méhari, al més pur estil *Thelma i Louise* de Ridley Scott (1937). Això també ho explica al conte «Mar» on hi trobem una de les definicions més boniques del que significa l'amistat: «Només que amb ella no tenia por, la por de mostrar-me tal com em sembla que soc, l'adolescent que tot sovint amago als plecs més humits del meu interior».

De fet aquesta amistat va ser importantíssima per a Montserrat Roig, una companya i suport imprescindible en els últims anys de la vida de l'escriptora. La simbiosi perfecta. La Blanes, amb aquella veu greu i pausada, explica que quan la Roig ja estava malalta mai va perdre el sentit de l'humor. A la Blanes se li'n va anar la regla i la Roig li retreia: «*Que el càncer el tinc jo, eh?*».

La Roig i la Blanes van viure la seva intimitat amb llibertat, lluny dels convencionalismes, del judici dels altres. Més enllà, també, de la Roig pública i intel·lectual.

M'agrada recórrer a aquest conte, a aquest refugi. Reivindicar l'espai més petit; el menys evident. L'amistat que ens cura l'ànima.

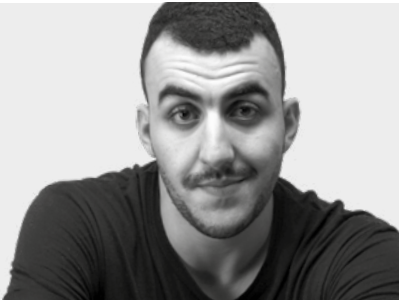
El cant de la joventut **Montserrat Roig**

La butxaca
Barcelona, 2009

Montserrat Roig (1946-1991) és una de les autores més importants de la literatura catalana contemporània. Guanyadora de diversos premis literaris, l'obra de Roig combina novel·la i assaig. *El cant de la joventut* és una narració entre la poesia i la ironia, dividida en vuit narracions independents però que queden ben unides, i que tracten sobre la joventut perduda, la mort, l'oblit, el sexe i la memòria. ■

filmoteca *L'insult*

Moha Amazian

Actor i doctorand en química

@moha_amazian

El món és un lloc complex i divers, on moltes vegades ens topem amb realitats que desconeixem o que no més en tenim una visió superficial. Això és especialment evident en el cas de la zona d'Orient Pròxim, una regió rica en història i cultura, però malauradament amb conflictes. El no tan llunyà colonialisme i la seva conseqüent visió orientalista —tal com Edward Said (1935-2003) ens ha intentat mostrar en totes les seves obres— ens porta a analitzar aquesta zona geogràfica d'una manera distorsionada o simplista en els mitjans de comunicació i la cultura occidental. La falta de coneixement sobre aquesta àrea del món, juntament amb la banalització dels conflictes i les injustícies que s'hi viuen, són temes importants que requereixen una reflexió més profunda i una major consciència. I la proximitat geogràfica que tenim amb aquest racó de món —no oblidem que estem parlant de l'altra punta del Mediterrani, tres hores en avió—, ens obliga moralment a fer aquest exercici de justícia generalment incòmode.

Com a punt de partida, destacar obres que intenten abordar aquesta

complexitat de la zona d'Orient Pròxim de manera honesta i reflexiva. Una d'elles és la pel·lícula *L'insult*, de Ziad Doueiri (1963) juntament amb la guionista Joelle Touma, i estrenada al 2017. El film se centra en el conflicte entre un refugiat palestí i un libanès cristià a Beirut, i com aquest conflicte individual es converteix en un símbol de les tensions més àmplies entre les diferents comunitats religioses de la regió. La pel·lícula és una oportunitat per explorar la diversitat religiosa de la zona d'Orient Pròxim, que inclou musulmans sunnites, xiïtes, cristians maronites, siríacs, drusos, i així fins a divuit confessions diferents, i com aquesta diversitat pot ser una font de riquesa, però també un factor que pot alimentar el conflicte. De manera molt elegant, el film deixa palesa la fragilitat de la societat quan les tensions ètniques i/o socials esdevenen rutina, recordant que una ferida històricament mal tancada pot fer d'un esdeveniment a priori senzill de solucionar, un punt de no retorn.

A més a més, *L'insult* també destaca la complicitat dels estats occidentals a l'hora de provocar

Cal sanar les diferències conflictives que hi ha entre diferents grups ètnics, i la cultura pot ser-ne un molt bon remei

la inestabilitat de la zona d'Orient Pròxim, a causa del seu interencionisme i fals idealisme amb finalitats clarament geopolítiques i egoistes, i com aquesta responsabilitat en els conflictes és sovint oblidada o minimitzada.

Certs paral·lelismes es poden establir amb la societat catalana contemporània. Els problemes d'inclusió que existeixen, sovint farcits amb fal·làcies que empitjoren encara més la convivència entre els diferents grups ètnics del país, poden desembocar en conflictes com el que *L'insult* mostra. Pot resultar una afirmació exagerada, però en el moment que diversos partits polítics amb idees de fractura social, odi i discriminació aconseguen representació al Parlament és el primer símptoma que pot portar a un desastre social fatal. I ja no parlem si el context nostre va acompanyat d'una crisi econòmica, en què s'hi reflecteix una divisió encara més accentuada. A Vic, d'on soc, en sabem una mica d'això.

Per tant, queda evidenciada la necessitat de sanar aquestes diferències conflictives que hi ha entre

diferents grups ètnics, i la cultura pot ser-ne un molt bon remei. *L'insult* ho demostra amb aquesta radiografia de la societat de l'Orient Pròxim, tot i tenir una discreta rebuda en països on precisament cal que siguem testimonis d'aquests relats. Així doncs, ens queda seguir insistint perquè no acabi sent un exercici de convenciment per als propis convençuts, apostant per fer arribar històries d'arreu a arreu, amb visions de fora de les nostres fronteres. Encara que sigui pel nostre propi benestar com a societat.

Ja que vivim a un món cada vegada més globalitzat, abracem una de les —poques— coses bones que ens ha brindat. ■

L'insult
Ziad Doueiri

2017

pinzell Som escatològics

Ricardo Muñoz

Artista visual

munozizquierdo@yahoo.com

➤ JOAN VILA

Ricardo Muñoz Izquierdo (Pereira, Colòmbia, 1985) és un artista colombià que ha passat llargues estades a Catalunya. La seva obra ha esdevingut una esponja d'aquestes visites i ens permet entendre la nostra cultura des d'una altra perspectiva. L'altre ens mira i ens diu com som.

Izquierdo té una àmplia formació en el camp de les arts visuals, entre la que destaca els seus estudis a la Universitat Federal de Pelotas (Brasil), alhora que la seva estada als estudis de Joan Fontcuberta (1955), Eulàlia Valldosera (1963) i Marcel·lí Antúnez (1959). Des de 2004 se li han dedicat exposicions individuals, així com premis, entre el que destaca el Premi Transefímers MED de l'Euroregió Pirineus Mediterrània del 2020.

Retrat és la pintura que ens ocupa aquí. L'obra expressa un paisatge que és una gradació de tons des del blau fins al groc. La figura principal, un monstre de Sant Jordi de mil ulls, toca els excrements que surten del tronc i que es lliguen en joies en forma d'anell i creu. Les formes semblen inspirades

per l'estil de dibuix tipus Mariscal dels anys 1990, però passat pel sedàs de la creació actual.

L'obra mostra la visió d'Izquierdo al voltant del fet català. L'artista ens explica com la seva obra es basa en la visió del paisatge —el Cap de Creus—, les nostres tradicions —el tió i Sant Jordi— i els seus mestres. De Marcel·lí Antúnez, membre de la Fura dels Baus aporta el punk, la base del dibuix estrident. Un fet que conjuga amb la màgia de Joan Brossa (1919-1998), que aplica en poemes visuals l'arrauxament dels catalans. I per últim, Joan Fontcuberta, amb el seu seny i saviesa, aporta la voluntat surrealista de la imatge per veure la realitat. Finalment, la creu central, esdevé un bon homenatge a Antoni Tàpies (1923-2012).

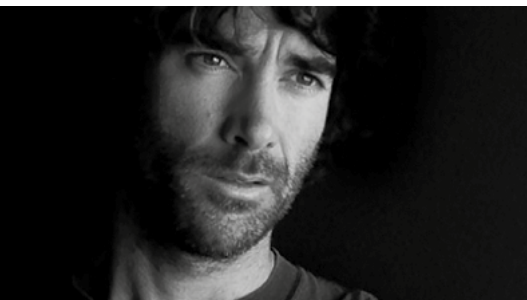
Izquierdo ha participat en múltiples projectes a Catalunya. Fruit d'aquesta relació sorgeix *Retrat*, una obra que ens posa davant del mirall i ens fa veure la nostra dualitat, però sobretot la tendència escatològica que inunda tots els aspectes de la nostra vida. ■

galeria

El fred de colors

Lluç Queralt

Fotògraf

llucqueralt@hotmail.com

➤ HELENA BERTRAN CALLAO

Lluç Queralt (1978) és un tarragoní que ha dut la seva càmera arreu del món. Fotògraf i pintor, va estudiar a la seva ciutat natal per esdevenir tècnic superior en fotografia artística i recórrer països com Islàndia, Japó, Grècia, Iran, Bolívia o Senegal. En els últims anys ha exposat a Catalunya a Torroella de Montgrí amb la Fundació Vila Casas (2021) i al festival SCAN de Tarragona (2023), entre d'altres, així com també a la Central Gallery de Reykjavík o a la Renmin Gallery a Perth, Austràlia.

L'artista treballa sovint en blanc i negre: la seva fotografia documental és homogènia i se'ns presenta com una sola mirada en punts molt diversos del planeta; des de la tensió de Palestina fins al moviment de Nova York amb unes imatges sinceres i directes. Per això *Khimki* sembla una excepció. Tres imatges exposades al festival SCAN de Tarragona sota el lema «Wartime!» i un eix temàtic traçat al voltant dels conflictes i que mostren detalls minúsculs, inclús insignificants, de la ciutat de Khimki, actualment un barri dormitori de Moscou. L'interès recau

en l'antítesi que representen: l'espai és, en realitat, una acumulació d'edificis dissenyats després de la Segona Guerra Mundial que demostren la sobrietat soviètica de postguerra en un entorn repetitiu d'avingudes i parcs, amb una barreja de blocs de pisos monocromàtics i espais utilitaris que estan pràcticament mig any sota la neu. És per això que les imatges de Lluç Queralt sorprenen, en ensenyar un racó florit d'una ciutat que sembla grisa. L'autor ens mostra vida i mort: brots lluminosos de naturalesa tranquil·la enmig d'un entorn aparentment feréstec i amb un gran pes bèl·lic. Els tons vermellors estan aconseguits amb un filtre de color vermell i amb el flash de la càmera, i contrasten amb la blancor i seriositat de l'entorn així com també ens remeten, a través de la imaginació, de les taques que la guerra pot deixar en un espai com aquest.

Lluç Queralt és capaç de retratar a Khimki tot allò que no es glaça: la vida que, en un llarg hivern rus, sobreviu al fred. L'artista no ens planteja interrogants. Ens ensenya, conceptualment, què hi ha després d'un conflicte a través de minúcies delicades però de gran importància. ■

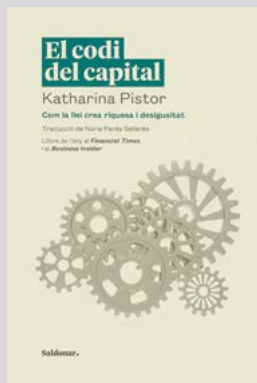

llibreria

El codi del capital. Com la llei crea riquesa i desigualtat

Katharina Pistor

Barcelona, Saldonar, 2023

La ciutat insatisfeta
Miquel Puig

Barcelona, Ara Llibres, 2023

Les lleis actuals són el millor aliat del capitalisme desenfrenat. I podrien ser-ne el seu pitjor enemic. Un assaig sobre com el codi legislatiu acomoda i permet crear riquesa a partir de codificar d'una manera o altra actius diversos. Un text que posa el focus a com es fan les lleis i com tota una trama de bufets d'advocats aconsegueix, a porta tancada, condicionar legislacions a favor d'interessos egoistes. Un llibre elogiat pel Financial Times.

Davant la sensació de frustració i de manca de projecte per Barcelona, Puig demana recuperar l'orgull de ciutat i posar en valor la força de la capital del país. Una mirada lúcida i provocadora sobre la realitat i el futur de Barcelona amb dades i propostes clares, des del turisme, a l'aeroport, la pobresa o l'habitatge. Reptes i debats necessaris per construir una nova etapa de prosperitat i fer un salt endavant com a capital.

La España nazi
Marco da Costa

Madrid, Taurus, 2023

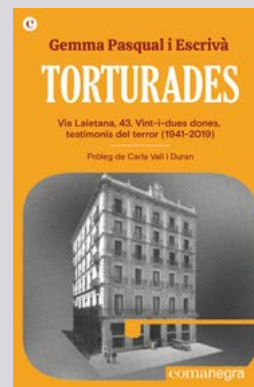
Un estudi ambiciós, rigorós i amb àmplia documentació per provar el col·laboracionisme entre grans sectors de la societat espanyola conservadora afins al règim franquista i al moviment nacionalsocialista alemany. Un fenomen que va unir intel·lectuals, periodistes, militars i polítics de dretes en la defensa dels ideals nazis, i que mostra la mimitització dels dos règims durant la II Guerra Mundial i la propagació dels seus postulats cap a la població durant els anys 1930.

Lligar-se bé les espardenyes
Dionís Guiteras

Moià, 2023

Des de la realitat rural del país, cap als reptes globals que compartim arreu del planeta. Aquest és el capteniment del llibre de Guiteras, que aporta des d'una mirada rural solucions als reptes globals, com per exemple l'emergència climàtica, que cal afrontar a partir de la voluntat, el compromís i la ment oberta, tot buscant oportunitats imaginatives. Un llibre que vol ser un manifest sobre el pensament d'aquest polític moianès amb un component d'esperança en el futur.

Torturades
Gemma Pasqual

Barcelona, Comanegra, 2023

La comissaria de Via Laietana conté una història de terror, impunitat i tortures. Trencar la por és el que pretén aquest llibre valent que posa sobre la taula la veu de testimonis i experiències viscudes per dones. Uns testimonis que expliquen en primera persona el que van viure, el record que mantenen i les conseqüències físiques i emocionals que encara avui arrosseguen. Un relat de justícia i dignitat per remoure consciències davant d'unes vulneracions de drets humans que mai haurien d'haver existit. ■

eines

ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS

eines@irla.cat

FUNDACIÓ
IRLA

JUNY 2022

ACTUALITZAR
LA POLÍTICA
LINGÜÍSTICA

OCTUBRE 2022

(RE)
INDUSTRIALITZAR
EL PAÍS

DESEMBRE 2022

GENERACIÓ
ALÇADA:
REPTES
I HORIZONS
DEL JOVENT

SETEMBRE 2021

ENTENDRE
(I COMBATRE)
LES DESIGUALTATS

DESEMBRE 2021

INDEPENDENTISME:
MIRADES
CAP AL FUTUR

eines⁴⁶

PORTAL

Reptes de l'equilibri territorial per a la Catalunya sencera

Juli Fernández Olivares

CONNEXIONS

Endreçem el territori?

Joan Tort i Donada

Ruralitzar les polítiques: un gran repte de país

Carme Ferrer Cervelló

Governar Catalunya, governar els territoris

Mariona Tomàs Fornés

Països cooperants

Josep Huguet

NAVEGADOR

El rol de Catalunya

a l'Euroregió Pirineus-Mediterrània

Júlia Mumany Pesarrodona

FÒRUM

Maria Sisternas

“Ha faltat el lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feinada”

Una conversa amb Jordi Sánchez

VARIABLES

Seguretat humana i ocupacions: un repte en la frontera de drets

Ramon Codina

FULL DE CàLCUL

Més enllà dels monopolis tecnològics. Recuperar la potència social i cognitiva de les nostres dades

Alejandra López

ARXIU

Salvador Seguí, el Noi del Sucre. Del líder al mite

Teresa Abelló

EXPLORADOR

Justícia Transicional: estat de la qüestió

Clara Morer

FINESTRA

“Els fonaments jurídics de la riquesa i la desigualtat”

Katharina Pistor

CLÀSSIC

Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques

Assemblea General de l'ONU

TRIBUT

Montserrat Roig

Marta Vives Masdeu

FILMOTECA

L'insult

Moha Amazian

PINZELL

Som escatològics

Ricardo Muñoz

GALERIA

El fred de colors

Lluc Queralt

LLIBRERIA